

Gintarė Daunoraitė

Kaišiadorių
etnografiniai
bruožai

Kaišiadorys • 2011

UDK 39(474.5)
Da441

Recenzentė Nijolė Marcinkevičienė
Redaktorė Marytė Slušinskaitė
Dizainerė Inga Petrauskienė

ISBN 978-9986-646-40-2

© Gintarė Daunoraitė, 2011
© Kaišiadorių muziejus, 2011

Pratarmė

Tradicinės (arba kitaip dar vadinamos etninės) kultūros bruožai įvairiose Lietuvos vietose yra saviti. Kad galėtume juos atpažinti, labai svarbu turėti galimybę pamatyti ją regioniniu ir net lokaliu masteliu, nes lokaloje bendruomenėje (parapijoje, seniūnijoje, miestelyje ar kaime) slypi bendrosios mūsų kultūros šaknys, tik bendruomenėje tradicija gali atsiskleisti ir išlikti gyvybinga.

Kaišiadorių apylinkių tradicinė kultūra ypač įdomi tuo, kad yra dzūkų ir aukštaičių etnografinių regionų sandūroje, o vos per Nemuną matomi ir sudūvių krantai. Nors per XX amžių ir ypač per antrąją jo pusę senieji papročiai žymiai sunyko, tačiau atskiri jų bruožai išliko iki šių dienų. Nuo 1998 metų Kaišiadorių muziejuje kaupiama regiono etnografinė medžiaga ne tik papildo muziejaus archyvą ar muziejinių vertybių saugyklas; ji panaudojama leidiniams, ateityje ji galės būti pristatoma ir ekspozicijoje. Apylinkėse naudotų daiktų pavadinimai užfiksuoti 2006 metais Kaišiadorių muziejaus išleistame Kaišiadorių etnografiniame žodynyje. Ši knyga yra antra, pristatanti tradicinę Kaišiadorių regiono kultūrą. Ji remiasi tyrinėtojų publikacijomis, archyviniais XIX amžiaus pabaigos – XX amžiaus pirmos pusės šaltiniais, fiksuotomis dabarties kultūros apraiškomis, iliustruojama daiktų piešiniais ir fotografijomis.

Muziejaus vardu dėkojame daugybei Kaišiadorių rajono žmonių, dovanojusių daiktų, fotografijų ar priminusių nemažai praeities gyvenimo fragmentų. Knygos rengėjų vardu dėkojame pateikėjams – Stasiui Malūnavičiui ir Jonui Levansevičiui, kultūros darbuotojams Ritai Janušaitytei, Vidai Taraškevičienei, Aldonai Kamantauskienei, Irutei Maciulevičienei, Vytautui Lapinskui ir kitiems. Už nuoširdų bendradarbiavimą leidžiant knygą esame dėkingi recenzentei Nijolei Marcinkevičienei, kalbos redaktorei Marytei Slušinskaitei, muziejaus kolegoms, ypač Rolandui Gustaičiui, padėjusiam nepaklysti šaltinių labirintuose. Žinoma, didžiausia padėka šios knygos autorei Gintarei Daunoraitei. Už galimybę panaudoti archyvinę medžiagą dėkojame Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyriui, Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyriui, Lietuvių kalbos institutui, Lietuvos liaudies buities muziejui, Lietuvių literatūros ir tautosakos institutui, Lietuvių tautosakos rankraštynei, Lietuvos nacionaliniam Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejui, Vilniaus universiteto bibliotekos Rankraščių skyriui.

Tikimės, kad ši knyga padės prisiminti Kaišiadorių apylinkių praeitį, atgaivinti šventes ir bendruomeniškumą.

Olijardas Lukoševičius

Ivadas

Jūsų rankose – leidinys *Kaišiadorių etnografiniai bruožai*. Nežinau kaip Jus, mielas skaitytojai, bet mane šiek tiek suintrigavo žodis *bruožai*. Atsiverčiau *Lietuvių kalbos žodyną*, kuriame rašoma, kad viena šio žodžio reikšmė – *savybė, ypatybė*, ir pridamas ją iliustruojantis sakinytis: „Lietuvos senovės bruožai“. Puiku, šis žodis tinka, bet geriau tinka storokam, gal net akademiniam veikalui, o šis – plona, žaisminga, jaunos autorės parengta knygelė, kuri vargu ar sutalpintų visas šio unikalaus krašto savybes, ypatybes! Tačiau yra ir kita žodžio *bruožas* reikšmė – *ruožas, brūkšnys, linija*, kurią iliustruoja vienas iš sakinių: „Sienoje įrėžtas anglim bruožas...“. Va – šis sakinytis viską sustato į vietas. *Kaišiadorių etnografiniai bruožai* – vaizdinga aliuzija į šiurkščia valstiečio ranka angliuku sienoje įbrėžtą ženklą – kelionę į turgų, malūną, karvės „pasibėgiojimą“, dukros pasogos išvežimą. Šiame leidinyje, kaip kadaise senoje, kalkėmis dažytoje gryčios sienoje įbrėžta (ar tik brūkštelėta), tai kas Kaišiadorių krašto žmogui svarbu kaip praeities reliktas, taikomoji etnografija, savęs identifikacija. Paskutinysis žodis šiandien ypač aktualus ir nepraleisiu progos kad ir nepažodžiui priminti Leonido Donskio žodžių, kad modernus gyvenimas mūsų neišlaisvino nuo tapatybių – priešingai, jos tampa netgi dar svarbesnės nei anksčiau. Bendruomeninis tapatinimasis ir

jo socialinė kultūrinė raiška daugeliui tampa svarbiais moralinės egzistencinės atramos taškais padrikame pasaulyje. Ar nebus būtent šios mintys knygelės moto?

Kaišiadorių etnografiniuose bruožuose nerasite teorinių apžvalgų, tiriamųjų apibendrinimų, palyginimų ar aptarimų. Knygos sumanytojų ir vykdytojų pasirinkta kitoks (ir ne visada adekvačiai vertinamas) darbo būdas – kaip pilkai bitelei iš mokslo darbų, archyvų, iš knygų ir knygelių po kruopelę surankioti, atrinkti vertingiausias etnografines šio krašto XX amžiaus pirmosios pusės žinias ir žineles, tai yra tikslingai savo krašto *sienoje* braukyti bruoželius-simbolius, sugestijuojančius esmines Kaišiadorių apylinkių etnografines ypatybes. O tos žinios-brūkšniai – dažniausiai šiame krašte gyvenusių žmonių pasakojimai, tikėjimai, spėjimai, stebėjimai, kadaise paprastais savais žodžiais išguldyti kraštotyriminkams, etnografams ar kitiems senųjų papročių fiksuotojams. Vietinių gyventojų pasakojimai ir yra vienas svarbiausių šaltinių lokalinei kultūrai pažinti ir parodyti jos savitumą. Kaip kažkas yra vaizdžiai pasakęs, – tai tiltas tarp buitinių ir mokslinių sąvokų. O paprasta, šnekamoji kalba ir yra pats tikriausias aprašomojo laiko liudininkas.

Pirmasis ir bene įdomiausias leidinio skyrius – „Kalendorinės šventės“. Priminsiu, kad šventė susideda iš tam tikrų papročių, tarsi iš kartos į kartą perduodamų elgesio taisyklių, kurios laiko bėgyje tampa bendruomenės (tuo pačiu ir individo) moraline norma, kurios nepaisyti nevalia. Pavyzdžiui, Kaišiadorių apylinkėse paplitęs velykinis vaikų kiaušiniavimas, todėl nepriimti ir neapdovanoti vaikų niekas nedrįsdavo. Šio papročio moralas, sako, kad išleidis vaiką tuščiomis, namai bus nelaimingi. Tikėta, kad krikštavaikių dalia priklausys nuo to, ar prisimins juos krikštytojai per Velykas.

Šventė yra toks sakralus laikas, kad manyta, jog ne tik bažnytinė liturgija, sakramentalijos, bet ir liaudiškosios apeigos, draudimai, atributai-simboliai gali paveikti universalius fenomenus: gimimą, mirtį, derlumą, stichines nelaimes, išsipranašauti ateitį ir panašiai. Leidinyje rasite pasakojimų apie daugybę gyvenimiškų problemų padedančias išspręsti stebuklingas šv. Agotos duonos galias, apie tai, kad Jurginių papročiai užtikrina ūkininkui gyvulių sėkmę, žemės derlumą ir kita. Kaišiadorių apylinkėse užrašytas unikalus paprotys seniausiam kaimo

žmogui Jurginių dieną užlipti ant kalno ir garsiai šaukti apie pavasario atėjimą. Šiuo papročiu tarsi užsitikrinama žiemos vargų pabaiga ir gera pavasariųjų darbų pradžia. Praktiniais sumetimais, kad gyviesiems ir jų mirusiems artimiesiems būtų geriau, šiuose kraštuose ilgai laikytasi rudeninių archajiškųjų aukojimo elgetoms, naktinio jaunuomenės *draugavimo su dūšiomis papročiu*. Vėliau nei kitur Lietuvoje fiksuota tradicija dėl namų palaimos apnešti apie namus Kūčių valgių; dėl gausaus kaip žirnių vaisių derliaus po Kūčių vakarienės aprišti vaismedžius ruginiais ar kvietiniais šiaudais, per kuriuos šeiminiškė sunkė žirnius apeiginei vakarienei. Užrašyta daug burtų, tikėjimų, susijusių su ateities pranašystėmis. Dažniausiai jie rodo merginų pastangas ilgiausią metų naktį atspėti ar nulemti vedybinę sėkmę net ir tokiais būdais, kaip sėjant kanapes ant stogo. Visko ir nesuminėsi. Siūlyčiau skaitytojui atkreipti dėmesį į tai, kokie įdomūs šio krašto ne tik Sekminių, Užgavėnių, Trijų karalių, bet ir smulkiųjų švenčių papročiai ir tikėjimai, spėjimai.

Skaitydami skyrių „Šeimos šventės“ suprasite, kiek daug tradicinės kultūros apraiškų mes praradome ir vis prarandame, nesuvokdami jų aktualumo formuojant jaunuomenei šeimos vertybes. Tik keletas pavyzdžių: „Nėščia negali nieko svetimo imti, nes kūdikis bus vagis“; „Moteriškai padėjime nevale daug i be reikala balbatuot, ba vaikelis nesulaikis ležiuve ni tik an geros, ale i an prastos šnekos“; „Tėvas gimus berniukui sodindavo ažuolą, mergaitei – liepą, obelį, kriaušę“; „Krikšta tėvus parink gerus žmonis – vaikas nusiduoda in juos“. Tai tik lašas jūroje! Daug medžiagos surinkta vedybų tematika. Negaliu nepacituoti vieno papročio: „Jei mergina turėjo savo kaime mylimą bernelį, o pas ją atvykdavo pirštis nepažįstami, kaimo jaunimas sukurdavo toje pusėje laužus, iš kur atvykdavo piršliai. Nueidavo po langais ir sakydavo, kad tavo jauja dega. Piršliai turėdavo susiprasti ir išvykti namo“. Perskaitę apie XX amžiaus pradžios vestuves suvoksite, kad visi jų papročiai pajungti jaunų žmonių įvesdinimui į šeimą, naują socialinę bendruomenę, padėti adaptuotis kitoje aplinkoje. Tik vienas paprotys: „...nuotakos svočių pietums besibaigiant, apie vidurnaktį atvažiuodavo 2–3 jaunikio svočios. Jaunikio svočios apsupdavo jaunąją plonos drobės trivalakte arba net keliomis gėlėtomis skepetomis. Jaunoji iš karto dar nesiduodavo apjuosiamą, paskui nusileisdavo.

Tada jaunikio pulko pabroliai, piršlys, maršalkos, sušokę ant suolų, plodami rankomis šaukdavę: „Mūsų marti!“, „Mūsų marti!“

Jei gimei, tai ir mirsi. Mirties tema leidinyje pradeda nuo „nelauktos viešnios“ artėjimo požymių. Taip žmogus tarsi psichologiškai paruošiamas išskirtiniam gyvenimo įvykiui – artimųjų netekčiai. Besiartinančios mirties ženklais laikyti neįprasti reiškiniai, atsiradę gerai žmogui pažįstamoje aplinkoje: jei medis sode nudžiūsta arba pavėluotai išsprogsta, tai reiškia, kad toje šeimoje kas nors mirs. „Šiurpulus nupurto – smertis in akis pažiūrėje“ ir panašiai. Prasmingas laidotuvių paprotys nešant mirusį iš gryčios, marčioms iš prijuostės berti grūdus ant lydinčiųjų. Etnologai tai aiškintų kaip senojo aukojimo papročio vėlei aidą ir įsiteikimą, kad išeidamas mirusysis nekeršytų, neišsivestų būsimąjo derliaus sėkmės. Bet kodėl marčios?

Trumpas, bet žaismingas orų spėjimo aprašas. Ar esate pastebėję, kad beržo viršūnėje lapai išsiskleistų anksčiau nei apatinėse šakose? Ar žinote, kad tai rodo, jog laukia drėgna vasara? Jei paukščiai lizdus suka pietinėje užuovėjoje, tikėkitės šaltos vasaros. *Kaišiadorių etnografiniuose bruožuose* kalba apie liaudiškuosius gydymo būdus vertingiausia tuo, kad čia sudėtos žinios žmonių, kurie neseniai jas patys taikė savo kasdienoje. Kad ir šitaip: „Kad nepradėtų pūliuoti žaizdas aptvarstydavo traukučio lapais. Nuo galvos skausmo padeda žolelė rasytė, juodųjų šermukšnių uogienė, nuo sutinimo – juodalksnio lapeliai“. Atsitate ir etnomedicinos perliukų, kurių racionalias nepavadinasi: „Jeigu ant akies užsikeldavo miežis, tai iš po girnų pririnkdavo užsilikusius nuo miežių grūdų ir dėjo ant akies“; „Egzemą reikia gydyti trejus metus išlaikytais lašiniais. Lašinius reikia laikyti ant šakutės, kaitinti juos su balana ir lašinti ant egzemos apimtos vietos“.

Kaišiadoriečiai – užkietę žemdirbiai. Arimui, sėjai, derliui leidinyje paskirtas ne vienas puslapis, bet apie darbų procesus, mūsiškai kalbant, technologijas, darbinės realijas aprašų rasite nedaug. Už tai ir ši tema sunkte persisunkusi tikėjimais, draudimais, spėjimais, tarsi atitinkamas žemdirbio elgesys nulemtų didesnę dalį derliaus sėkmės. „Eidamas pirmąkart arti artojas turi būti rimtai nusiteikęs, nešūkauti, kad neprisišauktų varnų“; „Eidami sėti pasiimdavo kirvį, kad nebūtų dirsių“. Pastarasis tikėjimas – ryškiausias tiesmukiškos panašumo-atbaidymo magijos pavyzdys. „Sėjėjas sėjos metu neskusdavo barzdos

bei nekirpdavo plaukų (...) kai plaukas trumpas, tai ir javai trumpi teauga, ilgas plaukas – ilgi javai“. Nemažai vietos skirta rugiapjūtės pabaigtuvėms, ypač vainikui. Pasirodo, rugiapjūtės pabaigtuvių vainikas kai kuriuose kaimuose kabojęs ištisus metus, o jo grūdai išbarstomi sėjos metu, kad sėkmingai sugrįžtų su naujuoju derliumi. Sužinosite, kaip ūkininkų stengtasi dėl gyvulių sėkmės: „Tik gimusius gyvulius parūkydavo vištų mėšlu, paršiukus perlandindavo per kelnes, parūkydavo paskutę drožlių nuo samčio“...

Tokių banaliukų nerasite toje leidinio dalyje, kurią aš sąlyginai pavadinčiau „Materialiosios kultūros bruožai“. Taip, tik bruožai. Apie tradicinę kaišiadoriečio sodybą, gryčią, ūkinius pastatus, pirtį norėtusi išsamesnių aprašų, bet yra kiek yra. Gerai, kad įvesdinama į gryčios vidų ir trumpai aptariama krosnis, baldai, kad daugiau vietos skiriama lovai su visais patalų aprašais. Įdomiausia, kai pateikėjų lūpomis nupasakojama namų puošmenys: „Ant baltos mezginiuotos paklodės tiesdavo tamsią kaišytą lelijų raštu lovatiesę. Viename gale sudėdavo dideles pagalves“; „Šiokiai dieniai lovatiesės neduodavo, sakė nėra ko kloti lovą kaip arklį“.

Leidinyje užsiminta ir apie namų pramonę, amatus – kalkių degimą, kalvystę, krepšių pynimą, audimą. Aprašyta, kuo ir kaip kaišiadoriečiai rengėsi, kaip skalbė: „Žlugtan sudeda nešvarius rūbus: apačion labiau sučiurotus, viršun – čystesnius. Tadiu inkaitina kelis akmenus, deda terp rūbų i viską užpila karštu šarmu, prispaudže, uždenge i palienka parai. Rytojaus dienų ištrauke lazdų i prok apačių nulaidže vandenį...“

Knyga užbaigiama skyreliu apie maistą. Įmantrių valgių aprašų neužtiksite, bet apie šio krašto tradicinius kasdienius valgius ir duonos kepimą medžiagos pakankamai. Dar prisimenama: „Kad daugiau būtų dėdavo beržo pjuvenas. Kručką, tai tą tarkuodavo, arbusus visokių maišydavo, kas ką sugalvodavo dėdavo, kad daugiau tos duonos būtų“. Tema užbaigiama smagesniu pasakojimu: „Vaišindavo ir karšta degtine: į arbatinuką įpildavo degtinės, įberdavo cukraus, kmynų, užkimšdavo, aptepdavo tešla ir kaitindavo krosnyje.“

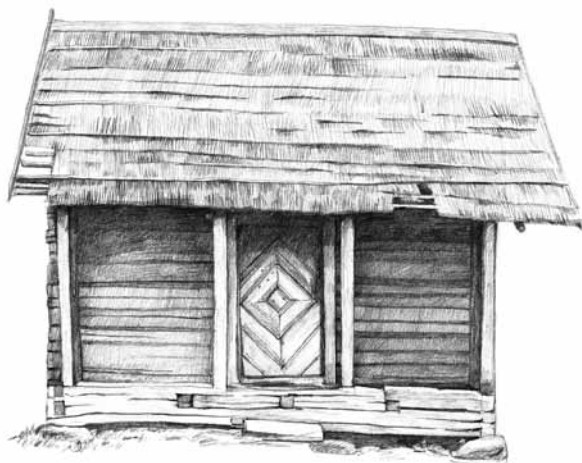
Leidinyje netrūksta konkrečios ir smulkios informacijos, bet kaip užsiminta pradžioje, sąmoningai vengta nuoseklaus, akademinio esminių dalykų teorinio apibūdinimo. Žinoma, kad leidinyje prasprūsta

vienas kitas teiginys, argumentas, komentaras, bet ne knygos sudarytojų, o etnografų, etnologų, mokslininkų, kurių medžiaga ir cituojama *Kaišiadorių etnografiniuose bruožuose*. Tai suteikia leidiniui svarumo, patikimumo įspūdį. Gausybė fragmentiškos vietinės medžiagos sukuria prieštaravimų ir abejonių erdves, kurias skaitytojas gali interpretuoti, papildyti savo gyvenimiška patirtimi, – tai lemia leidinio išskirtinumą ir betarpiškai kuria vietinės kultūros įvaizdį.

Džiaugtis ar net didžiutis šiuo leidiniu Kaišiadorių krašto žmonėms yra dėl ko. Tai graži dovana kraštiečiams ir visiems, besidomintiems tradicine kultūra.

Ir galutinė subjektyvi išvada: nors *Kaišiadorių etnografiniai bruožai* nėra akademinis tiriamasis leidinys ir nepateikia folkloristų, etnininkų bendruomenei daug naujų duomenų, bet jiems ir vietinei visuomenei jis suteikia rimčiausią akstiną plačiau pasidomėti šio krašto, etnografinė kultūra, apgailestauti dėl praradimų, toliau ieškoti savo tapatybės...

Nijolė Marcinkevičienė

*Klētis.
Kaišiadorių r. KŠM.*

KAIŠIADORIŲ ETNOGRAFINIAI BRUOŽAI

Pratarmė	3
Įvadas	5
<hr/>	
KALENDORINIŲ ŠVENČIŲ PAPROČIAI	16
<hr/>	
Naujieji Metai – <i>sausio 1</i>	16
Trys karaliai – <i>sausio 6</i>	16
Grabnyčios – <i>vasario 2</i>	18
Šv. Agota – <i>vasario 5</i>	18
Šv. Kazimieras – <i>kovo 4</i>	20
Šv. Juozapas – <i>kovo 19</i>	20
Blovieščiai ir Gandrinės – <i>kovo 25</i>	20
Užgavėnės	21
Gavėnia	23
Verbos	24
Didžioji savaitė	24
Velykos	27
Atvelykis	30
Šv. Jurgis – <i>balandžio 23</i>	30
Gegužinės pamaldos, <i>Majavos</i> – gegužės mėnuo	32
Šv. Stanislovas – <i>gegužės 8</i>	33
Kryžiaus dienos, <i>Kryžiamos</i>	33
Šeštinės	33
Sekminės	33
Devintinės	35
Dešimtinės	36
Šv. Antanas – <i>birželio 13</i>	37
Šv. Jonas – <i>birželio 24</i>	38
Šv. Petras ir Povilas – <i>birželio 29</i>	39
Septyni miegantys broliai – <i>liepos 10</i>	40
Šv. Ona – <i>liepos 26</i>	40
Šv. Laurynas – <i>rugpjūčio 10</i>	40
Žolinė – <i>rugpjūčio 15</i>	40

Šv. Mykolas – rugsėjo 29	41
Visi Šventieji – lapkričio 1	42
Vėlinės – lapkričio 2	42
Šv. Martynas – lapkričio 11	43
Šv. Andriejus – lapkričio 30	43
Adventas	43
Kūčios – gruodžio 24	45
Šv. Kalėdos – gruodžio 25, 26, 27	52
Šventvakariai – gruodžio 25 – sausio 6	53

ŠEIMOS GYVENIMO PAPROČIAI 53

Moteris nešenioje	53
Gimdimas ir bobutės pagalba	56
Palankynos	59
Krikštynos	59
Moters įvedybos į bažnyčią	69
Vaiko auginimas	69
Vaiko apsauga ir gydymas	72
Vaiko auklėjimas	75
Žaislai	75
Jaunimo pramogos	75

ŠEIMOS KŪRIMO PAPROČIAI 76

Piršlybos	76
Užsakai	79
Kvietimas į vestuves	79
Jungtvių išvakarės	79
Vestuvės	81
Vestuvinė apranga	85
Vestuvių vaišės	94
Kraičio išvežimas	97
Marčios sutiktuvės	98
Vestuvių užbaigos	100
Sangražai	101

L Aidotuvės	101
Orų spėjimai	107
Liaudies medicina	109
Materialinė kultūra	113
Sodybos ir trobesiai	113
Gryčiai	115
Klojimas	117
Tvartas	117
Pirtis	117
Gryčios vidus	119
Lova	126
Lopšys	128
Patalpų puošmenys	130
Švaros palaikymas	131
Apranga	132
Moterų drabužiai	132
Vyrų drabužiai	141
Vaikų drabužiai	143
Apavas	146
Drabužių priežiūra	148
Pagrindiniai verslai	150
Žemdirbystė	150
Arimas	150
Mėšlavežis	151
Sėja	151

Šienapjūtė	157
Rugiapjūtė	163
Pabaigtuvės	165
Kūlė	169
Linių apdirbimas	170
Kanapių apdirbimas	173

GYVULININKYSTĖ	173
-----------------------	------------

Gyvulių šėrimas	173
Ganymas	174
Gyvulių apsauga	176
Paukščių priežiūra	177

BITININKAVIMAS	179
-----------------------	------------

TEKSTILĖ	183
-----------------	------------

Verpimas	183
Ruošimasis austi	187
Audimas	190

KITI VERSLAI IR AMATAI	191
-------------------------------	------------

Kalkių degimas	191
Geležies apdirbimas	192
Krepšių pynimas	193
Klumpių skobimas	195

MAISTAS	195
----------------	------------

Valgiai	195
Duonos kepimas	196
Maisto atsargos	200
Maitinimasis	201

KALENDORINIŲ ŠVENČIŲ PAPROČIAI

Senaisiais laikais Kaišiadorių apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, kalendorinių švenčių būta gerokai daugiau. Senoliai jas dar mena, tačiau mūsų laikus yra pasiekę tik dalis jų – pakitusių ir prisitaikiusių prie naujų laikų.

NAUJIEJI METAI (sausio 1) pradeda kalendorinių švenčių ciklą. Palydint senus metus viliamasi ir norima, kad naujieji būtų geresni. Tikima, kad tai priklauso jų sutikimo, todėl švenčiama linksmai, triukšmingai. Vengiama pyktis, kad ateinantys metai nebūtų blogi. Dar ir dabar gyvas prietaras, kad iki Naujųjų Metų reikia atiduoti visas skolas, kad nereiktų skendėti skolose. Tikėta, kad pirmosios metų dienos elgesys nulemia visus metus. *Naujųjų metų naktį kiekvienas iš ryto stengdavosi anksti atsikelti, kad per visus metus nebūtų miegalius¹. Papročių gausa ši diena nepasižymi. Vyresnieji pateikėjai prisimena, kad išvakarėse merginos kartais paburdavo, norėdamos išsiprašauti vedybas. Tačiau švęsti taip kaip dabar pradėta tik po Antrojo pasaulinio karo. Vertas dėmesio paprotys Naujųjų Metų naktį deginti šiaudus: *dvyliktą valandą lauke padegdavo šiaudų kūlius ir sudegindavo praeitų metų nesėkmes².**

TRYS KARALIAI (sausio 6) primena evangelinę legendą apie tris išminčius, kurie atėję pasveikinti gimusio Kūdikėlio Jėzaus. Tą dieną bažnyčioje pašventinta kreida ant namų durų užrašomos pirmosios išminčių (Kasparo, Melchioro, Baltazaro) vardų raidės +K+M+B, kad saugotų namus nuo piktųjų dvasių, niekadėjų, vagių. Beveik kiekvieną kaimą ir vienkiemį aplankydavo persirengėliai, vaizduojantys *trijų karalių svitą*. Šis paprotys kai kur gyvavo per visą sovietmetį: *Senieji*

¹ KŠM B88: Danutė Paulauskienė, „Smulkioji tautosaka“, 1976. Pateikėja Nastė Vėžėlienė, g. 1903 m. Žaslių ap. Pūriškių k.

² KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

Trijų karalių persirengėliai, -1930 m. Kruonis. K3M.

miestelio gyventojai Trijų karalių vaikštynių tradiciją Darsūniškyje mena buvus jau 1906 m. Iki pat kolūkio susikūrimo sausio 5-osios vakare, patekęjus pirmai žvaigždei, jauni kaimo vyrai, persirengę Trimis karaliais su sargais (karžygiais, kariais, ulonais), vedami Betliejaus žvaigždės, t.y. jauniausio vaikštynių dalyvio, baltai aprengeto ir su blizgančia žvaigžde rankoje, vaikščiodavo po trobas, linkėdami šeiminiškams gero derliaus, sveikatos, sėkmės auginant gyvulius. Giedodavo kalėdines giesmes. Miestelio žmonės už apsilankymą atsilygindavo pyragais, mėsa, pinigais. Surinktus pinigus aukodavo bažnyčioje, įdėdavo į dėžutę prie prakartėlės³. Anglininkų, Kalvių, Rumšiškių vyrai išlaikė tradiciją lankyti kiekvieną sodybą, pagiedoti šventų giesmių, pasveikinti naujametėmis oracijomis. Karalius vedė žvaigždė, lydėjo aniolai ir velniai.

Autentiški pasakojimai geriausiai nusako šventės ir jos veikėjų elgesį, tikslus, aprangą: *Kietaviškių kaime eidava keturiese: trys karaliai ir velnias. Velnias būdava apsirengis iš kombinezonų, išsisuodindava ir vaikščiodava. Ateidava, atidarydava juškas, pečiaus durelas – ieškodava, ar nėra velnių. Jei nebūva virš durų užrašyta su kreida K+M+B, trys karaliai patys užrašydava*⁴.

Mes, būdavo, po apačia apsirengiam šiltai kailinius, o ant viršaus baltas pasiuvam. Blizgučiais apsikabinam, čia iš paklodės ran-

³ Nijolė Marcinkevičienė, „Tradacijų palaikymo šluočiai“, *Liaudies kultūra* 2, 2004, p. 64.

⁴ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, *Kietaviškės, Kaišiadorys*, 1998, p. 168.

kos iškišt padarytos, o čia platu, o ant kaklo užrišta. Kepurės aukštos tokios, su kuodais, čia kuodas, čia atversta ir žibučiais visur apibarsyta buvo – beveik panašiai kaip Senis Šaltis eidavom apsirėdy. Nu ir tas rūbas visur šlama, tokias išpjaunam žvaigždes, apsikariam, ir barzdas darydavom. Darydavom iš popieriaus. Iškerpam popierą ant viso veido. Tai paskui padarom linų – vieną juodą, kitą raudoną, kitą kitonišką – kad visi trys būtų kitoniški tie karaliai⁵. Trys karaliai apsitaiso gražiais rūbais, užsideda aukštas kepures, chroma išblizgina batus. Vaikščiodami jie gieda lotyniškas giesmes ir eina pro gryčias. Visur juos gražiai sutinka ir pavaišina. Visą laiką žvaigždė rodo karaliaus kelią. Ir kiekvienas karalius su savimi neša tą žvaigždę. Tą žvaigždę jie turi ant savų aukštų kepurių. Karaliai apsitaiso visokiais blizgučiais, kad šviestų. Jie taip daro todėl, kad kaip gimė Kristus, tai visu viskas sušvito, sublizgėjo. Prieš ateinant karaliams žmonės su kreida ant durų užrašo +G+M+B. Tai reiškia tų trijų karalių vardus⁶. Gudziankos kaime karaliai klausdavo: ar galima palinksminti jūsų namelius? Nu, ir jeigu pasako, kad galima, tai jei pradeda, būna, kad ir armonikėlę kokią atsinešdavo, ir pradeda dainuoti viską. Tai už tą palinksminimą, už tas dainas tada turėjo atsidėkoti ką nors tai, kaip kadaise, ar tai degtinės, ar tai mėsos kokios, lašinių, kiaušinių, nu, va taip atiduoda⁷.

GRABNYČIOS (vasario 2) – bažnytinė Švč. Mergelės Marijos įvesdinimo į bažnyčią ir Kūdikelio Jėzaus aukojimo Dievui šventė. Senovėje ši diena buvo skirta Perkūnui. Bažnyčioje šventinamos žvakės, kurios visus metus saugos nuo audrų ir perkūnijos, prirėikus bus deginamos prie mirštančiojo. Iš šios dienos gamtos reiškinių spėjama apie ateities orus: *Per Grabnyčias, sako, geriau sutikti miške vilką, negu danguje saulę*⁸. *Nuo Grabnyčių viena rogių pavaža eina ant šono – bus pavasaris*⁹.

ŠV. AGOTA (vasario 5) – bažnytinė krikščionės kankinės, žuvusios liepsnose ir įgavusios galią valdyti ugnį, paminėjimo diena.

⁵ A. Bernatonis, „Trijų karalių šventės papročiai Kaišiadorių krašte“, Kaišiadorių aidai, 1991-01-05

⁶ VU F81-294 L6-7: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

⁷ KŠM R: pateikėja Veronika Jankūnaitė-Lakavičienė, g. 1940 m. Gudziankos k., nuo 1982 m. gyv. Kaišiadoryse. Užrašė Milda Stankutė 2010 m.

⁸ KŠMR: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiežmariuose.

⁹ Olijardas Lukoševičius, Rita Janušaitytė, „Burtai ir prietarai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 288.

Šv. Agotos minėjimas, 2004 m. Kruonio sen., Darsūniškis. KŠM.

Bažnyčioje šventinama duona, vanduo, kartais ir druska. Su šventinta duona elgtasi ypač pagarbiai, nes ji saugojo nuo gaisrų, gyvatės geluonies, nelaimių kelionėse, netgi nuo sužeidimų. Vilnuose išleisdamos sūnus į kariuomenę motinos įdėdavo ar įsiūdavo į drabužius šventintos duonos, kad apsaugotų juos nuo kulkų ir kitų nelaimių. Kaišiadorių apylinkėse tikėta, kad ši duona gali apsaugoti nuo gaisro, todėl jam kilus su šv. Agotos duona tris kartus apibėgdavo aplink ir įmesdavo į ugnį. Išdžiovintą šventintą duoną su maišeliu pakabindavo prie stogo, kad perkūnija netrenktų. Agotos dieną vengdavo kurti ugnį, kad neprišauktų gaisro. Rumšiškių apylinkėse į užkurtą ugnį būtinai įberdavo šventintos druskos, *kad ugnis neišeitų iš tų namų*¹⁰.

Darsūniškiečiai iki šių dienų yra išlaikę gražias duonos šventinimo apeigas. Žalumynais apkaišytą naminės duonos kepalą prieš pamaldas į bažnyčią atneša gerbiamas bendruomenės narys. Po pamaldų giedodama šventas giesmes procesija su pašventintos juodos duonos kepalu per visą miestelį patraukia iki Šventos Agotos vartų, kur užkuria lau-

¹⁰ Angelė Vyšniauskaitė, „Mūsų metai ir šventės“. Kaunas, 1993, p. 25

žą ir visi pasidalina apeigine duona¹¹. Apsauginė galia priskiriama ir šventintam Agotos vandeniui, – jo duodama atsigerti avelėms, kartais ir kitiems gyvuliams, kad nesirgtų, kad gyvatės nekirstų¹².

ŠVENTAS KAZIMIERAS (kovo 4) – bažnyčioje minima Lietuvos globėjo diena. Žmonių pastebėjimu, šią dieną iš šiltųjų kraštų sugrįžta vieversėlis. Iš jo elgesio buvo spėjama apie būsimus orus: *Jeį vieversėlis užgieda prieš šv. Kazimierą – bus blogas pavasaris, jei po Kazimiero – tai geras*¹³. Kruonio merginos paskutiniu sniegu prausdavosi veidą, kad jis būtų lygus ir skaistus.

ŠVENTAS JUOZAPAS (kovo 19) – bažnyčioje minima Švč. Mergelės Marijos ir dailidės Juozapo sužadėtuvių diena, todėl (nors ir gavėnia!) leidžiama kelti vestuves. Pastebėta, kad *ant Juozapo parskrenda pempė*. Šią dieną draudžiama verpti vilnas, kad ėriukams galvos nekvaistų.

BLOVIEŠČIAI (kovo 25) – dviguba šventė. Bažnyčioje minimas Apreiškimas Švč. Mergelėi Marijai (*Zvestavonės*), o kaimo žmonės džiaugiasi *Gandrinėmis (Busilo diena)*, nes sulaukia parskrendančių gandrų. Sakoma, kad *per Zvestavones gandas po sparnu parneša kielę*¹⁴. Parskridę gandrai pranašauja ateitį. Jei mergina pirmą kartą pamatydavo skrendantį gandrą, tikėdavosi, kad tais metais ištekės. O jei pamato tupintį – neištekės¹⁵. *Jeigu pamatai pirmą kartą skrendantį gandrą, o jau esi vedęs, tai daužysi indus. Jeigu pamatai ne gandrą pirmą, o varlę – būsi netikęs, nesuspėsi. Pamatę pirmą kartą gandrą, vaikai prašydavo: Gandreli, gandreli, parnešk man broliuką arba sūtę*¹⁶.

Gandrinės – didelė šventė vaikams. Kietaviškių apylinkėse ilgiau nei kitur Lietuvoje išsilaikė tradicija padėti ant tvoros stulpo ar pakabinėti ant medžių, krūmų šakų bandelių vaikams ir sakyti, kad tai sugrį-

¹¹ Nijolė Marcinkevičienė, „Tradicijų palikimo šluočiai“, *Liaudies kultūra* 2, 2004, p. 65.

¹² Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 333.

¹³ Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 334.

¹⁴ KŠM R: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiezmariuose.

¹⁵ VU F213–Llk 100 L54: D. Skuodytė, R. Gudonytė, „Lietuvių liaudies dainos“, 1962.

¹⁶ Pateikėjos Janė Matačiūnaitė, g. 1922 m. ir Jadvyga Matačiūnienė, g. 1937 m. Buckinių k.

¹⁶ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

žusio *gandro dovanos*. Ta pačia proga svogūnų lukštuose padažoma kiaušinių. Žaslių apylinkėje iškepama bandelių ir sudedama į padarytą tam gūžtą ar krepšelį; vaikai tiki, kad *busilas atnešė raudonus batus ir bandelę*¹⁷.

Ši diena lydima įvairių prietarų, draudimų: Per Blovieščius negalima galvos šukuoti ir kitų darbų dirbti, nes *tą dieną busilas net lizdo nesuka*¹⁸. Jei šukuosi plaukus, *gali nesisekti gyvenime arba į plaukus įsivels kaltūnas*¹⁹. Kaišiadoriečių įsitikinimu, *Blovieščiaus dieną nereik niekas paleist, kas su plunksnom, nes liksi ubagu*²⁰.

UŽGAVĖNĖS švenčiamos likus 46 dienoms iki Velykų, visuomet antradienį, gavėnios išvakarėse. Kaišiadoriečiai šią dieną dar XX amžiaus pirmoje pusėje minėdavo linksmai ir prasmingai. Sočiai valgė, svečiavosi vieni pas kitus, važinėjosi rogėmis, čiuožinėjo nuo kalnų. Po pietų dideliais darbais neužsiimdavo: *Mama per Užgavėnes neleisdavo verpti, nes sakydavo, kad kirmys mėsa. Per Užgavėnes labai daug važinėdavo, ir jeigu išvirsta – tai sakydavo, kad išguls linai*²¹. *Per pačias Užgavėnes pakinko arklius. Jie papuošti skambučiais. O rogės, o rogelės pilnos vaikų ir važinėja po kaimą su skambučiais, o vaikai klykia. Kaimynai pas kaimynus sueidavo, pasivašindavo. Žaisdavo kavotynes, jei geras oras – lauke, jei ne – klojime. Giros pasidarydavom iš obuoliukų arba duonos. Pagrindiniai Užgavėnių patiekalai: blynai, tušinta mėsa su kopūstais, bulvėm. Prisimenu, kad iš namų reikėdavo išeit pasivaikščiot ar pavažiuot kuo toliau. Bet daugiau suaugę, ne vaikai taip darydavo, – kad linai geriau augtų, kad derėtų, pasėliai būtų geri*²².

Etnologai yra pastebėję išskirtinį šio krašto Užgavėnių pasivažinėjimo apeigiškumą: jaunimas važinėdavo papuoštais arkliais su žvanguliais, nuvažiuodavo į kaimyninius kaimus, kur linksmindavosi. Važinėdavo stati ant apverstų rogių. Ūkininkai *gaspadoriai* ragino bernus važinėti, *kad būtų geri metai*²³. *Paprašo kokį kaimyną arba*

¹⁷ Juozas Šorys, „Tradicionis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 334.

¹⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

¹⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Liutkaitė-Ražauskienė, g. 1926 m. Kruonyje, nuo 1954 m. gyv. Kaune.

²⁰ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis, 1937, Kaišiadorys.

²¹ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Ona Strašūnskaitė-Jančiauskienė, g. 1926 m. Lingių k., gyv. Jagėlonių k.

²² KŠM R: pateikėja E. Šereliene, g. 1927 m. Gilučių k.

²³ Pranė Dundulienė, Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai, Vilnius, 1979, p. 42.

*Užgavėnių persirengėliai, XX a. vid. Kruonio sen. Kalvių k.
Nuotrauka gauta iš Danguolės Lagūnavičienės. KŠM.*

gimines, arba kūmą kokį. Kumpį išverda, kiaušinių prikepa, bonkį pastata. Rėdytis nebuva mados²⁴.

Užgavėnių dieną po kaimus vaikščiojo ir persirengėliai: *Eidavo jaunimas, daugiausia bernai. Ir ne šiaip vaikai, o kokių 20 metų, po kariuomenės. Persirengdavo čigonais, išsisuodindavo veidą suodžiais, persirengdavo smerčiumi, kokių linų ar pakulų ant galvos užsivoždavo. Persirengėlių laukdavo. Duodavo šeimnininkai kokią dešrelę. Atėję triukšmą keldavo²⁵. Pateikėjų pasakojimuose akcentuojamas išskirtinis sotus valgymas, keliavimas ir vanduo. Viskas tam, kad užtikrintų metų sotumą, ūkinininkavimo sėkmę: Savaitė prieš Užgavėnes – nuo vieno antradienio iki kito – vadinosi riebi savaitė. Beveik kasdien kep-davo bulvinius ar miltinius blynus, darydavo tarkuotų bulvių bandeles. Dieną prieš Užgavėnes duodavo valgyti šešis kartus, o Užgavėnių dieną – dvylika kartų. Užgavėnių dieną vežiodavo vaikus, sakydavo –*

²⁴ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 168.

²⁵ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Anelė Mockūnienė, g. 1925 m. Lapainos k.

linai augš geresni. Pakinkydavo porą arklių į dideles roges. Arkliams užkabindavo skambučius. Prisėsdavo pilnos rogės mergaičių. Veždavo per Dabintos ir Kračkienio kaimus. Kai būdavo storas ledas, veždavo pas užnemuniečius į Piliuonos kaimą. Kartais apversdavo kur roges į pusnį. Kelionės būdavo snieguotos ir linksmos. Grįžtant namo per Dabintos kaimą Andriuškevičiaus Jognieška apliedavo kibiru vandens. Kartais parvažiudavom visi šlapi, už apliejimą nepykdavom²⁶. Mėsos, visko riebiai ir daug reikėjo valgyti. Iki dvylikos kartų, ne mažiau. Blynų prikepavo, mėsos pritušindavo. Po to ant rytojaus jau nieko neduodavo, viską užmaskuodavo. Labai būdavo didelis pasninkas²⁷.

Kai kurie pateikėjai prisiminė: *Per Užgavėnes kepant blynus lašiniai, kuriais būdavo tepama keptuvė, būdavo padedami. Pavasarij sėjėjas pirmąją dieną aidamas sėti, pasitepdavo tais lašiniais rankas, kad paukščiai javų nelestų²⁸. Moterys tikėjo, kad linų derlių lemia važinėjimasis ratu apie linų lauką ir leidimasis su rogutėmis nuo kalnų, o jų pluošto baltumą – skalbimasis: Per Užgavėnes reikia rūbus plauti – tai linai balti būva²⁹.*

Išskirtinio dėmesio vertas Užgavėnių paprotys daryti skarulinį dėdą: *per Užgavėnes bernai išdidžioms, nosį riečiančioms mergoms užkeldavo ant stogo skarulinį dėdą ir su šluota rankose įtupdydavo į kaminą. Darželin įkeldavo kelmą. Iš šiaip žmonių bernai pavogdavo rąstą ar ką kitą, nuvilkdavo kitur³⁰.*

GAVĖNIA prasideda po Užgavėnių ir trunka septynias savaites. Visą tą laiką nebūna pasilinksminimų, laikomasi pasninko. Kaišiadorių apylinkėse per pasninką valgyta: silkė, žuvis, žaliabarščiai, saldė (valgis ir gėrimas iš duonos raugo), žirniniai ar kvietiniai blynai. *Mėgstami ant kopūsto lapo kepti tarkuoti bulviniai blynai su trintų aguonų padažu³¹. Pasninko galėjo nesilaikyti tik maži vaikai iki 8 metų ir sunkūs ligoniai. Atėjus sekmadieniui visi valgydavo mėsą ar kugelį, su taukais iškeptą, o jau pirmadienį, kas likdavo mėsiško, blynas ar kugelis, tai atiduodavo vištoms. Mama sakydavo: Kas valgys pasninko dienoj*

²⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

²⁷ KŠM R: pateikėja E. Šerelienė, g. 1927 m. Gilučių k.

²⁸ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“, ~1973 m.

Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m. amžiaus, gyv. Kovaičių k.

²⁹ KŠM R: pateikėjas Jurgis Gustas, g. 1922 m. Ringailių k.

³⁰ KŠM B64: Marijona Cilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972.

Pateikėja Ona Stankevičiūtė-Mikalauskienė, g. 1889 m. Atmainų k., nuo 1908 m. gyv. Darsūniškyje.

³¹ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

*mėsą, tas pirmą Velykų dieną bus uždarytas pečialium su vištom, nematys Velykų*³². Per gavėnią vaikus gąsdindavo ir taip: *jei gersit pieną, valgysit mėsą, per Velykas pavošim po žlugtu žąsiną, gaidį ir negerus vaikus*³³.

VERBOS – paskutinis sekmadienis prieš Velykas. Bažnyčioje švenčinamos verbos, kurios daromos iš ėglių, gluosnių ir puošiama gėlėmis, spalvotais popieriukais. Išėję iš bažnyčios *dūkaudami šerdavo vienas kitam su verba sakydami: „Verba muša, ne aš mušu, už nedėlios bus Velykos*“³⁴. Kaišiadorių apylinkėse visuotinai tikėta, kad už švento paveikslu užkišta šventinta verba saugo namus nuo piktųjų dvasių, o namo pastogėje – nuo griausmo. Su verba aprūkydavo išleidžiamus į ganyklas gyvulius.

DIDŽIOJI SAVAITĖ – paskutinė savaitė prieš Velykas. Žasliuose prisimenama, kad per ją stengtasi atiduoti visas skolas ir niekam nieko neskolinti. Visos dienos vadinamos *didžiosiomis*. Didysis ketvirtadienis – *švarusis* (*čystasis*), todėl visi tvarkydavosi, švarindavosi. Tikėta, kad tą dieną išsimaudžius *visus metus bus labai švarus kūnas*³⁵. O nusiprausęs šaltinio vandeniu – neturės jokių dėmių ant veido, nusiprausęs sniegu – vasarą saulėje neįdegs, visus metus švarus bus³⁶. Moterys tvarkydavo namus, šluodavo kiemą. Žiežmarių apylinkėse aslą barstydavo smėliu, šventus paveikslus apkaišydavo popierinėmis ir tikromis gėlėmis. Kai kurios darydavo *kanikėlį* – įdomią velykinę puošmeną iš degtukų: *Vienus ant kito degtukus gražiai taip dėdavau dėdavau tokiom visokiom, ir viršus jau būna visai smailas toks. Ir dar prisirinkdavom popieriukų kokių, tokių blizgančių. Pirma tai labai nebuvo, ale vis tiek, kur jau ar saldainę gaudavai, ar ką, visur sudėta. Nu ir tada in tos dėžutės galiukus, tik galiukai būna matyt. Nu ir tada gi pasidarai kampe. Tada išsikarpai da iš popieriaus – karpinį padarai, ir tada užklijuoji apačioj, da tokių lyg girliandų padarai*³⁷.

³² KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

³³ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972. Pateikėja Uršulė Radzevičiūtė, g. 1898 m. Darsūniškyje.

³⁴ VU F81-294 L6: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

³⁵ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 116–117.

³⁶ Asta Lekavičiūtė, „Vanduo ir veido grožis lietuvių buityje ir pasaulėjautoje XIX a. pab. – XX a. pirmoje pusėje“, *Lituanistica*, 1988, p. 91.

³⁷ KŠM R: pateikėja Ona Rinkevičiūtė-Lisauskienė, g. 1935 m. Purvininkų k., nuo 1958 m. gyv. Vilūnų k.

*Domicelės Banevičienės marginti Velykų margučiai, 2006 m. Kruonio sen. Kalvių k.
Dianos Tomkuvienės nuotrauka. KŠM.*

Trys paskutinės dienos – *šventasis tridienis* – išsiskyrė bažnytinėmis apeigomis ir liaudiškais papročiais. Kai kurie žmonės laikydavosi *sauso pasninko*, todėl nuo penktadienio iki varpų skambėjimo šeštadienį neimdavo į burną nė trupinėlio. Didįjį šeštadienį bažnyčioje šventinama ugnis, vanduo. Pašventinta ugnimi kurdavo naują ugnį. Gerokai prieš Velykas pasirūpindavo medžio kerpe, ją gerai išdžiovindavo, kad įdegtą šventa velykine ugnimi parneštų neužgesusią į namus ir įkurtų krosnį. Šiuose kraštuose velykinės ugnies dar parsinešdavo šiaudų grįžte, senu pančiu, lininiu kietai susuktu audiniu. Tikėta, kad pirmosios Velykų dienos rytą užkūrus krosnį šventinta ugnimi, visus metus galima būti ramiems dėl ugnies, nes nebus gaisro. Sakydavo, kad senoji ugnis turinti pailsėti, todėl Žiezmaruose ją išnešdavo kur nors į laukus ir sunaikindavo. Šventintos ugnies pelenais barstydavo daržus, kad gerai augtų daržovės. Velykų ugnį stengėsi neužgesusią išlaikyti iki Sekminių³⁸.

Pašventinta ugnimi virdavo Velykų valgius, pirmiausia – kiaušinius. Šio krašto šeiminkės kiaušinių Velykoms paruošdavo daug. Juos margindavo, dažydavo *kaip kas mokėjo*, dažniausiai – svogūnų lukštais. Darydavo ir kitaip: *Išmarginam eglių šakelėm, gėlėm, užrašydavom „Aleliuja“ . <...> Į puodą su vandeniu įdeda kvarbas ir verda. Kiaušinius vynioja į skudurėlius, kur būna pribarstyta lukštų. Paskui, kad kiaušinis neišsivyniotų, apriša jį su siūlais ir tada verda*³⁹. Norėdamos nudažyti kiaušinius tamsia spalva, naudodavo juodalksnių žievę: *Nuo juodalksnio šakų nuskusdavo viršutinę pilkąją žievę, geltonąją nulupdavo kiaušinių dažymui, iš kalvės paimdavo dzindrų (suodžių) geležgalių. Viską sudėję kibiran užpildavo barščių (burokų) rūgštimi ir padėdavo šiltai, kad įrūgtų. Savaitę parauginę viską išimdavo, į skysčius dėdavo margintus kiaušinius ir šutindavo. Išgriebtus nušluostydavo ir jie būdavo gražiai juodmargiai*⁴⁰. Arba: *Ant skuduriuko pribarstydavom visokiausių dažų ir suvyniodavom ten kiaušini ir virdavom. Išeidavo kiaušinis labai spalvotas. Dar kiaušinius išskutinėdavo visokiais raštais. Darydavo ir netikrų kiaušinių iš cukraus, smalos*⁴¹. Kiaušinius margindavo ir bičių vašku: *vašką išlydo, piešimu-*

³⁸ LNB RKRS F168-39: Jonas Balys, „Etnografinė, tautosakinė medžiaga studijai apie ugnį“, 1935.

³⁹ VU F81-294 L1-2: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Šiuigždienė, g. 1901 m., gyv. Graužų k.

⁴⁰ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972.

Pateikėja Uršulė Radzevičiūtė, g. 1898 m. Darsūniškyje.

⁴¹ VU F81 L13. Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Savickienė, 80 m. amžiaus, Žiez marių ap.

*ką daro ant to kiaušinio, paskui dėdavo į dažus ir ištraukdavo. Vašką nuimdavo ir likdavo tas piešinukas ant kiaušinio*⁴².

Iki Antrojo pasaulinio karo buvo tradicija visą Didžiojo šeštadienio naktį budėti bažnyčioje: *Anksčiau žmonės bažnyčioj išbūdavo per visą naktį iki 8 valandos ryto. Išėję iš bažnyčios visi stengiasi kuo greičiau pasveikinti savo gimines, pažįstamus su šventėmis*⁴³. *Šeštadienio naktį budėdavo bažnyčioje, reikėdavo pasikeičiant klūpėti prie Kristaus kapo*⁴⁴. Didįjį šeštadienį spėdavo apie būsimus orus: *Jeigu graži diena – bus graži vasara, jei darganota – bus blogi metai*⁴⁵.

VELYKOS švenčiamos pirmą sekmadienį po pavasarinės kovo mėnesio mėnulio pilnaties, kuri būna ne anksčiau kaip kovo 21 dieną ir ne vėliau kaip balandžio 26 dieną.

Vladislavos Gataveckienės kepti velykiniai pyragai, 2007 m. Kruonio sen. Plaskūnų k. KšM.

Velykų stalas būdavo gausus. Pagrindinis valgis – virti kiaušiniai. Virėdavo riebių kopūstų, kumpį, dešrų, karką, šaltienos. Prie mėsos turėjo būti ir krienu, kuriais pasirūpindavo vyrai. Ant stalo dėdavo sūrio, sviesto, varškės, būtinai pagerintų mielinų pyragų. Žmonės prisime-

⁴² KšM R: pateikėjas Albinas Motiejūnas, g. 1935 m. Miežonių k., nuo 1968 m. gyv. Kaišiadoryse.

⁴³ VU F81-294 L6-7: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969. Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

⁴⁴ KšM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁴⁵ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 341.*

na: *Kas bagočiau gyveno, tas geriau ir valgydavo. Išvirdavo visą kumpį, kepavo tortus. Tortus darydavo įvairių spalvų: riešutų spalvos, kavos spalvos. Juos apipuošdavo rūtomis, qžuolo lapeliais*⁴⁶.

Velykų rytą valgius veždavo pašventinti, o prieš išvykdami į bažnyčią nieko nevalgydavo – *laukdavo šventinto*⁴⁷. Kai kas veždavo šventinti keptą paršiuką, kuriam į gerklę įdėdavo margintą kiaušinį. *Paršiuką dėdavo į nedidelį kuparą, šalia padėdavo babką, sviesto spatkelį, sūrį ir dešimt margintų kiaušinių*⁴⁸. Po pamaldų jaunimas šventoriuose keisdavosi kiaušiniais. Kaip ir visoje Lietuvoje, iš bažnyčios skubindavosi į namus – kad pirmi sėstų prie Velykų stalo ir visus metus geriau sektųsi, darbai greičiau eitųsi ir patys būtų laimingesni. *Grįžtant iš bažnyčios, kas važiuoja su ratais, tai lenktyniauja su kaimynais. Kas pralenks ir pirmas namo parvažiuos, tai tam geriau gyventi seksis*⁴⁹.

Susėdę prie stalo pirmiausia valgydavo šventintus kiaušinius. Paprastai šeimos nariai susimušdavo kiaušiniais: *kurio kiaušinis stipresnis, tas bus visus metus stiprus*⁵⁰. Kartais tėvas supjaustydavo ir pats visiems šeimos nariams padalindavo kiaušinį⁵¹.

Velykų rytą nepamiršdavo ir gyvulių. Šventintų kiaušinių lukštus atiduodavo vištoms, o šventintu vandeniu šlakstydavo gyvulius⁵². Žasliuose Velykų rytą šeiminkės nešdavo kiaušienėms paragauti švenčių valgių, kad jos būtų vaisingos ir gerai penėtųsi. Šeiminkai panašiai darydavo su raguočiais ir arkliais⁵³. Velykų rytą gyvulius peržegnodavo; *jei jau šilta būna, tai išleidžia į laukus, dar aprūko šventintom žolėm*⁵⁴.

Pavalgę vaikai eidavo kiaušiniuoti. Kadaisė kiaušiniuoti pradėdavo tik antrąją Velykų dieną. Pagrindiniai kiaušiniautojai – vaikai.

⁴⁶ VU F81-294 L1-2: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Šiugždienė, g. 1901 m., gyv. Grauzų k.

⁴⁷ Janina Samulionytė, „Gavėnios ir Velykų valgiai“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 329.

⁴⁸ KSM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁴⁹ VU F81-294 L13-14: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Savickienė, 80 m. amžiaus, Žiežmarių ap.

⁵⁰ Elena Dekaminavičienė, „Taip buvo švenčiamos Velykos Domeikiemyje“, *Gimtinė*, 2003 05 01–31

⁵¹ KSM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Anelė Gaigalienė, g. 1928 m. Žasliuose, gyv. Kaišiadoryse

⁵² VU F81-294 L1-2: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Šiugždienė, g. 1901 m., gyv. Grauzų k.

⁵³ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 150.

⁵⁴ VU F81-294 L6-7: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

Neduoti negalima, nes *nesiseka, jeigu vaikam neduodi kiaušinių*⁵⁵. Mediniuose Strėvininkuose vaikams pasakodavo, kad Velykų naktį vaikščiojanti *žaliomis šakelėmis apsikaišiusi moteriškė su gluosnio lazda* ir dovanojanti geriems vaikams margučius, o kartais iškeptus iš tešlos gaidžiukus, zuikučius ar arkliukus⁵⁶. Mūro Stėvininkuose margintų kiaušinių, saldinių ir sausainių vaikams atnešdavo *Velykų kiškėlis*. Gražiausiais margučiais savo krikšto vaikus apdovanodavo krikštatėviai: *krikšto mama duodavo ir po keturis ir dar antį keptą pyraginę ar pyrago kampelį atriekia*⁵⁷; šis paprotys kai kur gyvas dar ir šiandien. Prisirinkę kiaušinių vaikai žaisdavo: *Lovelį pasideda tokį ir reta*⁵⁸. Kiaušinių mušynėms paaugliai, vaikinai pasidarydavo ir netikrų kiaušinių: *Juos darydavo iš smalos, iš cukraus. Jei sugaudavo, kad netikri kiaušiniai, tai iš jo atimdavo visus kiaušinius*⁵⁹.

Velykų šventę lydėjo įvairūs burtai ir tikėjimai. Pirmąją Velykų dieną moterys nesišukuodavo plaukų, kad viesulas bėdų nepridarytų, kad vištos daržų neiškapstytų. Nešluodavo namų, kad *piršlių neiššluotų*⁶⁰. Kepdamos Velykoms duoną nevalydavo trobos, nes *paskui visą laiką iki kaklo sėdėsi šiukšlėse*⁶¹.

Kietaviškių apylinkėje iki Antrojo pasaulinio karo antrąją Velykų dieną po kaimus vaikščiodavo lalauninkai. Jie prašydavo šeiminkus leisti *namelius palinksminti*, o gavę sutikimą giedodavo velykines giesmes ir specialias senoviškas lalinkas, už kurias būdavo vaišinami švenčių valgiais ir gėrimais, apdovanojami margučiais⁶². Domeikiemyje lalauninkai įvairius pokštus krėsdavo ir šeiminkus linksmindavo pirmosios Velykų dienos vakare. Jaunimas rinkdavosi į tą gryčią, kurioje būdavo ūgtelėjusių merginų ar vaikų, ir rengdavo ten šokius. Darsūniškio parapijoje eidami lalauti lalauninkai turėdavo gauti klebono sutikimą ir duoti pinigų mišioms. *Lalauninkai apsirėngdavo neva kareiviškais rūbais neva Kristaus kareiviai su kar-*

⁵⁵ KŠM R: pateikėja Veronika Jankūnaitė-Lakavičienė, g. 1940 m. Gudžiankos k., nuo 1982 m. gyv. Kaišiadoryse. Užrašė Milda Stankutė 2010 m.

⁵⁶ Pranė Dundulienė, Lietuvos kalendorinės šventės: tradicijos papročiai apeigos, Vilnius, 1972, p. 159.

⁵⁷ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁵⁸ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁵⁹ VU F81-294 L1-2: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Šiugždienė, g. 1901 m., gyv. Graužų k.

⁶⁰ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Anelė Gaigalienė, g. 1928 m. Žasliuose, gyv. Kaišiadoryse.

⁶¹ VU F81-294 L13-14: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Savickienė, g. 80 m. amžiaus, Žiežmarių ap.

⁶² Angelė Vyšniauskaitė, „Kai kurie duomenys apie Rytų Lietuvos valstiečių papročius“, Kraštotyra, Vilnius, 1969, p. 208.

dais prie šono ir eidavo lalauti po 5–6 bernus susitaisę, jei turėdavo drauge vesdavosi griežiką⁶³. Ringailių kaime per Velykas vaikščiojo linksmindami žmonės ne tik lalauninkai (*žydėliai*), bet ir piemenys; jie irgi gaudavo už tai kiaušinių. *Gaspadoriai duodavo dar jiems pieno, lašinių. Piemenys ir patys apsitaisydavo, ir savo lazdas aptaisydavo*⁶⁴. Žiezmarų apylinkėse per Velykas žmonės apsirengdavo *čigonais* ir eidavo per kiemus.

Linksmindavosi daugiausia jaunimas. Kluonuose pritaisydavo sūpynes ir supdavosi. *Sūpynes aptaisydavo su gėlėmis, spalvotais popieriukais*⁶⁵. Dabintos kaimo jaunimas į dvi valtis įsidėdavo keletą lentų ir šeštadienio pavakarę traukdavo į Darsūniškį, o Velykų rytą po pamaldų abi valtis surišdavo kartu, skersai uždėdavo lentas, susėsdavo kiek tilpdavo ir parplaukdavo vandeniū giedodami Velykų giesmę: „Linksma diena mums nušvito, visi troškom džiaugsmo šito“. Jeigu buvo šiltos Velykos, tai klojime po balkiu ar lauke, kur po medžiu, pritaisydavo sūpynes⁶⁶. Supdavosi ir Vilūnų kaime: *Jau kap Velykų sulauki, taigi sūpynes padaro. Nu tai grandinę ar kokią raikštę, paprastą lentą insidedi ir davai suptis*⁶⁷.

Kai kurie pateikėjai prisimena, kad seniau Velykas švėsdavo tris arba keturias dienas. Paskutiniąją dieną vadindavo *Ledy diena* ir būtinai švėsdavo, – kad javų ledai neišmuštų.

ATVELYKIS – pirmas sekmadienis po Velykų. *Tą dieną irgi valgo kiaušinius margintus, sviestą, sūrį. Žmonės irgi eina į bažnyčią, meldžiasi. Jei šilta, leidžia gyvulius į ganyklą. Juos aprūko verba*⁶⁸.

ŠVENTAS JURGIS (balandžio 23) – bažnytinė gyvulių globėjo Jurgio šventė, kuri valstiečių kalendoriuje siejama su ganiavos pradžia. *Kožnoj bažnyčioj yra šv. Jurgio paveikslai – jam aukoja pinigų ir maisto už gyvulius*⁶⁹. Kai kur gėlėmis apkaišytą šv. Jurgio paveikslą

⁶³ KŠM R: pateikėjas M. Mikalauskas, g. 1931 m. Darsūniškyje, gyv. Meškučių k.

⁶⁴ VU F81-294 L11-12: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969. Pateikėjas Jurgis Banevičius, 96 m. amžiaus, gyv. Ringailių k.

⁶⁵ VU F81-294 L5-6: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969. Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

⁶⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁶⁷ KŠM R: pateikėja Ona Rinkevičiūtė-Lisauskienė, g. 1935 m. Purvininkų k., nuo 1958 m. gyv. Vilūnų k.

⁶⁸ VU F81-294 L5-6: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėjas Kazimieras Cvilikas, 84 m. amžiaus, Mūro Strėvininkų k.

⁶⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

*Gyvulių išginimas, ~1940 m. Kruonio sen. Plaskūnų k.
Nuotrauka gauta iš Elenos Gataveckienės. KŠM.*

statydavo tvarte, kad geriau augtų ir veistųsi gyvuliai. Kruonyje rinkdavo aukas *ant mišų* ir meldavosi, kad gyvuliai sveiki būtų⁷⁰. Ypač archajiškas paprotys Kaišiadorių apylinkėse gyvavo dar XX amžiaus pradžioje – *Jurginių dieną seniausias kaimo vyriškis užlipdavo ant kalnelio ir visiems garsiai pranešdavo, kad pavasaris jau atėjo*⁷¹.

Jurginėms kai kur dažydavo kiaušinių: *Per Jurgines tai Semelišky atlaidai. Ir ant rinkos – didžiausia krūva žmonių. Mušdavo kiaušinius. Lošimas tokis aja: nu, sumušam. Jeigu tavo kiaušinis trūko, tai ir man atiduok, kad mano drūtesnis*⁷². Jurginėms pasidarydavo ir netikrų kiaušinių: *iš sudžiovinto sūrio, paskui juos nukvarbina (nudažo), ir atrodo kaip tikras kiaušinis. Dar paimdavo žalių kiaušinių, per skylutę ištraukdavo iš jo vidų, ir ten prileidžia smalos, o skyliukę vašku užgrūda. Tą kiaušinių irgi nukvarbina ir atrodo kaip tikras*⁷³. Dovainonyse per Jurgines kiaušinius dėdavo ant tvoros ir sakydavo, kad *busilas atnešė*⁷⁴. Senieji kietaviškiečiai Jurgines vadino *skerdžiaus švente*, nes tą dieną samdydavo kerdžių, duodavo jam kiaušinių, sūrio. Tą dieną stengdavosi pradėti gyvulių ganymą. Nedirbdavo jokių sunkesnių

⁷⁰ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 168.

⁷¹ Mindaugas Bartninkas, *Liaudies meteorologija*, Vilnius, 2000, p. 225.

⁷² Rita Janušaitytė, „Papročiai“, *Kietaviškės, Kaišiadorys*, 1998, p. 170.

⁷³ VU F81-294 L8: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Ona Šimanskienė, 80 m. amžiaus, Zalvarnių k.

⁷⁴ KŠM B595: Lina Žižliauskaitė, „Kaišiadorių rajono papročiai, tautosaka, dainos, etnografinių sąvokų aiškinimas“, 2005. Pateikėja Domicelė Vitkauskaitė-Genienė, g. 1931 m. Dovainonyse.

ūkio, o ypač žemės darbų: *Iki pusės dienos visai dirbti negalima*⁷⁵. Nejudindavo žemės dvi dienas prieš Jurgį ir dvi dienas po Jurgio. Nekaldavo kuolų, netverdavo tvorų. Žinodavo: *Jei žemę dirbsi, tai ta žemė visus metus bus nederlinga, arklys gali koją išsisukti. Jei tversi tvorą, tai suksis kaip avelė*. Ūkininkai apeidavo aplink savo laukus, kad javai geriau derėtų⁷⁶. Merginos sėdavo rūtas ir tikėdavo, kad *tada jas bernai mylės*⁷⁷.

Stebėdavo orą. Šalna per Jurgines būdavo blogas ženklas: *pavasariį žolės nebus, karves išvarysi gegužės mėnesio pabaigoje. Jeigu rasa, tai gegužės 8–15 dienomis gyvuliai bus lankose*⁷⁸.

Gegužinių pamaldų altorelis, 2007 m. Kruonio sen. Plaskūnų k. KšM.

GEGUŽINĖS PAMALDOS (*Majavos*) – visą gegužės mėnesį kasdien vykstančios pamaldos Švč. Mergelės Marijos garbei. Kaišiadorių krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, dažnai namuose būdavo

⁷⁵ VU F81-294 L14-15: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969. Pateikėja Leokadija Savickienė, 80 m. amžiaus, Žiežmarių ap.

⁷⁶ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁷⁷ LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė, 1937. Žaslių ap. Dubių k.

⁷⁸ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 340.

įsirengiamas altorėlis su Švč. Mergelės Marijos paveikslu ir susirinkus prie jo vakarais giedamos šventos giesmės, meldžiamasi. *Kamaroje buvo įrengiamas altorius, puošiamas žibutėmis ir ievų šakelėmis. Vakarais rinkdavosi kaimynai ir kaimo jaunimas. Po pamaldų vykdavo šokiai ir dainos. Taip visą mėnesį, o kartais ir birželį vykdavo pamaldos*⁷⁹.

ŠVENTAS STANISLOVAS (gegužės 8) – bažnytinė Lietuvos glo-
bėjo šv. Stanislovo šventė. Paparčiuose buvo garsūs Švento Stanislovo
atleidai. Šeimininkės žinojo, kad per Stanislovą, kai ieva dar nepra-
žydusi, reikia sodinti svogūnus ir bulves, – tada jos didelės užauga⁸⁰.
Žiezmaruose tą pačią dieną sėdavo žirnius⁸¹.

KRYŽIAUS DIENOS (*Kryžiavos*) – bažnytinė šventė kryžiui pa-
garbinti, švenčiama tris dienas prieš Šeštines. Žmonės rinkdavosi į
būrį ir giedodami šventas giesmes apeidavo visus kaimo kryžius, iš-
vakarėse papuoštus gėlėmis. Dar XX amžiaus pirmoje pusėje žmonės
meldavosi prašydami santarvės, sveikatos ir gero derliaus. Vyresnieji
prisimena: *Per Kryžiavas dienas, nuo kryžiaus eidavo iki kitų kryžių.
Net iki kapų eidavo. Trys dienos atrodo tokios būdavo. Puošdavo pir-
mą kryžių, nuo to kryžio eidavo in kitą, nuo to kryžio eidavo, paskui
net į kapus*⁸². *Anksčiau Kryžiavose dienose agurkus sodydavo*⁸³. Javus
per šias dienas vengta sėti, kad *nesikryžiuotų*.

ŠEŠTINĖS – bažnytinė Kristaus žengimo į dangų šventė, švenčiama
šeštos savaitės po Velykų ketvirtadienį, praėjus 40 dienų po Kristaus
Prisikėlimo. Po pamaldų bažnyčioje žmonės eidavo apie rugių lauką,
kad jie gerai derėtų.

SEKMINĖS – didelė bažnytinė šventė Jėzaus Kristaus žadėtos
Šventosios Dvasios atsiuntimui apaštalams paminėti. Švenčiama sep-
tintą sekmadienį po Velykų, dažniausiai tarp gegužės 11 ir birželio
12 dienos, kai praeina 50 dienų po Kristaus Prisikėlimo. Iš vakaro

⁷⁹ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k

⁸⁰ Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 335.

⁸¹ Angelė Vyšniauskaitė, Lietuvos namai, Vilnius, 1999, p. 147.

⁸² KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁸³ KŠM R: pateikėja Veronika Lisauskaitė-Stankevičienė, g. 1927 m. Vilūnų k.

kiekvienas savo sodybą papuošdavo žalumynais, dažniausiai – žaliais berželiais. Nukirstus berželius pastatydavo abipus durų ar vartų, jų šakelėmis apkašydavo šventųjų paveikslus, lubų sijas (balkius). Padažydavo kiaušinių. *Tačiau dažydavo ne tep, kaip per Velykas. Per Velykas dažydavo su vašku, ir su viskuo. Per Sekmines tai in dažus, in lukštus inmerkia ir gerai*⁸⁴. Jagėlonių apylinkėse margindavo berželių lapais ir ridendavo juos kaip ir per Velykas: *Suveina piemenai, žaidžia su tokiais kiaušiniais: raičioja, muša. Kitas nusineša kokį dešėtką kiaušinių, tai ir prarita visus, tadu verkia, kad nelieka. Kap ir per Velykas*⁸⁵. Kalviuose po mišų iš bažnyčios parsinešdavo nuskintą pašventintą beržo šakelę – *kad žaibai nedegintų namų*⁸⁶.

Liaudies kalendoriuje Sekminės siejamos su sėjos pabaiga ir vasaros darbų pradžia. Jei dar būdavo nepasėję linų, prieš Sekmines nešluodavo kiemo, nes tuomet *bus nešvarūs, žolėti linai*⁸⁷. Sekminių dieną ūkininkai apeidavo javų laukus, kad derlius geras būtų⁸⁸. Darsūniškyje šventintu vandeniu plaudavo karvių akis, kad burtininkės neatimtų karvių pieno.

*Karvės per Sekmines, ~2005 m. Kruonio sen., Darsūniškis.
Vytauto Lapinsko nuotrauka. KŠM.*

⁸⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Liutkaitė-Ražauskienė, g. 1926 m. Kruonyje, nuo 1954 m. gyv. Kaune.

⁸⁵ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 171.

⁸⁶ KŠM B436: Aurelija Mankevičiūtė, „Vaišių (pobūvių) kultūra“, 2003.

Pateikėja Marijona Radzevičiūtė-Rasiukevičienė, g. 1921 m. Pirmųjų Basonių k.

⁸⁷ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Leonora Stasiulevičiūtė-Kačinskienė, g. 1924 m. Jagėlonių k.

⁸⁸ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

Žmonės ypatingą dėmesį skirdavo gyvuliams, ypač karvėms: *Prieš Sekmines vainikuoja karves. Bet prieš tai vogdavome karves. Ar suaugusieji, ar vaikai piemenukai kur nors toliau paveda karves ir pririša prie medžio. Šeimininkai ateina – nėra karvės. Reikdavo duoti, pavyzdžiui, sūrio, kad atvestų gyvulius*⁸⁹. Už karvių vainikavimą piemenėliams atsilygindavo dažniausiai pienu, sūriu, bet pasitaikydavo ir kitokių dovanėlių: *Gaspadinės nupirkdavo saldumynų, sausainių. Jeigu gyvulius ganydavo vaikai, tai nupirkdavo jiems: baltinėlius, batelius, kelnes. Bernai irgi gaudavo dovanų, jeigu geri būdavo*⁹⁰. *Parginus vainikuotus gyvulius, kieme pasitikdavo šeimyna. Mama pirmiausia ant lėkštės atnešdavo sūrį, kelis margintus kiaušinius ir skepetukę margo perkeliuko. Tėvelis duodavo keturias dešimkes arba auksiną. Jeigu kada būdavo svečių, tai ir svečiai duodavo po kelis skatikus. Sakydavo: „už vainiką“⁹¹. Vainikus pindavo iš įvairių gėlių, beržo šakų, pridėdavo lapų, žalumynų. Smilgių kaime puošdavo popierinėmis gėlėmis ir spalvotais popierėliais. Arkliams padarydavo skambučius, į karčius įpindavo gėlių.*

Dar XX amžiaus pradžioje piemenukai rengdavo vaisės: *Po vieną nevalgydavom, susirinkdavom visi piemenukai į būrį ir kartu vaisindavomės*⁹². Žaisdavo įvairius žaidimus, mėgdavo kiaulikę: *Iškasi duobikę ir in šitą duobikę su lazžiuke reikia ką nors įvaryti. Arba išpjauna iš rąsto tokį ratuką ir vienas prieš kitą atsistoję ridinėja tą ratuką. Vienas paridena, o kitas atmušti turi*⁹³.

DEVINTINĖS – bažnytinė Švč. Kristaus Kūno ir Kraujo šventė, švenčiama vienuoliktą dieną po Sekminių. Darsūniškiečiai ir šiandien šią šventę švenčia pagal senąsias tradicijas. Ankstyvą rytą keturių sodybų darželiuose jie parengia altorėlius. Po mišių bažnyčioje giedodama procesija su Švč. Sakramentu užsuka prie kiekvieno altorėlio ir eina iki Švento Kazimiero vartų miestelio pakraštyje. Po iškilmingos procesijos vyksta bendruomenės susiejimas arba suneštinės vaisės pas kurį nors iš garbesnių vietinių žmonių⁹⁴. Altorėliai keturiuose šventoriaus kampuose puošti visose parapijose. *Palomenės bažnyčios šven-*

⁸⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemo k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

⁹⁰ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁹¹ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁹² KŠM R: pateikėja Marijona Liutkaitė-Ražauskienė, g. 1926 m. Kruonyje, nuo 1954 m. gyv. Kaune.

⁹³ KŠM R: pateikėja Marijona Liutkaitė-Ražauskienė, g. 1926 m. Kruonyje, nuo 1954 m. gyv. Kaune.

⁹⁴ Nijolė Marcinkevičienė, „Tradicijų palaikymo šluočiai“, Liaudies kultūra 2, 2004, p. 65.

*Devintinių altorėlis šventoriuje, -1955 m. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Juozo Milašiaus. KŠM.*

toriaus kampuose, jų buvo 4, rengė ir puošė altorius atskiri kaimai. Smilgių kaimas turėjo ne tik nusipirkę bažnytinę vėliavą, bet ir teisę įrengti vieną altorių. Ši teisė buvo paveldima. Altorius puošė kaimo moterys savo išaustais divanais, merginos nešdavo gėles. Procesijos metu meldėsi prie kiekvieno altoriaus⁹⁵.

Per Devintines bažnyčioje šventindavo žoles ir berželius. Vėliau jais gydydavo karves nuo pieno atėmimo ir žmones nuo išgąščio. Pirmą kartą išgindami karves į ganyklą, šukėje užkurdavo šventintų žolių ir pastatydavo karvei po pilvu tvarte arba atšlaime⁹⁶.

DEŠIMTINĖS švenčiamos dešimtąjį sekmadienį po Velykų. Šios šventės ypač laukdavo Paparčių parapijos žmonės. Atskirų kaimų merginos pasiskirstydavo darbus: vienas kaimas plaudavo bažnyčios grindis, kitas tvarkydavo aplinką, kapines, o likusių kaimų merginos įrengdavo altorėlius. Visi atėjusieji į bažnyčią dalyvaudavo procesijoje į buvusio dominikonų vienuolyno vietą. Eisena su vėliavomis ir baldakimu sustodavo pasimelsti prie berželiais apstatytų altorėlių⁹⁷. Pirmas altorėlis būdavo bažnyčios šventoriuje, antras – prie pagrin-

⁹⁵ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁹⁶ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972.

Pateikėja Adelė Tamošiūnienė, g. 1921 m. Darsūniškyje.

⁹⁷ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Paparčių sen. Neravų k.

dinių kapinių vartų, trečias – prie išlikusių dominikonų vienuolyno vartų, ketvirtas – koplyčioje, kur vykdavo mišios.

*Po atlaidų, 1954 m. Žiežmariai.
Nuotrauka gauta iš Onos Banevičienės. KŠM.*

ŠVENTAS ANTANAS (birželio 13) – bažnytinė Bažnyčios mokytojo ir misionieriaus šv. Antano šventė. Tikintieji šv. Antaną laikė radybų, *vogtų daiktų patronu* ir ligonių globėju, todėl į jį malda kreipdavosi ką nors pametusieji, pašventintos jo dieną duonos pasiimdavo į kelionę, nešiodavosi, kad nieko nepamestų, o pametę – kad greit atrastų⁹⁸. Kalviuose vykdavo dideli Švento Antano atlidai, prieš kuriuos iš anksto vainikais apipindavo bažnyčios duris ir šv. Antano paveikslus, po atlaidų Kalviuose vykdavo garsus Švento Antano kermošius. Vyresnieji prisimena: *Būdavo ledų, alaus, saldainių, rožančių, paveikslėlių, skarelių, daug papuošalų moterims. Daug dirbinių iš molio, dūdėlių, vaikai būdavo švilpudavo*⁹⁹. Kalvių bažnyčioje esantis šv. Antano paveikslas buvo laikomas stebuklingu. Per atlaidus aukodavo jam baltą rankšluostį ar staltiesę ir prašydavo išgydyti nuo ligų¹⁰⁰. Aukodavo pinigų: *Kiek pinigų duodavo, tiek gana. Būdavo šv. Antano aukų dėžutė, tai į ją pasimeldęs ir dėdavai pinigus*¹⁰¹. Į atlaidus žmonės paprastai pasikviesdavo svečių ir iš kitų parapijų. Išvakarėse prisikepdavo pyragų, sausainių, pasidarydavo alaus, giros. Pyragų,

⁹⁸ Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 336.

⁹⁹ KŠM B437: Jonas Butkus, „Atlaidai“, 2003. Pateikėja Ona Savickienė, g. 1924 m. Basonių k.

¹⁰⁰ KŠM R: pateikėja Ramutė Tirvaitė-Lapėnienė, g. 1930 m. Norkūnų k.

¹⁰¹ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

mėsos ir buteliuką atsiveždavo ir svečiai. Kruonyje kaip privaloma atlaidų dalis buvo jaunimo vakarėliai, sakydavo: *ant to ir atlaidai*¹⁰².

ŠVENTAS JONAS (birželio 24) – bažnytinė Šv. Jono Krikštytojo šventė, sutampanti su gamtos branda. Suvešėjusi augalija, ypač vais-tažolės šiuo metu turi daugiausia gydomųjų savybių. Iki Joninių vidur-dienio jos *pamačlyviausios*, todėl stengiamasi kuo daugiau jų surinkti. Išlaikyta graži Jonų gerbimo tradicija pinti ažuolo vainikus ir vainikuoti varduvininkų duris. *Kol Jonas miega, prikaldavo prie durų ir stengda-vosi pabėgti. Katras bravesnis neša, kad tik nepagautų, reikia pabėgti*¹⁰³. Kitą dieną varduvininkas kviesdavo vainiko dovanotojus į vaišes.

Per Jonines kūrendavo laužus, kartais ir šokinėdavo per juos, *kad ugnis geriau degtų*, dainuodavo, šokdavo. Galvas puošdavosi vaini-kais, kuriuos paprastai pindavo iš bijūnų, jurginų ir kitų darželio gėlių. Po šventės vainikus mesdavo į ugnį ar ežerą, kartais plukdydavo¹⁰⁴. Zūbiškėse vainikėlius atbula ranka mesdavo ant medžio¹⁰⁵. Taip jauni-mas spėdavo vedybinę ateitį – jei vainikėlis užsikabins už šakos – dar tais metais apsives ar ištekės, o jei nukris – teks laukti kitų metų.

Ši diena nuo seniausių laikų sieta su įvairiais būrimais, ypač ge-bėjimais atimti iš karvių pieną: *Per Joną gyvulius veda arčiau namų, nes raganos gali pieną atimt*¹⁰⁶. Senieji kartais prisimena tėvų pa-sakojimus: *Gyvuliai prieš Jonines būna lauke. Tai mano vyro tėvai parsivedė prieš Jonines karves į tvartą ant nakties. Naktį miegodami lovoj išgirdo, kaip pradėjo loti šunys. Tai išėję pamatė, kad išsirengusi kaimynė nuogai ir voliojasi palei duris tvarto. Taip buvo buriama, kad atimtų iš kaimynų gyvulių pieną. Dabartiniais laikais, kai sude-dame pieno bidonus – tai norint iš kaimyno karvių atimti pieną, reikia Joninių išvakarėse einant namo pasiimti kaimyno pieno bakelį arba bent dugnelį*¹⁰⁷. Buvo ir kitokių būdų tai padaryti: *Šv. Jono rytą bobos jodo po pievą raitos ant palių sakydamos: „Man pienelis, man piene-lis...“*. *Tai būna labai riebus pienas*¹⁰⁸. Senieji žinojo būdų, kaip ati-taisyti skriaudą: *Norint atgauti atimtą karvės pieną, reikia eiti karvės*

¹⁰² KŠM B437: Jonas Butkus, „Atlaidai“, 2003. Pateikėja Ona Kelinskienė, g. 1935 m. Saulučių k., gyv. Kalvių k.

¹⁰³ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

¹⁰⁴ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

¹⁰⁵ Žilvytis Šaknys, „Jaunimo iniciaciniai ir kalendoriniai papročiai“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 85.

¹⁰⁶ Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 336.

¹⁰⁷ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

¹⁰⁸ Jonas Balys, Lietuvos kalendorinės šventės, Vilnius, 1993, p. 243.

*milžti vilnonėmis kojinėmis apsiavus ir parsinešus pieną per kojine iškošti. Tuomet užburtosios karvės pienas pasitaisys, o padariusiosios pražus*¹⁰⁹.

ŠVENTIEJI PETRAS IR POVILAS (birželio 29) – bažnytinė šventųjų apaštalų, krikščionybės skleidėjų Petro ir Povilo paminėjimo diena. Tikintieji kreipdavosi į juos prašydami sveikatos žmonėms ir gyvuliams: *į šv. Petrą kreipdavosi dėl senų žmonių – kad laimingą mirtį duotų. Pas šv. Petrą juk raktai in dangų – kad jis investų in dangų, o ne in peklą. Povilas – kad apgintų nuo ledų*¹¹⁰.

Vilūnų kaime vykdavo Šventųjų Petro ir Povilo atleidai. Vyresni žmonės prisimena, kad XX amžiaus antroje pusėje atlaidus švęsdavo bet kurią savaitės dieną: *savaitės diena nesvarbu – kada išpuldavo, tada ir būdavo*¹¹¹, o dabar atlaidai nukeliami į sekmadienį. Bažnyčia puošdavo rūtomis: *nupinam plonus ilgus šniūrus iš rūtų keturis ir nulaidžiam nuo bažnyčios centro. Ant bažnyčios įėjimo durų kabindavo didelį ąžuolo lapų vainiką. Į atlaidus žmonės suvažiuodavo iš vakaro, su arkliais. Išvakarėse jau nuo pietų pradėdavo važiuoti tai iš vienos pusės, tai iš kitos. Iš Dovainonių, iš Jiezno atvažiuodavo su arkliais, iš arčiau pėsti ateidavo. Ateidavo su prastesniais batais ar išvis basom, ir tik netoli bažnyčios apsiaudavo gerais batais. Į namus susirinkdavo po mišių kokių 15–16 žmonių, kokios dvi padvados arklių. Turėdavai visus pavaišinti. Anksčiau samagono nebūdavo, tai su kmynais ir medum išsivirdavom*¹¹². *Atlaidų dieną prie šventoriaus vykdavo kermošius. Ten prekiaudavo saldainiais, rožančiais. Būdavo kauliukų lošimas. Sumoki pinigų ir jei išmeti reikiamą skaičių kombinaciją, laimi daugiau pinigų*¹¹³.

Kruonyje per Petrinės šeiminingė turėdavo išbraidžioti linus, – kad būtų gražus, *drūtas valakas*¹¹⁴. Stengdavosi nevežti šieno: *Jei per šv. Petrą sieną dirbsi, tai šienas bus supuvęs*¹¹⁵.

¹⁰⁹ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972.

Pateikėja Pranė Zavistanavičiūtė-Žukauskienė, g. 1902 m. Darsūniškyje.

¹¹⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

¹¹¹ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

¹¹² KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

¹¹³ KŠM B437: Jonas Butkus, „Atlaidai“, 2003. Pateikėjas Albinas Skrockas, g. 1928 m. Vilūnų k.

¹¹⁴ Angelė Vyšniauskaitė, Lietuvos namai, Vilnius, 1999, p. 147.

¹¹⁵ KŠM B561: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai ir šeimos papročiai, etnografinių daiktų aiškinimai, tautosaka“, 2004. Pateikėja Anelė Gilinskaitė-Morkūnienė, g. 1914 m. Bublių k.

SEPTYNI MIEGANTYS BROLIAI (liepos 10) – tai diena, pagal kurią galima spręsti kelių savaitių *pagadą*. Žmonės sakydavo: *Jeį tą dieną lyja, tai lietus nesiliaus dar septynias savaites*; kiti patrupindavo laiką iki septynių dienų.

*Rugiapjūtė, XX a. vid. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Domicelės Dūkavičienės. KŠM.*

ŠVENTA ONA (liepos 26) – bažnytinė Švč. Mergelės Marijos motinos šventė, liaudies kalendoriuje tapatinama su rugiapjūtės pradžia. Anksčiau pjauti pradėdavo nebent pritrūkę duonos. Tada galėjo vieną gubą (*mendelį*) rugių parsivežti ir prasimalti duonai, todėl išlikęs posakis: *Kas pradeda rugiapjūtę prieš šv. Oną, tas labai alkanas*.

ŠVENTAS LAURYNAS (rugpjūčio 10) – bažnytinė vargšų, kepėjų ir virėjų globėjo šv. Lauryno šventė. Ši diena laikyta rudenėjimo pradžia: *per Lauryną reikia svogūnus nurauti, vasara baigiasi*¹¹⁶.

ŽOLINĖ (rugpjūčio 15) – bažnytinė Švč. Mergelės Marijos ėmimo į dangų šventė, atlidai. Patys didžiausi Žolinių atlidai vykdavo Darsūniškyje: *jie nenukeliami į sekmadienį. Bažnyčių anksčiau puošdavo vainikais*. Suvažiuodavo į bažnyčią daug kunigų. Krašto jaunimas giedodavo.

¹¹⁶ Juozas Šorys, „Tradicinis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 337.

Bažnyčioje šventindavo puokšteles iš javų varpų, darželio ir lauko žolynų: daugiausia ramunių, jonažolių. Pašventintas puokšteles vėliau išdžiovindavo, suvyniodavo į popierių, kad *neišsitaršytų, žoles už paveiklo užkišdavo*¹¹⁷. Žasliuose pašventintą puokštę savaitei palikdavo bažnyčioje ir tik po to parsinešdavo namo. Žolinių puokštė gelbėjo ir nuo audrų, teikė skalsą. Šventintų žolynų visuomet parūkydavo prieš griautinį, tą dažniausiai darydavo namų šeimininkė ar vyriausias šeimos narys. Jais smilkydavo ir pirmą kartą išvaromus į ganyklą gyvulius. Prireikus šventintas žoles dėdavo į karsto pagalvėlę, kad mirusysis pakliūtų į dangų.

Javų varpas šventindavo tam, kad kito derliaus neišdaužytų ledai, kad derėtų geriau¹¹⁸, *kad duonos daugiau būtų, kad duonelė būtų balta, graži*¹¹⁹. Žolinei duoną kepdavo iš šviežių grūdų. O jei matydavo, kad iki Žolinės nepribręs grūdai, tai iš anksto nupjaudavo kokius dešimt pėdų, pakabindavo, kad sudžiūtų, ir iš jų kepdavo duonos¹²⁰. Kepdavo ir šviežių bulvių kugelį. Atsinešdavo šventinti obuolių, nes nuo Žolinės jau galima juos valgyti¹²¹. Nuo Žolinių jau galima ir riešutauti. Jei į atlaidus atvykdavo iš toli, atsiveždavo maisto: mėsos, pyrago, saldainių. Po pamaldų žmonės susėsdavo ant vežimų, arba ant atsivežtos paklodės kur nors pievoje ir valgydavo, gerdavo¹²².

Kruonyje po pamaldų į turgaus aikštę susirinkdavo daug žydų ir vietinių kromelninkų, kurie pardavinėdavo margus saldainius. Po pamaldų jaunimas kaimuose darydavo vakarėlius: *Muzikantas grodavo armonika. Per vakaruškas šokdavo valsą ir polką. Sueidavo į vakaruškas iš kokių trijų kaimų. Anksčiau buvo labai mada dainuoti*¹²³. Darsūniškyje šalia bažnyčios buvo įrengta speciali aikštelė jaunimo gegužinėms.

ŠVENTAS MYKOLAS (rugsėjo 29) – bažnytinė Mykolo Arkangelo šventė, liaudies kalendoriuje sutampanti su daržų kasimo pradžia. Žaslių apylinkėje – tai tradicinis bulviakasio pradžios laikas¹²⁴.

¹¹⁷ KŠM R: pateikėja Ramutė Tirvaitė-Lapėnienė, g. 1930 m. Norkūnų k.

¹¹⁸ KŠM R: pateikėja Elena Mieliauskaitė-Kasilauskienė, g. 1926 m. Barevičių k., nuo 1942 m. gyv. Kruonyje.

¹¹⁹ KŠM R: pateikėja Mikelina Mulevičiūtė-Perednienė, g. 1919 m. Žasliuose, nuo 1983 m. gyv. Kruonyje.

¹²⁰ KŠM R: pateikėja Mikelina Mulevičiūtė-Perednienė, g. 1919 m. Žasliuose, nuo 1983 m. gyv. Kruonyje.

¹²¹ KŠM R: pateikėja Marijona Liutkaitė-Ražauskienė, g. 1926 m. Kruonyje, nuo 1954 m. gyv. Kaune.

¹²² KŠM B437: Jonas Butkus, „Atlaidai“, 2003. Pateikėja Antanina Tamošiūnaitė, g. 1919 m. Užgirėlio k.

¹²³ KŠM R: pateikėja Ramutė Tirvaitė-Lapėnienė, g. 1930 m. Norkūnų k.

¹²⁴ Juozas Šorys, „Tradicionis kalendorius Žaslių apylinkėje“, Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 337.

VISI ŠVENTIEJI, *Visi Šventi, Visų Šventė* (lapkričio 1) – bažnytinė šventė, skirta visiems šventiesiems paminėti.

VĒLINĖS (lapkričio 2) – bažnytinė ir liaudies šventė, skirta visiems mirusiesiems paminėti.

XX amžiaus pirmoje pusėje abi šios šventės buvo suplaktos į vieną. Kaišiadorių krašte buvo įprasta per Visus Šventuosius ir Vėlines aukoti elgetoms maisto, kad jie melstųsi už artimųjų vėles: *Stabintiškėse prieš Visų šventę kas aviną pjauna, kas paršą, pyragų iškepa. Labai daug elgetų sėdėjo prie bažnyčios. Va, tai kiekviena šeiminkė nešė mėsos gabaliuką. Prisimenu, mama pjauna, būdavo, avinuką, tai jau vieną kulšėlę sukapoja tokiais gabaliukais dideliais – elgetoms padalinti. Na ir pyrago iškepa, prisideda pintinę. Tai tik paneši! Nuneša elgetoms. Na, neduosi elgetom, tai Dievas nepadės! Na ir žmonės nešė.*

Kai pareinam iš kapų, tai tada dainuojam vaikiškas dainas, einam ratelius. Po Visų šventų, pirmos lapkričio, jau į mokyklą leidžia, jau užsidaro karves. Per Vėlines iki dienos dvyliktos irgi gedulas, o po dvyliktos (tankiausiai trečią lapkričio imdavo vaikus į kariuomenę) antrą lapkričio būna tankiausiai šokiai. Dabar tie vaikinai pasiima muzikantą, sueina į vieną vietą – tada pasilinksminam, pašokam¹²⁵.

Prieš Visus Šventuosius pjaudavo avį, kepdavo pyragą, ragaišį. Eidami į pamaldas nešdavo ir dalindavo maistą prie bažnyčios susirinkusiems *ubagams*. O auka vėlėms būdavo malda: *Per Vėlines kiek kartų į bažnyčią ateini, tiek dūšelių išvaduoji. Tai mes vaikai įbėgam į bažnyčią, sukaltam maldele ir išbėgam iš bažnyčios – jau vienai dūšiai atpirkimas duotas. Ir vėl į bažnyčią¹²⁶. Antrąją Vėlinių dieną jeigu neidavom į bažnyčią, tai turėdavom eiti į mišką rinkti qžuolo lapų. Tuos lapus naudodavom duonai kepti, ant jų dėdavome duonos kepalą¹²⁷.*

Retas tos dienos paprotys buvo pokštauti vaidinant *dūšias*: XX amžiaus pradžioje Smilgių kaimo jaunimas Vėlinių vakare susirinkdavo į vieną vietą. Pabuvę kiek vaikinai išeidavo, o pasilikusios merginos žaisdavo žaidimus, *kurie nereikalavo dainų*. Sugrįžę vaikinai pasakodavo, kad *dūšios darė tvarką kaime*. Pokštautojai aplanky-

¹²⁵ Jonas Balys, *Raštai 1*, Vilnius, 1998, p. 20, 67, 70.

¹²⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Mockūnienė, g. 1925 m. *Lapainios k.*

¹²⁷ KŠM R: pateikėja Ona Beganskaitė-Kierienė-Sakalauskienė, g. 1925 m. *Kloninių Jagėlonių k.*

davo sodybas ir paliktus ar išmėtytus lauke darbo įrankius, drabužius *sutvarkydavo* – ratus užkeldavo ant namo stogo ar kamino, į drabužius prikišdavo šiaudų ir kur nors pastatydavo, sunkesnius daiktus nunešdavo į kitą sodybą, įkeldavo į darželį. Ant *dūšių* niekas nepykldavo, nors turėdavo darbo, kol susitvarkydavo. Pokštautojai primindavo, kad ruošiantis žiemai reikia susitvarkyti namų aplinką¹²⁸.

ŠVENTAS MARTYNAS (lapkričio 11) – bažnytinė naminių gyvulių globėjo šv. Martyno šventė, liaudies kalendoriuje sutampanti su ganiavos pabaiga. Šios dienos oras rodė, kokios bus ateinančios Kalėdos: jei per Martyną ledas, tai per Kalėdas – šlapia, o jei per Martyną šlapia, tai per Kalėdas – ledas.

ŠV. ANDRIEJUS (lapkričio 30) – bažnytinė advento pradžia, o liaudies papročiuose – merginų vestuvinių būrimų metas. Vilkiškėse per Andriejų merginos nevalgydavo visą dieną, o vakare suvalgydavo labai sūrią bandelę ir guldavosi į pavalkus, kad dvyliką valandą pamatytų savo būsimąjį vyrą¹²⁹. Kitos aplink šulinį pasėdavo kanapių, tylėdamos grįždavo, pasiklodavo patalus ir atsiguldavo, kad susapnuotų savo jaunikį, atėjusį padėti rauti kanapių. Kartais vakare privalgydavo silkių be duonos, kad sapne jaunikis atneštų atsigerti. Kai kurios rašydavo ant popierėlių vaikinių vardus, dėdavo juos po pagalve, o rytą traukdavo: taip sužinodavo, kuo vardu bus vyras¹³⁰. Moterys prisimena: *Reikia dvylika kartų poterių supoteriaut. Užsidegt žvakutę, atsiklaupiti ir ščyriai papoteriauti. Ir susapnuosi būsimą vyrą*¹³¹. Pagal dienos orą spėdavo apie Kalėdas: *Jeigu Andriejus ant ledo – Kalėdos ant vandens*¹³².

ADVENTAS (lapkričio 30 – gruodžio 25) – tai susikaupimo, ramybės ir Kalėdų laukimo metas. Senovėje adventas buvo susijęs su tikėjimais apie priartėjančias mirusiųjų vėles, vaiduoklius. Šį ypatingą laiką jaunimas išnaudodavo ateities spėjimams: *Kaip seniau užėina adven-*

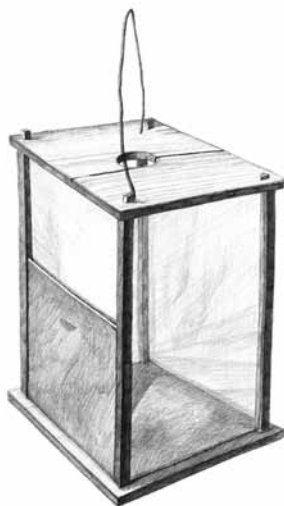
¹²⁸ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

¹²⁹ Irena Regina Merkienė, *Apaštalo Andriejaus šventės papročių savitumai. Baltų ir slavų merginų iniciacijų XIX a. – XX a. pirmoje pusėje pėdsakai*, *Lituanistica*, 2001, p. 119.

¹³⁰ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, *Kietaviškės, Kaišiadorys*, 1998, p. 166.

¹³¹ LKI 114601: Pateikėja M. Šilkūnienė, g. 1920 m. Kaišiadorių r.

¹³² VU F213-99 L85: Petras Bražėnas, Antanas Gudelis, „Liaudies meteorologija ir agronomija“, 1962. Pateikėja Marcelė Kuprevičienė, g. 1905 m., gyv. Vladikiškių k.

Fanaras pasišviesti. Palomenės sen. Lomenių k. KŠM.

tas, tai varažina. Kaip šluoja aslų, visus šakaliukus merga turi surinkti. A paskui, kaip pavalgo kūčių, tai tuos šakaliukus nuneša kamaron ir kūrena. Tai tadu koks tavo jau bus vyras, tai ateis padėti kūrenti tą ugnį¹³³. Per adventą dirbdavo įprastus žiemos darbus, tik kai kurių vengdavo: Vyras iki advento jau būdavo baigę kūlimą. Rytą keldavosi tamsoje, užsidedavo fanarą ir eidavo pjauti šiečką, šerdavo karves, arklius, važiuodavo uždarbiauti į mišką, veždavo medieną, rąstus. Stengdavosi advento metu malkų nepjauti, nekapoti, kad dūšelių neišgąsdintų, kurios advento metu stengdavosi artintis prie namų, arčiau ugnelės sušilti. Moterys – verpė pakulas. Smilgių kaime ilgais žiemos vakarais rinkosi jaunimas, vienos merginos atsinešdavo verpimo ratelius, verpė linus arba vilnas, kitos mezgė pirštines arba kojines. Atėjus vaikinams darbo nelikdavo: jie tąsė kuodelius, drąsesni numesdavo ratelio šniūrą. Darbai sustodavo, prasidėdavo žaidimai. Dienos metu įrengdavo raganėlę, tai ant ledo įtaisyto rato, pririšamos didelės rogutės (koriukai)¹³⁴. Populiarūs šio krašto žaidimai: „Paskutinė pora bėga“ ir „Žiedo dalinimas“¹³⁵.

¹³³ LKI 014102: Pateikėja A. Lekavičienė, g. 1930 m. Budelių k.

¹³⁴ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė g. 1926 m. Smilgių k.

¹³⁵ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė g. 1926 m. Smilgių k.

Adventas – pasninko metas. Šeiminkės dažniausiai virdavo žirnių, pupų, avižinio kisieliaus. Sumaldavo avižų, jas išsijodavo, užraugdavo, palaikydavo per naktį ant pečiaus, tada iškošdavo ir iš avižų pieno nuolat maišydamos su medine lazdele virdavo kisielių, kol jisai sustingdavo. Turtingesni į kisielių įberdavo cukraus¹³⁶.

KŪČIOS (gruodžio 24) – paskutinė advento pasninko diena, užbaigiama ritualine vakariene. Kaišiadorių krašto žmonės Kūčioms rengdavosi panašiai, kaip ir visoje Lietuvoje. Prisiruošdavo daug nemėsiškų (*pasninkinių*) valgių: kepė kūčiukus (šližikus) ir juos valgydavo su saldintu vandeniu ir aguonomis (*trintų aguonų pienu*). Virdavo kopūstus su aliejumi ir džiovintais grybais. Kepdavo silkę, o prie jos – ruginį ragaišį, prie žuvies virdavo bulvių, patroškindavo žirnių, pupelių. Darydavo džiovintų obuolių girą, virdavo spanguolinį, avižinį kisielių. Vienas pagrindinių valgių buvo grucė. Grucę grūsti visas kaimas susinešdavo į vieną vietą. *Į balkį įstatydavo šatrą, pastatydavo piestą ir grūsdavo grucę*¹³⁷.

*Terlė aguonoms trinti. Žiežmarių sen.
Vladikiškių k. KŠM.*

Parsinešdavo iš miško eglutę ir vakare papuošdavo saldinais, obuoliais. Kas turėdavo, pakabindavo ir pirktinių burbulų: *turėdavom pirktų žaislų, kadangi močiutė buvo išvažiavusi į Ameriką, tai par-*

¹³⁶ KŠM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pavardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999. Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m. Mičiūnų k.

¹³⁷ KŠM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pavardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999. Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m. Mičiūnų k.

vezė tokių burbulų¹³⁸. Ant eglutės pakabindavo ir figūrinių tešlainių: *Neturėjom kuo papuošti, tai kaip mama Kūčioms kepdavo pyragą, tai duodavo tešlos, o mes iš tos tešlos darydavom įvairias baronkas, ančiukus ir kt. Kabindavom ant eglutės ir iš popieriaus karpydavome saulutes. Uždėdavo ant eglutės žvakutes. Jei kas mokėdavo, padarydavo liktorius iš šiaudų, sodus. Aplipdo įvairiaspalviais popieriukais. Kiaušinį žalią pramušdavo, išleisdavo trynį, padarydavo iš tešlos paukščio galvą, prikabindavo prie tuščio lukšto, lukštą aplipindavo spalvotais popieriukais – ir tokį paukštį pakabindavo¹³⁹. Gražus mirusiųjų paminėjimo akcentas: *Jei šeimoje kas miręs yra, tai eglės šaką padedame į kerčiukę¹⁴⁰*.*

XX amžiaus pirmoje pusėje: *Per Kūčias kepdavo kleckutus, silkes, silkes kepdavo pečiuje cielas. Terlėje grūdavo aguonas. Šį darbą patikėdavo vyriausiam šeimos nariui – diedukui. Į aguonų pieną merkdavo kleckelius. Kūčių rytą gaspadinė išvirdavo grybienę arba silkienę (sriuba su grybais, silkės galvomis) ir daugiau nieko nevalgydavo, laukdavo vakarienės. Prie Kūčių stalo sėsdavo įsižiebus vakarinei žvaigždei. Prieš tai sugrįžę iš pirties¹⁴¹.*

Ruošdamiesi vakarienei ant stalo dėdavo šieno, rečiau šiaudų, tada užtiesdavo staltiesę. Kai kur šieno dėdavo po stalu, – kad būtų didesnis derlius¹⁴². Dėdami šieno prisimindavo Kūdikelio Jėzaus gimimą ėdžiose ant šieno.

Prie Kūčių stalo sėsdavo vakare visa šeima. Prieš pradėdami valgyti visi sukalbėdavo maldą. Valgių eiliškumą pateikėja nusakė taip: *Pirmiausia per Kūčių valgo silkes, žuvis ir paskiausiai šližikus. Iš pradžių šeimos galva paima plotkeles ir padalina visai šeimynai. Tada valgo silkes, sriubą ir gale visus saldumynus¹⁴³*. Kita pateikėja iš Mičiūnų kaimo prisiminė: *Gaspadorius peržegnodavo stalo valgius, padalindavo plotkeles ir prasidėdavo vakarienė. Jeigu tais metais būdavo miręs šeimos narys, jam padėdavo šaukštą, palikdavo vietą*

¹³⁸ KŠM R: pateikėja Veronika Jankūnaitė-Lakavičienė, g. 1940 m. Gudžiankos k., nuo 1982 m. gyv. Kaišiadoryse. Užrašė Milda Stankutė 2010 m.

¹³⁹ KŠM B446: Lina Žizliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Julė Lenortavičiūtė-Pilipauskienė, g. 1921 m. Bijautonių k., gyv. Kaune.

¹⁴⁰ KŠM B446: Lina Žizliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Julė Lenortavičiūtė-Pilipauskienė, g. 1921 m. Bijautonių k., gyv. Kaune.

¹⁴¹ KŠM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pavardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999. Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m. Mičiūnų k.

¹⁴² KŠM R: pateikėja Elena Mieliauskaitė-Kasiliauskienė, g. 1926 m. Barevičių k., nuo 1942 m. gyv. Kruonyje.

¹⁴³ VU F81-294 L1-2: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969. Pateikėja Leokadija Štugždienė, g. 1901 m., gyv. Grauzų k.

tenai, kur jis sėdėdavo, uždegdavo žvakę. Po vakarienės stalo nenukraustydavo. Palikdavo vaišes dūšėlėms¹⁴⁴.

Per Kūčias galėdavo sužinoti, ar sulauks kitų metų. Kaišiadoryse sakydavo: kai susėdus Kūčių valgyti kurio nors šeimos nario šešėlio nėra, tai tas tais metais mirs; o kas per vakarienę atsirūgsta, tas kitais metais valgys Kūčias¹⁴⁵.

Kruonio apylinkėse po Kūčių vakarienės tėvai mažiems vaikams duodavo dovanėlių. Pirmiausia jų klausdavo: *Ar tu eisi pas kitą poną, ar liksi pas šitą?* Vaikai, žinodavo, kad reikia atsakyti: *Pas šitą poną, pas šitą*. Ir būdavo apdalijami pinigais¹⁴⁶. Šis paprotys atėjęs iš tų laikų, kai Kalėdų išvakarėse baigdavosi piemenėlių samdos laikas, ir gaspadorius jiems duodavo paviržį.

Pavalgius kūčias ilgiausios metų nakties laikas išnaudojamas ateities, pirmiausia susijusios su derliaus sėkme, spėjimams: *Jeį Kūčioj šerkšnas – tai bus didelis derlius*¹⁴⁷. Gerą derlių buvo bandoma nulemti ir maginėmis priemonėmis. Kad vaismedžių derlingumas būtų didesnis, lankydavo sodą. Po Kūčių vakarienės šeimininkas obelis ir kriaušes aprišdavo ruginiais arba kvietiniais šiaudais, per kuriuos šeimininkė košė apeiginei vakarienei virtus žirnius. Kartais šiaudus tik suvilgydavo tame nuovire ir tikėdavo, kad tuomet *vaismedžiai geriau derės, obuolių negrauš kirminai*¹⁴⁸, *kiškiai negrauš obelaičių*, bus *obuolių taip gausiai, kaip žirnių, daug žiedų*¹⁴⁹. Įdomus paprotys užfiksuotas Žiežmarių apylinkėse, kur šeimininkas vakare prisikraudavo į kraitelę Kūčių patiekalų ir apnešdavo aplink namą tris kartus, paskui belsdavo į duris, o šeimininkė klausdavo: *Kas ateina?*; šeimininkas atsakydavo: *Dievas atneša kūčių, o su ja – gerą derlių, laimę ir sveikatą*¹⁵⁰. Kruonyje apie būsimą linų derlių sprendavo iš šiaudo ilgumo: *Kūčių vakare mergos eina į daržinę ir traukia iš prėslo šieną. Katra kokio ilgumo ištrauks, toki jos ir linai didumo augs*¹⁵¹.

¹⁴⁴ KŠM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pavardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999.

Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m. Mičiūnų k.

¹⁴⁵ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis, 1937. Kaišiadorys.

¹⁴⁶ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Marytė Žilinskaitė-Šapranavičienė, g. 1918 m. Sevelionių k., nuo 1935 m. gyv. Kruonyje.

¹⁴⁷ LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė. 1937. Žaslių ap. Dubių k.

¹⁴⁸ Juozas Kudirka, Kūčių papročiai, Vilnius, 1990, p. 7.

¹⁴⁹ LLTI LTR 1242. D. Kalvelis. 1937. Kaišiadorys.

¹⁵⁰ Pranė Dundulienė, „Lietuvių saulės sugrįžimo švenčių apeigos“, Istorija XI, Vilnius, 1970.

¹⁵¹ LLTI LTR 2168 16: J. Lazauskas. 1921. Kruonio apylinkės.

Kūčių dieną važinėdavosi rogėmis, kad užaugtų gražūs linai. Kaišiadoryse važinėdavosi visi ar tik vaikus pavežiodavo¹⁵². Kad būtų gausus kviečių derlius, pavalgę vakarienę su šluota iš palėpių išbaidydavo žvirblius – *tai kviečių neles*¹⁵³. Spėdavo, kaip kitais metais *seksis gyvuliai*: Jei valgant vakarienę matyti žvaigždės – vištos bus dėslios; apsiniaukę – karvės pieningos¹⁵⁴. *Jei Kūčioj vištas palasinsi žirniais – dės daug kiaušinių*¹⁵⁵. *Jei piemuo Kučių vakarą smaguriauja, tai karvės bus labai škadlyvos*¹⁵⁶. *Jei Kūčioj sniegti, tai bitės turės daug spiečių*¹⁵⁷.

Tikėdami stebuklingu Kūčių laiku žmonės pranašinga laikydavo kiekvieną smulkmeną. Tikėjo, kad likimą nulemti gali ir išgirstas atitinkamas žodis, garsas, šuns lojimas. Jaunimas, ypač merginos, pagal tai spėdavo savo ateitį. Kaip ir visoje Lietuvoje, po vakarienės eidavo pasiklaudyti, iš kurios pusės šunys loja – išgirdusios žinodavo, kad iš tos pusės sulauks piršlių; vaikinams šunų lojimas parodydavo, kad toje pusėje verta ieškoti žmonos. Kad burtas būtų patikimesnis, kartais šunų klausydavo atsistoję į tą vietą, kur buvo svilinta kiaulė¹⁵⁸. Nutekėjimo kryptis pranašauta ir taip: *Jei nori vidurin kaimo ištekėti, tai Kūčioj šluok sąšlavas vidurin trobos*¹⁵⁹. *Dar po Kūčių mesdavom batukus per stogą. Numetam batuką, o paskui bėgam žiūrėti, į kurią pusę smailumu bus nasisukęs. Į kurią pusę batukas nasisuks, tai reiškia ton pusėn už vyro ištekėsi*¹⁶⁰. Eidavo pas kaimynus ir po jų langais klausydavosi pokalbių – išgirsti žodžiai *išeik* ir *eik* pranašavo vedybas, o *sėsk* ar *palauk* reiškė, kad tėvų namuose teks pasilikti dar mažiausiai metus. Vedybiniuose būrimuose svarbūs ir skaičiai ar ko nors eilės tvarka: *Isideda į nekočių (geldą) kiekvienas po klumpę ir nekoja (siūbuoja), kurio klumpė pirmiausia iškris – tas pirmiausia apšives*¹⁶¹. Kai verpdavo pakulas, merginos pasidarydavo kamuoliukus ir Kūčių vakarą juos uždegdavo: *kurios pirma kamuoliukas išlekia, ta pirma ir*

¹⁵² Pranė Dundulienė, *Lietuvių šventės, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991, p. 106.

¹⁵³ LLI LTR 2746. 229: V. Visockas, 1949. Žiezmarų apylinkės.

¹⁵⁴ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 341.

¹⁵⁵ LLI LTR 1155: M. Čiurinskaitė, 1937. Dubių k., Žaslių apylinkė.

¹⁵⁶ LLI LTR 1242. D. Kalvelis, 1937. Kaišiadorys.

¹⁵⁷ LLI LTR 1155. M. Čiurinskaitė, 1937. Dubių k., Žaslių apylinkė.

¹⁵⁸ Juozas Kudirka, *Kūčių papročiai*, Vilnius, 1990, p. 21.

¹⁵⁹ LLI LTR 4300: M. Paliokienė. 1971. Vaitkūnų k.

¹⁶⁰ VU F 81-294 L16-17: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

¹⁶¹ Pateikėja Kotrina Kortūnavičienė, g. 1898 m. Būtiškių k.

¹⁶¹ LLI LTR 1242: D. Kalvelis, 1937. Kaišiadorys.

Pasiruošta burtams, 2010 m. Kaišiadorys. Dianos Tomkuvienės nuotrauka. KŠM.

ištekės¹⁶². Mergos sudeda ant slenkščio kleckus ir duoda jiems vardus. Kurį kleckelį pirma paima šuva, tai ta pirma ištekės¹⁶³. Visiems žinomas būdas – malkų nešimas ir tvoros kabinimas: Jauni eidavo pavalgę nešti glėbiais malkų. Paskui skaičiuodavo, ir jeigu porinis skaičius, tai reiškia, ištekės kitais metais, o jei ne porinis, tada neištekės¹⁶⁴. Paskui išėję į kiemą sieksniais matuojam tvorą. Jei išeis porinis sieksnių skaičius, tai reiškia ištekėsi, o jei ne porinis, tada neištekėsi¹⁶⁵. Kūčiukai taip pat tiko tokiems burtams. Paimdavo saują kleckų ir skaičiuodavo, jei lyginis skaičius – kitais metais ištekėsi, jei nelyginis – neištekėsi.

Vedybas išpranašaudavo ir gyvuliai ar augalai: *Vakare eina tvartan, jei apkabina veršį – ištekės, o jei karvę – liks senmerge. Sėja kanapes ant stogo. Jei pavasarį kanapės sudygsta, tai ištekės, o jei ne – neištekės¹⁶⁶. Tokiems burtams naudodavo įvairius daiktus. Ant suoloelio ar stalo išdėliodavo šukas, rūtų šakelę, duonos gabalėlį, bandelę, žiedą, rožinį ir apvoždavo kepure ar lėkštele. Kai kada daiktus slėpdavo po staltiese stalo kampuose. Jeigu atversdavo žiedą ar šukas, tai tikėdavo įvyksiant vedybas. Ištrauktas duonos kriaukšlis rodė – už*

¹⁶² KŠM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pavardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999. Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m. Mičiūnų k.

¹⁶³ LLTI LTR 4300: M. Paliokienė. 1971 m. Vaitkūnų k.

¹⁶⁴ LLTI LTR 4300: M. Paliokienė. 1971 m. Vaitkūnų k.

¹⁶⁵ VU F81-294 L16-17: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Kotrina Kortūnavičienė, g. 1898 m. Būtiškių k.

¹⁶⁶ LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė. 1937. Dubių k., Žaslių apylinkė.

*našlio ištekęsi*¹⁶⁷. Kartais duona reikšdavo ir mirtį. *Jeį ištrauksi bandelę – būsi sotus visą vasarą*¹⁶⁸. Jeigu rožančių atidengsi, tai davatkau-si¹⁶⁹. Rūtas – mergausi.

Paplitę būrimai liejant figūras iš švino ar vaško – vaško lašų skai-čius rodydavo ir būsimų vaikų skaičių. Įdomus burtas su kiaušiniu: Kūčių vakarą įleisdavo į stiklinę su vandeniu kiaušinio baltymą, stikli-nę pastatydavo tokioje vietoje, kur jos niekas nejudintų; pirmą Kalėdų dieną žiūrėdavo, kas susidarė iš baltymo: *Jeį grabas – mirtis, jeį baž-nyčia su jaunaisiais – tai vestuvės*¹⁷⁰.

Kūčių vakaro stebuklingumas ir tam tikri veiksmai galėjo atskleis-ti ir būsimą vyro, anytos charakterį, socialinę padėtį: po Kūčių vaka-rienės merginos atsinešdavo į kambarį vištą, papildavo grūdų, pastaty-davo vandens ir veidrodį, o paskui viską parodydavo jai, ir žiūrėdavo, į ką višta pirmiausia atkreips dėmesį: jeigu višta pirmiausia les grū-dus – vyras bus valgus, jeį gers vandenį – girtuoklis, jeį žiūrės į vei-drodį – vyras bus inteligentas¹⁷¹. Kūčių naktį iškišdavo iš po antklodės ranką, kad pasisveikintų su būsimu vyru: *Jeį sučiupsi samanotą – bus bagotas, jeį gryną – biednas. Lįsdavo merginos pečeliu (papečkėn) vištų gaudyti. Jeį sugauta višta ir nerėkia – anyta bus gera. O jeį su-gautas gaidys – anyta bus pikta*¹⁷².

*Kūčioj reikia ait su maišu mieruot tvoras. Vieną pusę maišo dedant sakyt: duoną valgysiu iš maišo, kitą pusę dedant sakyt: duoną valgysiu iš aruodo. Apėjus visą tvorą, jeį paskutinis išeis „iš aruodo“ – ištekęsi už bagoto. Jeį „iš maišo“ – ištekęsi už ubago. Glėbojo štankietus (tvo-ros statinius) – čia bernelis, čia našlelis, ir ant pabaigos kas išeis*¹⁷³.

Po Kūčių vakarienės, dažnai pusiaunaktį, drąsesnės merginos iš-bandydavo vadinamuosius stebuklinius burtus, kurie traktuoti kaip kišimasis į nenuspėjamą dvasių pasaulį, už ką galima sulaukti nei-giamų pasekmių – dažniausiai *akių išdraskymo* ar net mirties. Vienas tokių burtų buvo toks: *Reikia pasistatyti veidrodį, uždegt dvi žvakes ir*

¹⁶⁷ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Marcelė Sidaraitė-Lukševičienė, g. 1909 m. Livintų k., gyv. Rumšiškėse.

¹⁶⁸ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Mikalina Ulozaitė-Drumstienė, g. 1914 m. Rumšiškėse.

¹⁶⁹ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 167.

¹⁷⁰ LLTI LTR1242: D. Kalvelis. 1937. Kaišiadorys.

¹⁷¹ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“, ~1973. Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m.amžiaus, gyv. Kovaičių k.

¹⁷² LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė. 1937. Žaslių ap. Dubių k.

¹⁷³ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Janina Ragavičiūtė-Malinauskienė, g. 1928 m. Karveliškų k.

*laukt dvyliktos valandos, tada pamatysi veidrody savo būsimą kavalierių*¹⁷⁴. Kitas: *Kūčių vakarą dvyliktą valandą nakties užlipdavo ant aukšto, pasiimdavo su savim žvakę, veidrodi, šukas ir užsitraukdavo liesvas (kopėčias), kad niekas neužliptų ir nepamatytų, ką ji ten veikia. Mergaitė uždegus žvakę pradeda šukuotis galvą ir žiūri per veidrodi, koks berniukas ateis, ją paglostys, tai už to ištekės*¹⁷⁵. Semeliškėse tikėta, kad norėdama pamatyti savo sužadėtinį mergina, šeimai susėdus valgyti Kūčių, turi niekam nesakiusi nusivilkti drabužius ir nuoga apibėgti tris kartus aplink namus; grįždama priemenėje ji sutiks jį, tačiau susitikusi negali kalbėtis, nes jis gali akis išdraskyti¹⁷⁶. Savo išrinktąji galima sutikti ir ant aukšto: *užlipusi ant aukšto eina aplink kaminą. Žiūri, ką sutiks – jei pasirodys merginai koks nors vaikas, tai už to ir ištekės*¹⁷⁷.

Pranašingi ir šios nakties sapnai: *Kai valgai Kūčių vakarienę, reikia kiekvieno valgio po truputėlį paimti ir, susukus į popieriuką, padėti po pagalve. Jei susapnuoji, kas ateina valgyti pas tave Kūčių – už to ištekėsi*¹⁷⁸. *Kūčių naktį po savo lova stato indą su vandeniu ir per jį perdeda pagalėlį. Naktį susapnuoja būsimą vyrą, einantį lieptu*¹⁷⁹. *Pasišukavus, šukas su plaukais reikia pasidėti po pagalve ir susapnuosi jauniki*¹⁸⁰. Jeigu eidama gulti mergina padeda ant šulinio užrakinantą spyną, sapne būsimas vyras ateina atsigerti¹⁸¹. Miegodama gali susapnuoti net būsimą vardą, todėl: *Mergos surašydavo ant popierėlių savo bernų vardus ir padėdavo po paduška. Ryte vieną popierėlį ištraukia ir žiūri, su kuo reiks apsivesti*¹⁸². *Paimam dvylika popieriukų ir į šešis įrašom vardus, o šešis paliekam tuščius. Paskui reikia padėti po paduška ir kai tik pirmiausia pabusi, reikia ištraukti tris popieriukus ir juos sudėti palei eilę, taip, kaip ištraukei. O rytą reikia peržiūrėti juos*¹⁸³. *Ką pirmą ištraukei, už to ištekėsi. O jei tuščias – liksi senmerge.*

¹⁷⁴ LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė. 1937. Žaslių ap. Dubių k.

¹⁷⁵ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

¹⁷⁶ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis. 1937. Kaišiadorys.

¹⁷⁷ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004. Pateikėja Stasė Vasiliauskiene, g. 1928 m. Žasliuose.

¹⁷⁸ LLTI LTR 1155: M. Čiurinskaitė. 1937. Dubių k.

¹⁷⁹ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis. 1937. Kaišiadorys.

¹⁸⁰ KŠM B568: Giedrė Strickaitė, „Jaunimo tradicinio socialinio gyvenimo formos ir kaita“, 2003. Pateikėja Elena Stelmukienė, g. 1963 m. Sevelionių k.

¹⁸¹ KŠM B446: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai liaudies papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėja Mikalina Ulozaitė-Drumstienė, g. 1914 m. Rumšiškėse.

¹⁸² VU F81-294 L14-15: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Leokadija Savickienė, 80 m. amžiaus, Žiežmarių ap.

¹⁸³ VU F81-294 L16-17: Nijolė Šapolaitė, „Lietuvių liaudies papročiai, dainos“, 1969.

Pateikėja Kotrina Kortūnavičienė, g. 1898 m. Butiškių k.

*Kalėdų eglutė, 1971 m. Kruonio sen., Darsūniškis.
Nuotrauka gauta iš Irenos Maleckienės. KŠM.*

KALĖDOS (gruodžio 25, 26, 27) – bažnytinė Jėzaus Kristaus gimimo diena, kurios svarbą nusako tradicija švęsti tris, o kai kur ir keturias dienas. Liaudies kalendoriuje archajiškesnėmis apeigomis ar papročiais nepasižymi. Įdomesnis paprotys – išskirtinis elgesys su gyvuliais: Kalėdų rytą šeimininkas nuimdavo šieną nuo Kūčių stalo, sudėdavo į tą krepšelį, kuris Kūčių naktį prabūdavo po stalu, paimdavo plotkelę ir nunešęs tvartan išdalindavo karvėms bei avelėms, kad gyvuliai sektųsi. Arkliui ir ožkai šieno ir plotkelės neduodavo todėl, kad jie nesiklaupia ir Jėzui Kristui gimus nesiklaupė. Trupinėlius nuo Kūčių stalo, patrupinę ir plotkelės duodavo sulesti vištoms, kad paukščiai sektųsi.

Ypač svarbios *Bernelių mišios*, kurios prasidėdavo prieš saulės patekėjimą. Vienas iš namiškių likdavo apsiruošti, padengti šventinį stalą. Pagrindiniai valgiai: kvietiniai pyragai, riebi kopūstų sriuba, karka, šaltiena. Vaikai džiaugdavosi kalėdinėmis eglutėmis, kurios prieš pas-

kutinįjį karą puoštos ne tik mokyklose, bet ir namie. Visą tarpušventį vaikai rinkdavosi tai vienoje, tai kitoje gryčioje prie eglutės, deklamodavo eilėraščius, dainuodavo, eidavo ratelius. Svečiuodavosi ir suaugusieji: *Ir švėsdavo, aidavo kaimynas pas kaimyną. Nešdavosi po sūrį, nešdavosi kas ką turėdavo, vienas sūrį, kitas pyrago, trečias sviesto, ketvirtas vėl kažką. Sueidavo ir švėsdavo*¹⁸⁴.

Tikėjimų negausu: pirmą Kalėdų dieną vištas lesindavo virtais žirniais, supiltais į statinės lanką, kad geriau kiaušinius dėtų. Kalėdų rytą nuėmę nuo stalo šieną, pasilikusiuose pakraikuose ieškodavo įvairių javų sėklų: kokių sėklų randa, tai tie javai geriau derės¹⁸⁵. Trečioji vadinata *Ledy diena*, per kurią vengta ūkio darbų, kad vasarą ledai ir audros javams nekenktų.

ŠVENTVAKARIAI – pusiau šventinis laikotarpis nuo Kalėdų iki Trijų karalių. Tomis dienomis vyresnieji ilsėdavosi, bendraudavo su kaimynais, jaunimas rengdavo vakarėlius. Visi vengdavo dirbti kad ir lengviausių darbų, *nes kiekvienas darbas daug blogo padaro*¹⁸⁶. Neverpdavo, kad veršiukams kojų nesuktų; nelopydavo, kad ėriukai negimtų margi; nevydavo siūlų į kamuolį, kad naujagimiai tvirtai laikytų galvelę. Šventvakariai buvo pats tinkamiausias laikas piršlyboms.

ŠEIMOS GYVENIMO PAPROČIAI

Šeimos papročiai susiję su svarbiausiais šeimos gyvenimo įvykiais – vaiko gimimu, krikštynomis, auklėjimu, branda ir socialinio statuso pasikeitimu, vestuvėmis, laidotuvėmis, mirusiųjų pagerbimu.

MOTERIS NEŠENIOJE Kūdikio gimimas – reikšmingas įvykis, kuriam būtina ruoštis iš anksto. Pamatę besilaukiančią moterį žmonės sakydavo: *ji yra nešenioje*. Senujų įsitikinimu, būsimos motinos elgesys nėštumo laikotarpiu gali nulemti būsimą vaiko sveikatą, iš-

¹⁸⁴ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

¹⁸⁵ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis. 1937. *Kaišiadorys*.

¹⁸⁶ LLTI LTR 1242: D. Kalvelis. 1937. *Kaišiadorys*.

vaizdą, charakterį ir likimą, todėl ji privalėjo paisyti įvairių draudimų. Pirmiausia ji turėjo juostis prijuostę, kad pridengtų pilvą, *kad kūdikis nepabijotų akių, kad kas nenužiūrėtų. Nėščia moteris kaip šventa panelė – nieko negalėjo daryti*¹⁸⁷. Ji turėjo laikytis tvarkos ir švaros: *Kuknių reikia švarią laikyti – tai vaikas bus švarus*¹⁸⁸.

Kad kūdikis gimtų doru žmogumi, būsima motina privalėjo ypač paisyti moralės normų. Jokiu būdu jai negalima *svetimo imti, nes kūdikis gims ir bus vagis*; negalima juoktis iš nesveiko, nes *vaikas gali apsigimti*. Negalima skolintis, nes negalintį ar nenorintį paskolinti *gali pelės užpulti*¹⁸⁹ arba *pelės visus drabužius sukapos*¹⁹⁰. Reikia vengti triukšmo ir barnių: *Jeį nėščia būdama barsies ir rėkavosi – vaikas dažnai verks*¹⁹¹. Reikia būti santūriai, vengti plepalų: *Moteriškai padėjime nevale daug i be reikala balbatuot, ba vaikelis nesulaikis ležiuve ni tik an geros, ale i an prastos šnekos*¹⁹². Besilaukianti moteris turi saugotis išgąščio, kad kūdikis negimtų *su konvulsais*¹⁹³. Negalima žiūrėti į degančią ugnį. *Jeį išsigąsta ugnies, niekur nereikia kipštelť. Gimęs vaikas turės žymę toje vietoje*¹⁹⁴. *Kai ugnis dega, nedėk ranka niekur – bus plėmai raudoni*¹⁹⁵.

Moteriai nešenoje reikia saugotis net kvapų: *tai raugintų kopūstų, tai agurkų – tada vaikui iš burnos smirdės*. Einant pro pūvančią dvėseleną negalima užsiimti ranka nosies ir burnos, nes *vaikui iš burnos bus blogas kvapas*¹⁹⁶. Negalima žiūrėti pro durų plyšį, *nes vaikai žvairi bus*¹⁹⁷. Draudžiama peržengti slenkstį, kurį tuo metu kas nors kapoja kirviu, nes kūdikis gali gimti randuotas, su perskelta lūpyte ar veiduku. *Kada esi nėščia, negalima lįsti po vielomis, nes gims vaikas,*

¹⁸⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

¹⁸⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

¹⁸⁹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

¹⁹⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

¹⁹¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

¹⁹² KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

¹⁹³ VU F81-283 L10-11: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Uršulė Žižliauskienė, 70 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

¹⁹⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k.

¹⁹⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

¹⁹⁶ VU F81-280 L25: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Marijona Degutytė, 50 m. amžiaus, gyv. Dainių k.

¹⁹⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Baltramiejus Ramoška, g. 1917 m. Domeikiemo k.

*kurio bambelė bus apsisukusi apie kaklą¹⁹⁸, gali užsismaugti¹⁹⁹, bambutė būna ant kaktos²⁰⁰. Jei per lenciūgą perlipsi – virkštelė bus apsi-
vielojusi. Jei lipsi per tvorą arba lįsi pro ją – vaikas klišas per klubus
bus. Jei pūsi į orą – vaikas daug seiliosis²⁰¹. Aguonų į sterblę nerink –
vaikas šlakuotas bus²⁰². Jeigu nėščiai moteriai kamaroje, tvarte ar kur
nors kitur einant užkris pelė, tai kūdikiui toje vietoje, kur ji motinai
užkris, bus pelės pavidalo dėmė²⁰³. Darsūniškyje būsima motina būda-
vo perspėjama: Pelės nemušk – bus peliukas ant kojų. Katės nespirk su
koja – bus šerstis ant pečių²⁰⁴.*

Daugybė perspėjimų ir draudimų rodo, kad kūdikio atėjimas buvo reikšmingas ir atsakingas įvykis šeimai ir kaimo bendruomenei. Laukdamasi kūdikio motina privalėjo besąlygiškai paklusti paprotinėms normoms, kurios turėjo užtikrinti jam tik sėkmingą ateitį.

Kūdikis vežimelyje, XX a. II p. Kaišiadorys. Benjamino Uždravio nuotrauka. KŠM.

¹⁹⁸ VU F81-280 L25: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Marijona Degutytė, 50 m. amžiaus, gyv. Dainių k.

¹⁹⁹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūmienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁰⁰ VU F81-283 L10-11: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Uršulė Žižliauskienė, 70 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

²⁰¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²⁰² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁰³ VU F81-283 L10-11: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Uršulė Žižliauskienė, 70 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

²⁰⁴ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m., gyv. Darsūniškyje.

GIMDYMAS IR *BOBUTĖS* PAGALBA Moteris nešenoje dažnai dirbdavo iki paskutinės dienos, o prieš gimdymą stengdavosi apdirbti visus darbus, *nes jeigu po gimdymo susirgtų, nebūtų kas tų darbų dirba*²⁰⁵. Pateikėjai prisimena: *Iki paskutinės dienos ėjo, dirbo, triūsė. Sugriuvo, pagimdė, pabuvo kokias tris dienas ir vėl eina dirbti, karves melžia*²⁰⁶.

Gimdydavo namie, padedama *bobutės*, kuri priimdavo ir nuprausdavo vaikelį, prižiūrėdavo pačią gimdyvę. Bobutė, dar vadinama *boba, bobyte, močiute*, buvo kiekvienoje apylinkėje. Dažniausiai tai buvo vyresnė moteris, gerai išmananti apie gimdymą, higieną, liaudies mediciną ir papročius, dora ir religinga: *Pribuvėja dažnai išsiskyrė iš kitų moterų savo religingumu. Nereta bobutė buvo pasišventusi Dievui (Vilūnai)*²⁰⁷. *Bobutė būdavo ta, kuri apie gimdymą šiek tiek supranta*²⁰⁸, *ji buvo visų labai gerbiama. Bobutė būdavo ant kelių kaimų viena*²⁰⁹. *Bobutės būdavo labai švarios. Ateidamos pas gimdyvę atsinėsdavo įvairių švairių palikių, rankšluosčių rankoms nusišluostyti. Bobutės būdavo įvairaus amžiaus, dažnai – virš 50 metų. Kaime jau buvo jos žinomos, kad priima vaikus*²¹⁰. Jei bobutės nebūdavo, tai kūdikį priimdavo gimdyvės motina²¹¹. Pateikėjų teigimu, bobučių paslaugomis moterys naudojosi iki XX amžiaus vidurio.

Artėjant gimdymui bobutę pakviesdavo vyras: *Kai moteris pradeda gimdyti, tai pas bobutę lekia vyras, jei toliau gyvena – su ratais važiuoja*²¹². *Bobą, kokią močiutę pašaukia, ji priima vaiką, nuprausia, aptvarko. O į antrą dieną pagimdžius motiną jau vaikščiodavo*²¹³.

Gimdymas buvo išskirtinai moterų reikalas. Vyrų nedalyvaudavo ir netgi būdavo išprašomi į lauką ar kitą namo galą. *Gimdydavo namuose ant lovos. Lovą apkloja gražiai, švariai. Vyrą tuo metu išveja į*

²⁰⁵ VU F81-283 L8-9: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Karolina Čiurkinienė, g. 1918 m. Dainių k.

²⁰⁶ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje

²⁰⁷ Rasa Račiūnaitė, Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje, Kaunas, 2002, p. 55

²⁰⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²⁰⁹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²¹⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²¹¹ VU F81-283 L8-9: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Karolina Čiurkinienė, g. 1918 m. Dainių k.

²¹² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²¹³ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

lauką²¹⁴. *Jei namas buvo dvigalis, tai viename gale motina gimdydavo, kitame – vyresni vaikai ir vyras būdavo*²¹⁵. Pribuvėjos atsinešdavo gimdymą palengvinančių priemonių, vaistažolių, dažnai pasitelkdavo ir maginių priemonių: gimdyvei paleisdavo plaukus, paliepdavo atidaryti visas namų duris, atvožti skrynias, ištraukti dūmtraukio sklendę. *Gimdyvę nuo skausmo šildydavo (dėdavo šiltus kompresus). Tolką pašildydavo ir dėdavo, po nugara kišdavo kočėlą. Dėdavo karštą pūslę. Gimdyvę vedžiodavo. Prieš gimdymą duodavo žolelių*²¹⁶.

Gimusį kūdikį nupraudavo, suvystydavo. *Bobutė pirmiausia žegnoja ir aprūkina šv. žolėmis, kad nebijotų akių ir neapčėravotų*²¹⁷. *Ką tik gimusį vaiką pribuvėja prausdavo nekotėlėje. Tėvas kokius du litus metalinius įmesdavo į tą vandenį*²¹⁸. Tik gimusią mergaitę prausdavo vandeni su ramunėlėmis, kad mergaitė užaugtų skasti, raudona. Tikėta, kad pirmojo prausimo vanduo turi magiškų galių, todėl jį išpildavo ten, kur niekas nevaikšto – į rūtų darželį ar po slenksčiu, – kad vaikas ramus būtų.

Apie gimusį kūdikį bobutė pirmiausia pranešdavo tėvui. Dažniausiai tėvas laukdavo sūnaus – ūkio paveldėtojo: *jei gimdavo sūnus, tai kaime kiti vyrai sveikina tėvą, vaišinas, o jei gimdavo mergaitė – tėvas niekam tikęs*²¹⁹. Vaikams apie atsiradusį broliuką ar sesutę sakydavo: *bobutė iš busilo atnešė, atėmė*²²⁰, *gandras atnešė*²²¹, *karvė iškasė iš mėšlo, iš upelio sugavo, ėjau ir radau, kopūstuose randa ar burokuose*²²², *busilas atnešė, upėj vaikelį radau*²²³.

Senųjų pateikėjų teigimu, vaiko likimą galėjo nulemti ir gimimo laikas: *Jeigu mergaitė gimsta per pilnatį – tai ji bus turtinga, per jauną – graži, per priešpilnį – pusiau turtinga, delčių – varginga*²²⁴. *Mergaitė turėdavo gimti esant jaunam mėnuliui, kad būtų graži ir*

²¹⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²¹⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

²¹⁶ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²¹⁷ LLTI LTR 1155 270(137): M. Čiurinskaitė. 1937. *Zaslių ap. Dubių k.*

²¹⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²¹⁹ KŠM R: pateikėja Damutė Kubickaitė, g. 1929 m. Žasliuose, gyv. Rumšiškėse.

²²⁰ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Baltramiejus Ramoška, g. 1917 m. Domeikiemo k.

²²¹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškų k.

²²² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skrockienė, g. 1932 m. Viliūnų k.

²²³ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²²⁴ KŠM B434: Lina Žižliauskaitė, „Veido grožis, kosmetika ir higiena Kalvių apylinkėse“, 2003. Pateikėja Jadvyga Vasiliauskienė, g. 1930 m. Žiezmaruose, nuo 1955 m. gyv. Kalvių k.

jaunai atrodytų²²⁵. Jeigu kūdikėlis gimdavo su marškinėliais, kuriuos vadindavo čepčiukais, tai sakydavo, jog jis bus labai laimingas²²⁶. Gražus paprotys gimus kūdikiui pasodinti medį: Tėvas gimus berniukui sodindavo ąžuolą, mergaitei – liepą, obelį, kriaušę²²⁷.

Bobutė prie gimdyvės, vadinamos palagnike²²⁸, būdavo tol, kol ši sustiprėdavo: dvylika dienų²²⁹, apie savaitę laiko²³⁰, ilgiausiai dvi dienas pabūdavo²³¹. Boba, priėmusi vaiką, dar kokias dvi, tris dienas ateidavo vaiko prausti. Jauną mamą išmokina kaip vystyti vaiką, kaip sutvarkyti jį. Su juosta surišdavo jį²³².

Už kūdikio priėmimą atlyginimas nebuvo nustatytas. Dažniausiai atsilygindavo natūra – kumpiu, sviestu, kiaušiniiais, lašiniiais. Kaišiadorių apylinkėse duodavo drobės trivalaktę, rečiau staltiesę, skarelę ar bliuskutę, kartais užmokėdavo pinigais. Papildomai užsidirbti bobutei leisdavo įdomus paprotys: jei gimdavo mergaitė, bobutė kiekvienai atėjusiai į palagnikės namus moteriai nutraukdavo skarelę nuo galvos ir sakydavo: Išsipirk, yra gyventojų be skarelės, reikia ir jai. Jeigu gimdavo berniukas, atėję vyrai turėdavo išsipirkti kepures. Taip elgtis galėta net iki krikštynų²³³.

Pateikėjai nurodo, kad bobutė buvo labai gerbiama – kviečiama į pagauto vaiko krikštynas, vestuves: bobutė būdavo per to vaiko, kuri priėmė, vestuves²³⁴. Tik labai retais išimtiniais atvejais bobutės nepakviesdavo net į krikštynas: Boba, kuri priėmė gimusį vaiką, į krikštynas nebuvo kviečiama. Jai apmokėjo ir viskas²³⁵, jos neturi čėso, važinėja, važinėja²³⁶.

²²⁵ KŠM B434: Lina Žižliauskaitė, „Veido grožis, kosmetika ir higiena Kalvių apylinkėse“, 2003. Pateikėja Elena Gataveckienė, g. 1934 m. Sevelionių k., nuo 1959 m. gyv. Plaskūnų k.

²²⁶ VU F81-283 L8-9: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Karolina Čiurkinienė, g. 1918 m. Dainių k.

²²⁷ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²²⁸ VU F81-283 L8-9: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Karolina Čiurkinienė, g. 1918 m. Dainių k.

²²⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²³⁰ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²³¹ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

²³² KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²³³ Rita Janušaitytė, „Papročiai“, Kietaviškės. Kaišiadorys, 1998, p. 166–172.

²³⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiuždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²³⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²³⁶ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

PALANKYNOS Mažo vaiko susilaukusią moterį buvo būtina aplankyti. Toks paprotys buvo vadinamas *palankynomis*, *palanka*. Ateidamos lankyti artimesnės kaimynės atnešdavo dovanų: dažnai maisto, kiaušinių, drabužėlių ir palučių kūdikiui, audinio trivalaktę, *pusbonkį arielkos: duodavo išgerti gimdyvei, kartais ir bobutei dėl sveikatos*²³⁷. Tuščiomis ateiti nevalia, kad kūdikio gyvenimas nebūtų vargingas.

KRIKŠTYNOS XX amžiaus pradžioje kūdikį stengdavosi kuo greičiau pakrikštyti. *Tėvams labai negarbė, jei vaikas nekrikštytas mir-davo – ir kaimynai apšnekėdavo, ir kunigas iš sakyklos bardavo*²³⁸. *Vaiką krikštydavo savaitės amžiaus, vėliausiai – dviejų savaitių*²³⁹, iki mėnesio nelaukdavo²⁴⁰, vėliausiai po mėnesio²⁴¹.

Po krikšto kūdikis registruojamas apylinkės vykdomajame komitete, 1968–1969 m. Nemaitonių sen. Varkalių k. KŠM.

Jei kūdikis gimdavo labai silpnas, jį pakrikštyti turėjo teisę bobutė, šiam reikalui visuomet turėjusi šventinto vandens. *Nekrikštytą vaiką laidoja kartu su visais. Bet už tai atsako bobytė – ji turėdavo šventinto*

²³⁷ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

²³⁸ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

²³⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁴⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁴¹ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

*Krikštynų persirengėliai, XX a. vid. Paparčių sen.
Nuotrauka gauta iš Stasio Malūnavičiaus.*

*Krikštynos, -1965 m. Nemaitonių sen.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.*

*Naujagimių registravimas apylinkės vykdomajame komitete, 1964 m.
Kruonio sen. Vilūnų k. KŠM.*

vandens ir visada namuose pirma pakrikštydavo²⁴². Tačiau jei nutikdavo taip, kad kūdikis mirdavo nekrikštytas, jį laidodavo ne pačiose kapinėse, o už kapų tvoros, šone kapų²⁴³, kapinėse būdavo kur kampe paskirta viečiukė nekrikštytiems²⁴⁴, atskirai tam skirtame kampuke²⁴⁵.

Krikštatėviais kviesdavo giminaičius, artimesnius kaimynus. Svarbiausias kriterijus renkantis buvo jų dorovė, nes tikėta, kad vaikas perima krikštatėvių charakterio savybes. Sakydavo: *Krikšta tėvus parink gerus žmonis – vaikas nusiduoda in juos*²⁴⁶. *Į krikšto tėvus nekviessdavo pijokų, taip pat į kūmas nekviessdavo nėščios moters, nes vaiko sunkus gyvenimas bus*²⁴⁷. Krikštatėviais nebūtinai turėjo būti vyras ir žmona iš vienos šeimos. *Jei iš šeimos būdavo vienas krikšto tėvu ar motina, tai į krikštytųjų balių pakviessdavo ir kitą pusę*²⁴⁸. Vengdavo kviešti draugaujančias poras, nebent norėdavo, kad jie išsiskirtų: *jei tėvai savo vaikui nenori mergos ar berno, o jie susimylėję, tai paprašyk juos į kūmus – tada išsiskirs*²⁴⁹.

Kviečiami žmonės noriai sutikdavo būti krikštatėviais, nes tai buvo *garbės reikalas*. Daug vaikų pakrikštiję žmonės buvo labiau gerbiami. *Į kūmus žmonės akvatindavo eiti. Jau geresnis žmogus esi, jei kviečia į kūmus. Kviečiant į kūmus nelabai ir atsisakydavo*²⁵⁰. Kartais pasitaikydavo ir kitokių nuomonių: *jei kviečia į krikšto tėvus, gali ir neiti, ne bėda ir atsisakyti*²⁵¹.

Kaišiadorių apylinkėse žinomas prietaras, kad netekėjusiai merginai pirma geriau reikia krikštyti berniuką, o vaikinui mergaitę; priešingu atveju jiems nesiseks meilėje, o mergina gali likti *senmerge*²⁵². *Jeigu kūma eidavo krikštyti pirmo vaiko, tai žiūrėdavo, kad būtų berniukas, tada jai seksis gyvenimas. Sakoma: o jau pakrikštijo jinai vai-*

²⁴² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²⁴³ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

²⁴⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k.

²⁴⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁴⁶ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“. Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

²⁴⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skročkienė, g. 1932 m. Vilūnų k.

²⁴⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁴⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skročkienė, g. 1932 m. Vilūnų k.

²⁵⁰ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžiškių k.

²⁵¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

²⁵² Rasa Paukštytė-Saknienė, „Vaiko gimties socialinio įteisinimo papročiai“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 26.

ką, jau yra atrišta nuo uodegos²⁵³. Jei merga neturi nei vieno vaiko, tada pirmiau reikia krikštyti berniuką, tada jau bernų turėsi. Jei bernas pirmą kartą krikštys mergaitę, tai turės daug mergų²⁵⁴.

Pavijočius suvystytam kūdikiui surišti. Kruonio sen. Kalvių k. KŠM.

Krikšto motinos pareiga buvo suruošti kraitelį: *drobių išbalintų, paliukių apmegztų, kepurikių prisiuva, marškinukų drobės²⁵⁵, pavijočių. Pasiūdavo kaldrikę mažą. Nupirkdavo vatos. Padaro marškinius ir suknelę. Suknelę tai jau kriaučius padaro. Nupirkdavo balto šilko arba plono batisto. Taip pat įdėdavo kasnyko: mergaitėms ružavo, o vaikams – mėlyno²⁵⁶. Pati svarbiausia kraitelio dalis – krikšto marškinėliai. Kitam skolinti jų buvo nevalia: Sakoma, kad paskolinti marškinėliai gali išsinešti vaiko dalią²⁵⁷.*

Krikštamotė turėdavo apsirūpinti saldumynais, kad grįžusi iš bažnyčios turėtų ką išdalinti vaikams: *Prieš išvažiuojant kūmams į vežimą*

²⁵³ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁵⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skrockienė, g. 1932 m. Vilūnų k.

²⁵⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

²⁵⁶ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁵⁷ Rasa Paukštytė-Šaknienė, „Vaiko gimties socialinio įteisinimo papročiai“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 28.

*pridėdavo kašelių, kad parvežtų lauktuvių saldainių, pyragų ir kito-kių skanėstų. Jų kūma turėdavo turėti daug. Mažus vaikus veždavosi į krikštynas, tai buvo mažų vaikų šventė, jie žinojo, kad gaus saldainių. Kūma turėdavo ne tik saldainių, bet ir pyragų*²⁵⁸.

*Krikštyti vežamas kūdikis, 1953 m. Palomenės sen.
Rusių k. Nuotrauka gauta iš R. Pėsliakienės.*

Kūdikį krikštynoms vystydavo gražesniais vystyklais: *įsuka jau į gražias palias, žinoma švarias jau. Juostą padeda, kad ji būtų matyt. Ją pirmiausia patiesia. Tada deda didesnę palią, švarią, gražią. Tada mažesnes, da trikampuką. Nu ir susuka vaiką taip stipriai, kad jo rankutes ištiesia, kojytes ištiesia. Bet susuka stipriai. Ir šita juosta jį apsuka, stipriai apsuka, apvynioja, kad jis neišsispardytų, neišsisuktų*²⁵⁹. Žiemą vežant į krikštynas, vaiką įdeda į padušką. Veža su vežimu. Vaiką įdeda ant paduškos, užkloja kaldrike. Boba dar skarą prisuka²⁶⁰.

Krikštatevio pareiga buvo apmokėti už krikštą: *Kūmai kunigui turėdavo užmokėti už krikštą, tai buvo kūmo pareiga*²⁶¹. *Kūmas į krikštynas atneša šnapso bonką*²⁶². *Kūmas atnešdavo muilo, cukraus vieną*

²⁵⁸ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁵⁹ KŠM B292: Erika Nenartavičiūtė, „Etnografinė medžiaga apie audimą ir drabužius“, 2000.

Pateikėja Anelė Bagdonaitė-Ščerbavičienė, g. 1927 m. Naujos Slabados k.

²⁶⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁶¹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁶² KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

*Krikštytos, 1954 m. Kruonio sen. Dabintos k.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Čepulienės. KŠM.*

*kilą, degtukų. Muilo – skalauti, cukraus – pasaldinti, degtukų – kad būtų šviesiau*²⁶³. *Kūmas krikštijamam vaikui nupirkdavo muilo, cukraus. Atsineša gėrimo, ir nemažai. Kūma iškepėdavo pyrago, atneša sviesto, sūrio*²⁶⁴.

Dažnai bene svarbiausias asmuo buvo vaiką priėmusi bobutė. Ji atlikdavo daugybę simbolinių veiksmy, lemiančių laimingą kūdikio ateitį. Kad jie pildytųsi, daugeliu atvejų bobutei reikėdavo atsilyginti. *Ji vaiką ir išnešdavo į vežimą*²⁶⁵. *Bobutė nupraususi vaiką duodavo kūmams, tada visi mesdavo į nekočių pinigų ar šiaip dovanų. Kūma motiną apdovanodavo trivalke*²⁶⁶. *Prieš krikštynas svečius irgi sutikdavo bobutė. Vyrams nuimdavo kepures, kurias per krikštynas vyrai turėdavo išsipirkti, duodavo pinigų*²⁶⁷.

²⁶³ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁶⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

²⁶⁵ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁶⁶ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1979.

²⁶⁷ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

Vardą vaikui dažniausiai išrinkdavo tėvai, tačiau pasitaikydavo, kad vardą parinkdavo krikštatėviai: *Būdavo kaime atvejų, kad kol krikšto tėvai važiuoja į bažnyčią, tai ir pamiršta, kokių vardu krikštyti, ir pakrikštija kitu vardu, nei buvo sugalvoję tėvai*²⁶⁸. Vardus duodavo tėvų: *krikštydavo daug tėvų vardais*²⁶⁹, senelių, artimesnių giminių. Atsižvelgdavo ir į konkretaus žmogaus charakterio savybes, parinkdavo vardą *malonesnių, geresnių žmonių*²⁷⁰. Dažnai krikštydavo *atsineštiniu* vardu. *Kurią dieną vaikas gimdavo, tokį vardą ir gaudavo – Petras, Povilas, Jonas, Ona, Petrutė*²⁷¹. Svarbu, kad vardas būtų šventas. *Duodavo vieną paprastą, vieną šventą vardą. Populiarūs vardai buvo: Pranas, Antanas, Juozas, Kazys, Marija, Bronė, Konstancija, Agota, Ona, Julė, Albinas*²⁷².

*Krikštytųjų persirengėliai, XX a. vid. Kruonio sen.
Nuotrauka gauta iš Petravičienės. KŠM.*

Į bažnyčią kūdikį veždavo krikštatėviai. Jeigu vaikas būdavo labai silpnas, galėdavo važiuoti ir motina. Išvykus krikštatėviams, tėvai ir su svečiais likdavo namie. Laukdami sugrįžtančių susivystydavo ne-

²⁶⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁶⁹ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvoje k.

²⁷⁰ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštytųjų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁷¹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškų k.

²⁷² KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

tikrą kūdikį, pakabindavo lopšį ir apsėsdavo stalą, kurį parvykusieji turėdavo išsipirkti²⁷³.

Grįžusius iš bažnyčios kūmus pasitikdavo bobutė ir paėmusi kūdikį įnešdavo į vidų. Įnešusi sakydavo: *Garbė Jėzui Kristui! Katalikas parvažiavo!* Ir tuoj pat kojeles iš vystyklų išrišdavo, kad jis greitas būtų²⁷⁴. Išvystydama kojas pasakydavo, kad jisai žmogus, kad pikta dvasia išėjusi. Žasliuose bobutė darydavo *praustynes*: pastatydavo ant stalo lėkštę, paimdavo iš rūtų surištą šluotelę, pavilgydavo į vandenį ir apšlakstydavo visiems akis. Tada visi turėdavo aukoti²⁷⁵. Šlakstydama akis kūmui sakydavo: *Ne mano vaiką parvežei! Kur dėjai mano?* Kūmas atsikirsdavo: *Turbūt bobutei akis apvilko, jei nemato.* Jiedu kiek pasiginčydavo, bobutė pasisiūlydavo jam akis išplauti, o jis už tokį patarnavimą sumokėdavo²⁷⁶. *Bobutė išsikepdavo kiaušininės. Ją įdėdavo į terlę, supjaustydavo peiliu ir išdalindavo krikštynų svečiams. Šie į tą lėkštę įdėdavo pinigų, mažiau lito nededa niekas*²⁷⁷. *Krikštynų metu bobutę sodindavo į geldą – niekočių ir vežiodavo po kambarį: Vežiodami bobutę klausdavo: „Kur buvai, pekloj ar danguj? Ką matei?“ O bobutė atsakydavo: „Ir pekloj, ir danguj buvau. Visko mačiau“*²⁷⁸.

Bobutė prie stalo sėdėdavo garbingiausioje vietoje²⁷⁹. *Per krikštynas kūmai centre už stalo sėsdavo, tada tėvai, po to kaimynai ir kiti svečiai. Gerdavo, valgydavo, dainuodavo. Kūmams reikėdavo susiglaudus sėdėti, kad vaiko dantys nebūtų reti, tankesni būtų. Dar kūmus paspaudžia, kad išspausių koki buteliuką, saldainių*²⁸⁰. *Svečiai iš kūmų spausdavo sūrį*²⁸¹. *Kadangi mano reti dantys, tai tėvai sakė: „Kaip jie nebus reti, jei kūma sėdėjo ant skrynios, o kūmas kluone“*²⁸². Rumšiškių apylinkėse krikštātėviai turėdavo pasibučiuoti, kai susirinkusieji jiems dainuodavo *Karti, karti, degtinė karti*, – kad būtų geras krikštavaikis²⁸³.

²⁷³ KŠM pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁷⁴ Rasa Paukštytė, Pribuvėja ir gimtųjų papročiai Lietuvos kaime XIX a. pabaigoje XX a. pirmoje pusėje, *Lituanistica*, 1993, p. 89.

²⁷⁵ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1979.

²⁷⁶ Rasa Paukštytė, Pribuvėja ir gimtųjų papročiai Lietuvos kaime XIX a. pabaigoje XX a. pirmoje pusėje, *Lituanistica*, 1993, p. 89.

²⁷⁷ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a.pr. Kalvių k.

²⁷⁸ VU F81-280 L32: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Oleska Lašinytė-Kirmėlienė, 68 m. amžiaus, gyv. Bobilių k.

²⁷⁹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁸⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Sėskienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²⁸¹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁸² KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

²⁸³ Rasa Paukštytė-Saknienė, „Vaiko gimties socialinio įteisinimo papročiai“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 31.

Krikštynų vaišės, 1954 m. Kruonio sen. Dabintos k. Nuotrauka gauta iš Aldonos Čepulienės. KšM

Krikštynų vaišės, XX a. 4 deš. Kaišiadorys. KšM.

Krikštynų šventė dažniausiai vykdavo vieną dieną: *pavalgo vakarienę ar pietus ir viskas*²⁸⁴. Vaišėms išvirdavo mėsos, kopūstų, padėdavo sviesto, sūrio. Išvirdavo arbatos, kisieliaus²⁸⁵. Kvietieji svečiai taip pat atsinešdavo vaišių: *ką turėdavo, tą ir atsinešdavo*²⁸⁶. *Grižę iš bažnyčios sėsdavo valgyti. Ir kiaules pjovė, mėsos privirė, pridėjo į*

²⁸⁴ KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Siugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁸⁵ KšM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁸⁶ KšM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

*lėkštes – ir valgyk. Parveža kokią pirmą valandą vaiką iš bažnyčios, o vakare išsiskirsto namo*²⁸⁷.

Po krikštynų bobutę sodindavo į nekočią ir išveždavo kaip daugiau nebereikalingą. Kartais išveždavo ir kitus krikštynų dalyvius: *Tuos svečius, kurie per daug padaugindavo, išveždavo su nekočia*²⁸⁸.

Krikštatėviai prisiimto per krikštą įsipareigojimo rūpintis vaiku nepamiršdavo ir po krikštynų – *kartais nupirkdavo dovanų*²⁸⁹, *per atlaidus – saldainių*²⁹⁰. Kaišiadorių apylinkėse per Velykas duodavo krikštavaikiams kiaušinių: *Paskui iki kol apsiženija, per kožnas Velykas krikšto tėvai krikšto vaikams duodavo kiaušinių*²⁹¹, *sausainių, pyrago taip pat įdeda. Retsykiais krikšto tėvai į veselę pakviečiami būti ir svotais. Krikšto tėvai atnešdavo ir geresnes dovanas. Krikšto tėvai visą laiką pagerbti būdavo*²⁹². Juos krikštavaikiai kviesdavo į savo vestuves.

MOTERS ĮVEDYBOS Į BAŽNYČIĄ Pagimdžiusi moteris kurį laiką negalėjo eiti į bažnyčią. Pateikėja iš Sekionių kaimo pasakojo: *Pagimdžiusi vaiką, į bažnyčią eidavo tik į šeštą savaitę. Įeidavo ne tiesiogiai į bažnyčią, bet moteris įeidavo į zakristiją ir tada kunigas įvesdavo. Vaikas jau būdavo pakrikštytas. Galėdavai ateiti su vaiku, arba be vaiko*²⁹³. Kita pateikėja iš Sevelionių kaimo prisiminė: *Po gimdymo gimdyvę su žvake per kitas duris įvesdavo zakristijonas*²⁹⁴.

VAIKO AUGINIMAS Iki 3–6 mėnesių kūdikius vystydavo. Vystyklai dažniausiai būdavo drobiniai, iš padėvėtų drabužių, paklodžių, – kad būtų minkštesni ir vaikui netrintų. *Kai moteris laukiasi vaiko, tai ji pasidaro vaikui palučių. Daugiausia senų lininių baltinių sunešiotų, ar kokių sunešiotų lininių staltiesių – prikarpų palučių. Arba iš perkelio. Naujos medžiagos tam dalykui nepirko. Nebent kūma atnešė. Palutės sveikiausia lininės*²⁹⁵. Būtinai pasiūdavo vystymo juos-

²⁸⁷ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

²⁸⁸ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

²⁸⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdiskių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

²⁹⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁹¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiukė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

²⁹² KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

²⁹³ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

²⁹⁴ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

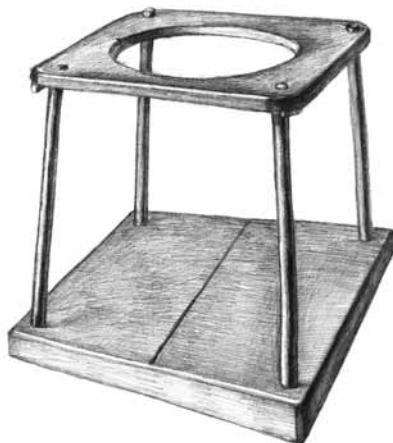
²⁹⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

ta, vadinamą *spavijočių* ar *pavijočių*, kuriuo tvirtai suvystytą kūdikį surišdavo: *Ant stalo ar lovos pirmiausiai ištiesdavo juostą. Juosta būdavo 1,5 m ilgio ir 3,5 cm pločio, austa iš lininių ar medvilninių ir vilnonių siūlų, rinktinė. Paprastai vystymui naudodavo dalį susijuosimui naudotos juostos. Naudodavo vystymui ir specialią juostą, kurios viena pusė būdavo medvilninė, kita lininė. Juostą tiesdavo lygiagrečiai ilgesniajam stalo kraštui taip, kad ji vystant kūdikį būtų tarp petukų ir alkūnės. Ant juostos dėdavo apatinę, didesniąją palą (70x70). Viršum jos – mažesnę (apie 40x40), kvadratinę palutę, kurios kampai atgręžti į apatinės palos kraštines, o viršutinis kampas nulenktas žemyn. Ją dėdavo taip, kad lenkimo linija būtų kūdikio juosmens aukštyje, o statusis kampas nusviręs žemyn. Palučių nesūlėdavo, kad užlenkti kraštai netrintų kūdikio kūnelio. Vystant pirmiausiai trikampio kampais apsukdavo kiekvieną atskirai kūdikio kojeles. Tuomet apatinę didžiosios palos kraštą, apie 35 cm, užlenkdavo virš kojųčių, o šoniniais kraštais suvystydavo visą kūnelį, palikdami nesusuktą tik galvutę. Palutėmis suvystytą kūdikį apsukdavo juosta. Ties petukais juostą apsukdavo lanku, trumpesnįją galą prisukdami, o ilgesnįją toliau sukdamo spirale kelis kartus aplink visą kūnelį, stengdamiesi tvirtai apsukti kojytes, kad neiškryptų. Baigdami vystyti, juosta kelis kartus apsukdavo kojytes, juostos galą užkišdami po susidariusiu lanku. Kūdikį apvilkdavo baltais marškinėliais, pasiūtais iš plonos drobės. Marškinėlių rankovės kimono kirpimo. Priekis perkirptas. Perkirpto audinio kraštai apsiūti apmėtomąja siūle. Apvilkus, marškinėlių priekio skvernelius sukeisdavo ant kūdikio krūtinėlės. Ant kūdikio galvutės dėdavo per įstrižainę perlenktą ploną medvilninę skarytę. Motina dažniausiai tam panaudodavo savo pačios senokai ryšėtą skarelę, kurios audinys dėl susidėvėjimo būdavo minkštesnis. Skarele apgaubdavo vaiko galvutę, po smakreliu kampus sukryžiuodavo ir prakišę pro pažastėles, sukeisdavo po nugarėle. Jei skarytės neturėdavo, galvutę aprišdavo padėvėtos drobės palute²⁹⁶.*

Čiulptuką, vadinamą *papuku*, *soske* ar *žinduku*, pirkdavo vaistinėje, nors neretai pasidarydavo jį namie: *Imdavo duonos, cukraus ir susukdavo į skudurėlį²⁹⁷.*

²⁹⁶ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžioniu., gyv. Kalvių k.

²⁹⁷ VU F81-280 L2: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Domicelė Vadzlauskaitė-Kurinskienė, 67 m. amžiaus, gyv. Medinių Strėvininkų k.

*Stovynė dar nevaikščiojančiam vaikui.
Žaslių sen. Pūstakiemio k. KŠM.*

Motina kūdikį maitindavo krūtimi apie metus laiko: *po dvylikašėšiolika mėnesių*²⁹⁸. Žindymą stengdavosi nutraukti tuo metu, kai jau būna išskridę paukščiai, – kad vaikas nebūtų *lakus*. Šiukštu buvo nutraukus žindymą vėl pradėti – toks vaikas turėtų *blogas akis*, būtų paniekinamai vadinamas *atžindu*. Paskutinį kartą pamaitinusi vaiką krūtimi motina padėdavo knygą, rožinį ir duonos kepalą ir stebėdavo, ką jis pirmą palies: jeigu knygą – sieks mokslo, rožinį – bus kunigas, duoną – ūkininkas²⁹⁹.

Dar nevaikščiojančius vaikus statydavo į stovynę, tėvo padarytą iš verpimo ratelio rato, poros lentelių ir keturių kojelių³⁰⁰; kartais naudodavo ir apverstą taburetę. *Stovėti naudodavo stovynę, arba apversdavo cabrą – bačką. Eidamos dirbti į laukus, moterys nešdavosi audeklinį lopšį. Jį sudarydavo trys lazdos, lenktas lankelis, kurį apsiūdavo audeklu. Lopšį prie tų lazdų pakabindavo ant dviejų virvių*³⁰¹. Lauke lopšelį apdengdavo paklode³⁰².

²⁹⁸ VU F81-280 L1: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969.

Pateikėja Domicelė Vadzlauskaitė-Kurinskienė, 67 m. amžiaus, gyv. Medinių Strėvininkų k.

²⁹⁹ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

³⁰⁰ VU F81-280 L4: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969.

Pateikėja Domicelė Vadzlauskaitė-Kurinskienė, 67 m. amžiaus, gyv. Medinių Strėvininkų k.

³⁰¹ VU F81-280 L28-30: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969.

Pateikėja Marijona Čiurkinaitė-Mastauskienė, 70 m. amžiaus, gyv. Turloviškių k.

³⁰² VU F81-280 L33: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969.

Pateikėja Oleska Lašinytė-Mastauskienė, 68 m. amžiaus, gyv. Bobilių k.

VAIKO APSAUGA IR GYDYMAS Vaikus saugodavo nuo nei-
 gamų veiksmų, ypač nuo *blogų akių*. Sakydavo: *Blogos to žmogaus,
 kuriam mama buvo nutraukus žindymą, o vėliau vėl pripratino – to
 blogos akys*³⁰³. *Kad mažas vaikelis ar gyvulys žmogaus akių nepabi-
 jotų: intėjus grynčam ar daruktin pirmuse reike pažiūrēt in viršų,
 in luba, a paskui tik žvelgt in žmogų a gyvulį*³⁰⁴. *Blogų akių nužiūrėti
 vaikai rėkia kelias paras*³⁰⁵, *raitosi*³⁰⁶, *jo kūnelį iškelia pūslėmis*. Nuo
 nužiūrėjimo gydydavo įvairiai, dažniausiai vandeniu, druska, žole-
 lėmis. *Prisigeria motina vandenio į burną, tuo vandeniu nuprausia
 durų klemkas ir tuo vandeniu nuprausia vaikui veidą*³⁰⁷. *Kai moteris
 su blogom akim nužiūri, tai reikia iš tos moters burnos vandens paimti
 ir apiplauti vaikui akis*³⁰⁸. *Gydydavo aprūkydami įvairiomis žolelėmis
 ratu, kryžmai. Taip pat užkalbėdavo vandenį*³⁰⁹. *Druską apnešdavo
 tris kartus aplink vaiką, atbula ranka tą druską į ugnį įmesdavo ir
 taip išgydydavo*³¹⁰. *Atnešdavo nukirptų plaukų, padegindavo juos, pa-
 virindavo ir duodavo vaikui sriūbteletį*³¹¹. *Aprūkydavo keretžolėmis,
 prausdavo šlapimu*³¹². *Paimti šalto vandens, užpilti kryžmai ant stalo
 kampų, vėl susemti, paskui perpilti per šluotą, to vandens duoti vaikui
 išgerti ir jį nuprausti (Žiezmariai). Reikia visus stalo kampus nuplauti
 ir patepti klemką (durų rankeną) tuo skuduru (Žiezmariai)*³¹³. *Reikia
 vandenį perleisti per kačergą, tada tuo vandeniu apiprausti vaiką*³¹⁴.
*Po nužiūrėjimo – reikia paskusti stalo kampų. Jei buvo nužiūrimas
 gyvulys, tai kačergos galą paskuta ir sušeria jam. Jei vaikas išsigąsta
 ir pasidaro neramus, jam duodavo gerti balto bijūno arbatos. O jei
 vaikas blogai miega naktį, tai duoda gerti naktinukų arbatos*³¹⁵.

³⁰³ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁰⁴ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

³⁰⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁰⁶ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skrockienė, g. 1932 m. Vilūnų k.

³⁰⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁰⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁰⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

³¹⁰ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Svetakaitė-Skrockienė, g. 1932 m. Vilūnų k.

³¹¹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

³¹² VU F81-283 L15-17: Austras Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Teklė Česonienė, g. 1903 m. Žalvarnių k.

³¹³ Jonas Balys, Lietuvos liaudies tradicijos, Vilnius, 1979.

³¹⁴ KŠM R: pateikėja Dubosaitė-Čičirikienė, g. 1936 m. Rumšiškėse.

³¹⁵ KŠM R: pateikėja Veronika Šinkūnienė, g. 1917 m. Rumšiškėse.

Vaikui pakenkti galėjo ir įvairūs gamtos reiškiniai, ypač mėnulio šviesa. Senieji pateikėjai prisimena: *kad mėnulio šviesa nekristų miegančiam vaikui ant veido, užtraukdavo užuolaidas*³¹⁶. *Jei ant miegančio vaiko veido kris mėnulio šviesa, tai gali likti baltų dėmių*³¹⁷, *gali tapti lunatika*³¹⁸. *Vystyklų negalima džiauti šviečiant mėnuliui – vaikas nemiegos*³¹⁹. Jei vaikas būdavo neramus, verkdamas, jam išvirdavo ir duodavo gerti įvairių arbatų: aguonų³²⁰, mėtų, linų³²¹, ramunėlių, pupalaiškių, ropukų lapukų indeda. *Į arbatą dėdavo ir pieno*³²².

Vaiko nemigą gydydavo įvairiai. Žasliuose išvirdavo šiaudelių, ant kurių gulėjo maži paršeliai, ir tuo vandeniui pagirdydavo ir nupraudavo vaiką. Rumšiškėse papildavo ant palangės smėlio, ir jame įmindavo vaiko pėdutes – kai ant jų užeidavo mėnulio šviesa, vaikas nusiramindavo. Kaišiadoryse nervingą vaiką, mėgstantį griūti ir alpti iš piktumo, gydydavo triskart gerai suduodami vytele tokio beržo, kuris augo vienoje kelio pusėje, o šakos buvo kitoje³²³.

Augindami vaikus paisydavo įvairių prietarų. *Sakydavo, kad iki metų vaikui negalima kirpti plaukų. Jei nukirpsi, bus protas ne koks, bus vaikas be atminties*³²⁴. *Vaiko negalima prausti šventą dieną – neatmuši jo nuo vandens*³²⁵. Žiežmariuose sakydavo: *Jei vaikai valgydami prilaisto – bus girtuokliai*³²⁶. Žasliuose anksti pavasarį vaikus maudydavo su skruzdėlėmis: *Jeigu kovo mėnesį pamatai skruzdėles, tai reikia jas susemti ir parnešti namo, padaryti vaikams vonių su tomis skruzdėlėmis, tada vaikai bus sveiki ir gražūs*³²⁷.

³¹⁶ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³¹⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

³¹⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

³¹⁹ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinių k.

³²⁰ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³²¹ KŠM R: pateikėja Ona Pilionienė, g. 1908 m. Kapitoniškių k., gyv. Rumšiškėse.

³²² KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³²³ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1979.

³²⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

³²⁵ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 192 m. Medinių k.

³²⁶ E. Čepaitė-Mickienė, „Senovės valgių apžvalga“, *Gimtasai kraštas* 3/4 (7/18), 1935 m. liepa – gruodis.

³²⁷ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1979.

Vaikų žaislai, 1934 m. Kaišiadorys. KŠM.

Vaikų žaislai, 1939 m. Kaišiadorys. KŠM.

VAIKO AUKLĖJIMAS Auklėdami vaikus mokė gražiai elgtis, sutarti tarpusavyje. Neklusnius drausmindavo. *Mažus vaikus labiausiai drausmindavo rykštė po balkiu. Vaikams buvo draudžiama supti kojas – sakydavo: jau supi velniuką ant kojų. Už stalo turėdavo sėdėti ramiai, jeigu sukrutėjai, gausi šaukštu per galvą. Dažniausiai bausdavo tėvas. Tėvo žodis buvo šventas. Jeigu susipešdavo tarpusavyje, turėdavo atsiprašyti vienas kito ir pasibučiuoti. Pasibučiavimas – pati didžiausia bausmė*³²⁸.

ŽAISLAI Vaikų žaislai būdavo paprasti: *Padarydavo lėlę iš skuduriukų, arba kai paskersdavo kiaulę, tai išpūsdavo pūslę, įdėdavo kelis žirnius, išdžiovindavo, tai buvo geriausias žaislas*³²⁹. *Darydavo burzgulius. Daugiausiai tai iš kiaulės kojos. Kaulą išgręžia. Įveria du siūlus ir suka. Gaunasi toks garsas – vuch, vuch, vuch*³³⁰.

JAUNIMO PRAMOGOS Jaunimas laisvalaikiu rengdavo vakarėlius, kuriuos vadino *vakaruškomis*. Susirinkę šokdavo, dainuodavo, žaisdavo įvairius žaidimus. *Vakaruškos vykdavo sekmadienį. Į vakaruškas susirinkdavo ne tik kaimo jaunimas, bet susirinkdavo iš kitų kaimų. Dieną pareidavo iš bažnyčios, o iš jos – į vakaruškas. Vasarą vakaruškos užtrukdavo iki ryto*³³¹.

Darsūniškio jaunimas prasimanydavo ir kitokių pramogų. Pavasarį ir vasarą šeštadienio vakarais vaikinai iki vėlyvo vakaro vaikščiodavo gatvėmis dainuodami, krėsdami pokštus merginoms. *Buvo paprotys mergėms skarulinius dėdus – „kavalierius“ tupdyti. Tai nebuvo įžaidimas ar paniekinimas, o tik juokų krėtimo paprotys. Vaikiai skarulinius dėdus dirbdavo iš nuplyšusių, nudėvėtų kelnų, švarkų, kepurų, skrybėlių bei kitų drabužių. Šiaudais prikimšdavo kelnes, švarką, padirbdavo galvą, pritaisydavo prie liemens, veido vieton užklodavo palą, išpiešdavo veidą, užmaudavo skrybėlę ar kepurę, vieną koją apmaudavo vienokiu, kitą kitokiu apavu, padarydavo kuo juokingesnį. Nuvilkę prie namų kur būdavo mergių, patyliukais užkeldavo dėdą ant stogo, apžergindavo prie kamino nuduodami, kad dėdas laiko kaminą apsikabinęs, arba įkeldavo ir patupdydavo medin*³³².

³²⁸ KŠM R: pateikėja Elena Melkūnienė, g. 1921 m. Sevelionių k.

³²⁹ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

³³⁰ KŠM R: pateikėjas Jurgis Gustas, g. 1922 m. Ringailių k.

³³¹ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

³³² KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972. Pateikėja Pranė Zavistanavičiūtė-Žukauskienė, g. 1902 m. Darsūniškyje.

ŠEIMOS KŪRIMO PAPROČIAI

Tradicinėje lietuvių šeimoje buvo paisoma tekėjimo eiliškumo – jaunesnė tekėti galėjo tik ištekėjus vyriausiai seseriai. Atvažiavus piršliams, jaunesnėms dukterims tėvai netgi neleisdavo pasirodyti prie vaišių stalo. Dar XX amžiaus ketvirtame dešimtmetyje Kaišiadorių apylinkėse jaunyles išsiųsdavo į pirtį³³³. Ringailių kaime sakydavo: kaladė per kaladė nesirita³³⁴. Jeigu nutikdavo taip, kad pirma ištekėdavo jaunesnė, aplinkiniai apkalbėdavo vyresnelę, kad liko, neištekėjo pirmiau, jai jau ne unoras³³⁵. Pasitaikydavo ir išimčių: Piršliai į kelių seserų šeimą važiuodavo pas tą merginą, kuri būsiamam jaunikiui labiau patiko. O jei kam reikėdavo pinigų, tai važiuodavo ir už kelių kilometrų pas turtingą, kartais pas visai nepažįstamą merginą³³⁶. Merginos kreivai žiūrėdavo į jaunesnį berną, būsimas vyras turėdavo būti šiek tiek vyresnis³³⁷.

PIRŠLYBOS Piršlių laukdavo šeštadieniais³³⁸, dažniausiai žiemą. Paprastai piršliai važiuodavo keletą kartų, ir tik po trečio atvažiavimo pasakydavo *ant užsakų*. Nuo piršlybų iki vestuvių dažniausiai praedavo trys mėnesiai.

Piršlybose svarbiausią vaidmenį vaidino piršlys. Be jo neapsieidavo nei vienerios vestuvės. Jį vaikinai siųsdavo visada: *Jei vaikinai ir draugaudavo su mergina, tai vis tiek turėdavo atvažiuoti su piršliu pas jaunąją ir tik po to ženytis. Į piršlius kviesdavo giminaitį ar kaimyną³³⁹. Tą, kuris daugmaž pažįsta jaunąją³⁴⁰. Piršliu kviesdavo*

³³³ Rasa Račiūnaitė „Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje“, Kaunas, 2002, p. 9.

³³⁴ KŠM R: pateikėjas Jurgis Gustas, g. 1922 m. Ringailių k.

³³⁵ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

³³⁶ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvo k.

³³⁷ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškų k.

³³⁸ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

³³⁹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁴⁰ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

ta, katras pašnekėt moka, su geru liežuviu. Piršlys pasakydavo geras melodijas: Tėveli, motinėle, ar leisi dukrelę, ar parduosi³⁴¹?

Rumšiškių apylinkėse apie 1870 metus piršliai pas nusižiūrėtą merginą jodavo raiti. Apie 1880 metus jau ėmė važiuoti, o raiti jodavo tik tada, kai keliai būdavo sunkiai išvažiuojami³⁴². Arklių kinkinį pasipuošdavo barškučiais³⁴³. Pats piršlys irgi pasipuošdavo, *virtinę barankų užsimaudavo*.

Apie savo atvykimą piršlys kartais pranešdavo iš anksto, atsiklausdavo, ar gali atvažiuoti³⁴⁴. *Mano tėvo laikais būdavo taip, kad turguje tėvas paprašydavo sutiktą piršlį atvažiuoti pas jo dukrą. Paprastai piršlys buvo pažįstamas su jaunosios tėvais. Jei atvažiavęs su piršliu jaunikis patinka, tada sutaria vestuves. Išgerdavo arielkos, sugeria. Apie 1950 m. ta riba, kai nebevažiuodavo piršliai³⁴⁵. Atvažiavę pirmiausia atsiklausdavo tėvų, ar leis dukrą, ar galima sėstis³⁴⁶. Piršliai pastatydavo butelį ant stalo. Jei stalas būdavo neužtiestas, po buteliu patiesdavo nosinę. Jei mergai ir jos tėvams jaunikis patikdavo, tai stalą užtiesdavo staltiese ir valgyti atnešdavo. Visi išgerdavo piršlių atsisvežtą degtinę. Piršlys savo kalbą pradėdavo metaforomis: Girdėjom telyčių turit parduot, ar tiesa? Taip pat aptardavo pasogą. Paprastai buvo derimasi, siekiant gauti kuo daugiau turto. Pasogos duodavo: pinigų, gyvulių, linų³⁴⁷. Jei jaunoji sutikdavo, tai piršliui ir jaunikiui duodavo dovanų *abrūsą*. Tuomet atnešdavo *pavalkus* ir, jei jaunajai jaunikis tinka, o jaunikiui jaunoji, tai šoka *pavalkuosna*³⁴⁸.*

Atvykus piršliams, mergelę pakavodavo. Piršlys pradžioje sakydavo: tai šakelės atvažiavom pirkti, tai avelės, tai gal turite parduoti? Mergaitė pasipuošia gražiai ir išveda ją mama. Tai gal šitą mergelę-žąselę pirkSITE? Tai gal ir šitą. Tada jau piršlius sodina už stalo, ant stalo stato buteliuką. Piršlys derasi, o jaunikis tik šiaip sėdi³⁴⁹. Smetonos laikais jei jaunikis būdavo ne vietinis, tai piršliui reikėdavo

³⁴¹ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

³⁴² Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 20.

³⁴³ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

³⁴⁴ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

³⁴⁵ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

³⁴⁶ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁴⁷ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁴⁸ VU F213-Llk101 L15: V. J. Stančikaitė, „VU Lietuvos literatūros katedros tautosakinių ekspedicijų medžiaga“, 1962. Pateikėjas Kazys Čėsna, 43 m. amžiaus, Beloniškių k.

³⁴⁹ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

daugiau pasistengti, kad kuo daugiau jaunikį išgirtų jaunajai ir jos tėvams. Tačiau buvo galima ir atsisakyti, jei dėl kokių nors priežasčių jaunikis ar jaunoji netikdavo – ženyjiesi juk ant viso gyvenimo³⁵⁰. Tuomet piršliai apsisukdavo ir išeidavo. Tokiu atveju jaunosios tėvas turėdavo sumokėti už išgertą degtinę³⁵¹. Būdavo ir išimčių, kai už išgertą degtinę nemokėdavo: *Pas mano seserį daug kartų buvo piršliai atvažiavę, tačiau nė karto nemokėjo*³⁵².

Jeigu piršliai nepatikdavo, juos išprašydavo pasakydami, kad *troba nekūrenta*. Kartais tai padarydavo kaimo jaunimas: *jei mergina turėjo savo kaime mylimą bernelį, o pas ją atvykdavo pirštis nepažįstami, kaimo jaunimas sukurdavo toje pusėje laužus, iš kurios atvykdavo piršliai. Nueidavo po langais ir sakydavo, kad tavo jauja dega. Piršliai turėdavo susiprasti ir išvykti namo*³⁵³.

Pirmą kartą pas nusižiūrėtą merginą jaunikis su piršliu vykdavo atsiklausti tėvų, ar išleis dukterį, o antrą kartą – sutarti dėl vestuvių datos. Kaišiadorių ir Jiezno apylinkėse per antrąjį svotų apsilankymą su *arielkomis* vykdavo *žiedavonės*, seniau vadintos *zaručiomis*. Žiedavonės paprastai būdavo atliekamos galutinai sutarus jungtuvių laiką ir padavus užsakus. Merginos motina duodavo svotui dovanų drobės stuomenį – trivalaktę ar gražų rankšluostį, o jaunajam – dvi trivalaktes, kad parvežtų tėvams. Žiežmarių apylinkėse turtingesnės merginos per žiedavones duodavo jaunajam parvežti po trivalaktę ne tik tėvams, bet ir broliams, seserims³⁵⁴. Jeigu dėl kokių nors priežasčių vaikinai po pragertuvių merginos neimdavo, gautąsias dovanas jai gražindavo ir neimdavo užmokėsčio už *pragertą* degtinę. Jei vestuvės iširdavo dėl merginos kaltės, jos tėvai vaikinui už *arielkas* apmokėdavo.

Sutarę dėl vestuvių jaunosios tėvai, o kartais ir pati nuotaka važiuodavo apžiūrėti jaunikio ūkio. Šis jaunikio ūkio lankymas buvo vadinamas *žvalgais*³⁵⁵, *apžvalgais*³⁵⁶.

³⁵⁰ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Antanas Matonis, g. 1923 m. Kovaičių k.

³⁵¹ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁵² KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁵³ KŠM B411: Antanina Švabaitė, „Lietuvių valstiečių vestuviniai papročiai Kaišiadorių raj. (XIX a. II pusėje ir XX a. I pusėje)“, 1971–1972. Pateikėja P. Zaremienė, g. 1884 m. Pustakiemių k.

³⁵⁴ Angelė Vyšniauskaitė, „Nuo piršlybų iki jungtuvių“, Aukštadvaris, Vilnius, 2002, p. 239.

³⁵⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁵⁶ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

UŽSAKAI Susitarę dėl vestuvių jaunieji *nešdavo užsakus* pas kunigą. *Tris savaites per pamokslą kunigas skelbdavo apie besituokiančius. Tokiu būdu buvo siekiama išsiaiškinti ar jaunieji gali tuoktis*³⁵⁷. Kartais kunigas pranešdavo, kad dėl kokių nors priežasčių negalima ženytis: *gali būti giminės ar panašiai*³⁵⁸, *kartais moteriškės-bažnyčios davatkėlės išsiaiškino: ar kavalierius iš bedieviškos šeimos, ar kitoj parapijoje vaiką kokiai mergaitei padaręs*³⁵⁹. *Kunigas paskelbdavo, kad pereina mergina į motinystės luomą. Anksčiau be 18 metų merginai niekas šliūbo neduodavo*³⁶⁰. *Prieš paduodami užsakus abu mokydavosi poterių, nes užsakus atnešusius kunigas paprastai gero-kai pakamantinėdavo, o poterių nemokantiems neleisdavo tuoktis*³⁶¹.

KVIETIMAS Į VESTUVES Į vestuves kviesdavo kvieslys. Darsūniškyje gyvenanti pateikėja prisiminė motinos pasakojimą: *Kvieslys atėjęs sakydavo: Aš kvieslys, po nosia snarglys, prašau nepasididžiuoti, į veselę atvažiuoti. Teliukas papjautas, in kumpį peilis inšautas. Kas norės atsipjaut, kas norės – pavalgys. Ant nedėlios česo su vaikais ateikit*³⁶². Kiekvienuose namuose merginos kvieslį sujuosdavo juosta ar aprišdavo gražiausiu ilgu rankšluosčiu³⁶³. Į vestuves kviesdavo ir tėvai, ir jaunieji – kiekvienas savo pusę.

JUNGTUVIŲ IŠVAKARĖS Žasliuose jungtuvių dienos išvakarėse nuotaka, vyriausioji pamergė, jaunikis ir vyriausiasis pabrolis apsirengdavo jungtuvių drabužiais ir *eidavo kloniotis* – aplankydavo visas kaimo sodybas, atsiprašydavo senų, jaunų ir netgi kūdikių, jeigu būdavo jiems kuo nors nusikalte, ir pakviesdavo į jungtuves. XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje dvių pamergių lydima nuotaka eidavo du kartus atsisveikinti, atsiprašyti ir pakviesti į vestuves: pirmą kartą – likus porai dienų iki jungtuvių, antrą kartą – ankstų jungtuvių dienos rytmetį.

³⁵⁷ KšM R: pateikėja (pavardė nenurodyta), g. 1914 m. Darsūniškyje.

³⁵⁸ KšM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

³⁵⁹ KšM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškų k.

³⁶⁰ KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁶¹ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 21.

³⁶² KšM R: pateikėja (pavardė nenurodyta), g. 1914 m. Darsūniškyje.

³⁶³ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 21.

*Vestuvės, 1959 m. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Linos Lisauskaitės. KŠM.*

*Vestuvės, ~1960 m. Kruonio sen. Purvininkų k.
Nuotrauka gauta iš Pranciškaus Lisausko.*

Atsisveikinimas su draugais ir nerūpestinga jaunyste vestuvių išvakarėse Kaišiadoryse buvo vadinamas *žilvitvakariu, subatvakariu*. Suvažiudavo giminės, sugužėdavo pilna pirkia apylinkės jaunimo³⁶⁴. Kalviuose subatvakaris būdavo šeštadienį, o sekmadienį būdavo vestuvės, *šliūbo kitoj dienoj kunigas neduodavo*. Į subatvakarį susirinkdavo kaimynai, jie atsinešdavo ir vaišių: *kas kiaušinių, kas lašinių, kas sūrio atnešdavo*³⁶⁵. Medinų kaime šį susiejimą vadindavo *devyniais vakarais: gaspadoriai ruošdavo vaišes, kepdavo pyragus. Ant pyrago eidavo ne tik jaunimas, bet ir žmonės. Visi gaudavo pyrago kampą, pyragą pjaustydavo būtinai kampu. Darydavo obuolių girą. Jeigu būdavo turtingi gaspadoriai, tai duodavo ir mėsos. Suėję į devynis vakarus, vaišių nesinešdavo, ten šokdavo, dainuodavo, linksmybės tęsdavosi iki paryčių. O rytą jau prasidėdavo vestuvės*³⁶⁶. Darsūniškyje iš vakaro pas nuotaką susirinkdavo draugės, ją aprengdavo, papuošdavo. Tai būdavo atsisveikinimo su mergyste vakaronė³⁶⁷.

VESTUVĖS Vestuvės dažniausiai keldavo vėlyvą rudenį ar žiemą nuo Kalėdų iki Užgavėnių. Per adventą ir gavėnią kunigas *neduodavo šliūbo*. Pateikėjai prisimena: *Vasarą insižiūri, o rudenį ženinosi*³⁶⁸. Vestuvėms pasirenkama savaitės diena ir jų trukmė labai skyrėsi: *Vestuvės prasidėdavo pirmadienio vakare, baigdavosi penktadienį*³⁶⁹. *Šliūbą imdavo šeštadieniais arba sekmadieniais*³⁷⁰. Darsūniškyje užsitęsėdavo iki keturių dienų – nuo penktadienio iki antradienio ryto. Jungtuvės būdavo sekmadienį³⁷¹. *Tai į vieną pusę važiuoja, tai į kitą*³⁷². *Vestuvės vykdavo nuo ketvirtadienio iki pirmadienio ryto*³⁷³. *Vestuvės trukdavo apie 3 dienas*³⁷⁴. *Veselioja apie dvi savaites. Pirmiausia mer-*

³⁶⁴ Angelė Vyšniauskaitė, „Aukštaičių ir dzūkų vestuvės XIX a. – XX a. pradžioje“, *Liaudies kultūra* 1, 1991, p. 13.

³⁶⁵ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

³⁶⁶ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

³⁶⁷ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁶⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

³⁶⁹ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, *Liaudies kultūra* 11–12, 1989, p. 20.

³⁷⁰ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

³⁷¹ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

³⁷² KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁷³ KŠM R: pateikėja (pavardė nenurodyta), g. 1914 m. Darsūniškyje.

³⁷⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

*Vestuvinių pulkas, XX a. vid. Kaišiadorys.
Nuotrauka gauta iš Elenos Sabonytės. KŠM.*

gos pusėj. *Mat pana išaina ir išvažiuoja*³⁷⁵. Paparčių apylinkėse trukdavo dvi dienas: *Vieną dieną pas jaunąją, o kitą pas jaunikį*³⁷⁶.

Vestuvėse dalyvaudavo piršlys, jaunikis, nuotaka, jų tėvai, taip pat pamergės, pabroliai, kvieslys, svočios, svočių vyrai maršalkos arba svočiolai, piršlienė, kraitvežiai, muzikantai. Jaunosios pusei atstovaujantys veikėjai vadinti *mergos puse*, jaunikio – *kita puse*, rečiau *kavaliariaus svečiais*³⁷⁷. Dalyvaudavo tik kviesti žmonės³⁷⁸. XX amžiaus pirmoje pusėje pasitaikydavo išimčių: *anksčiau, prieš karą, sugužėdavo visas kaimas nekviestas*³⁷⁹.

*Piršlys būdavo vienas, o svočių keletas*³⁸⁰. Į pulką kviesdavo jaunosios ir jaunojo giminės. Pulkas būdavo pagal giminę – jei didelė giminė, tai ir pulkas didžiulis³⁸¹. Į svočias ir piršlius kviesdavo vyresnius žmones³⁸². Jaunoji pakviesdavo pamerges, o jaunikis pabrolius. Jaunieji paderindavo, kad pabrolys ir pamergė būtų pažįstami, patiktų vienas kitam. Tačiau jeigu taip nutikdavo, kad išrinktoji pora netikdavo, vis tiek kartu išbūdavo visą vestuvių laiką. Vyriausia pamerge būdavo jaunesnė sesuo, arba geriausia draugė ar pusseserė. Anksčiau piršlienės nebūdavo, piršlys eidavo vienas, be savo oficialios žmonos³⁸³. Pulko dydis priklausė nuo jaunųjų materialinės padėties. Jei mažesnės vestuvės – dvi, trys poros. Didesnėse vestuvėse būdavo daugiau nei penkios poros. Į pulką paprastai kviesdavo giminės, jeigu giminė didelė, pamergių ir svočių galėjo būti net po septynias³⁸⁴. Paprastai didesnės giminės būdavo *didesnė vestuvė*³⁸⁵. *Pulkas buvo musiet 28 žmonių. Važiuvom į bažnyčią su brička, dvejais eržilais, apkaišyta bijūnais, rožem ir rūtom. <...> Atjojo pabroliai ant arklių, apkaišytų bijūnais. Su revolveriu į orą iššovė vyriausias pabrolys ar*

³⁷⁵ VU F213-Llk101 L15: V. J. Stančikaitė, „VU Lietuvos literatūros katedros tautosakinių ekspedicijų medžiaga“, 1962. Pateikėjas Kazys Čėsna, 43 m. amžiaus, Beloniškių k.

³⁷⁶ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

³⁷⁷ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 20.

³⁷⁸ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

³⁷⁹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

³⁸⁰ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁸¹ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

³⁸² KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

³⁸³ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

³⁸⁴ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁸⁵ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

*Nuotaka su pamergėmis ir sūčiomis, 1958 m.
Kruonio sen. Kovaičių k. KŠM.*

*Nuotaka tautiniais drabužiais, 1952 m. Kruonio sen. Kalvių k.
Nuotrauka gauta iš Irutės Maciulevičienės. KŠM.*

*piršlys – neatsimenu*³⁸⁶. *Pulkas vykdavo dviem trim karietom ar vežimais į bažnyčią*³⁸⁷.

VESTUVINĖ APRANGA Jaunoji paprastai vilkėdavo baltą suknelę. Ant galvos užsidėdavo veliumą. Kai kurių pateikėjų teigimu, jaunosios suknelė nebūtinai turėjo būti balta. *Nuotaka vilkėjo žalsvą pliusuotą suknelę su gražiu kalnieriuku ir dėvėjo baltą veliumą. Nuotaka vilkėjo paltą ir avėjo batelius*³⁸⁸. *Kai kada užsidėdavo ilgą iki žemės austinį sijoną, bliuskutę ir baltą veleną. Per vestuves jaunoji apsirengdavo pirktiniais drabužiais, tačiau galėjo dėvėti ir pasiskolintais*³⁸⁹. *Sijonas drobinis, rauktas, prijuostė graži, bliuskė ant viršaus, ant bliuskės diržas. Ant galvos karūna uždėta pribrenduota*³⁹⁰. Pateikėja iš Grėzdiškių pasakojo apie 1923 metais vykusias vestuves, kur nuotaka vilkėjo *granatavos spalvos sijoną, kirptą į klynelius ir baltą ilgomis rankovėmis palaidinę. Ant galvos buvo užsidėjusi pirktinį balto tiulio veliumą*³⁹¹.

Svarbus jaunosios akcentas – rūtų vainikėlis. Jį pindavo vyriausioji pamergė, ji ir prisėgdavo prie veliumo ar plaukų³⁹². Jei jaunoji būdavo *pasidarkiusi*, pamergė nešdavosi vainikėlį į bažnyčią kišenėje. Po jungtusių pašventintą vainikėlį surišdavo į baltą nosinę ir saugodavo. *Po šliūbo nuo galvos nuimdavo rūtų vainikėlį ir įsiūdavo į pagalvę, kad jaunoji turėtų vaikų*³⁹³. Kalviuose jį dėdavo į dėžutę – *sandoros skryniukę*.

*Jaunikis apsirengdavo gražiu kostiumu ir baltais marškiniais*³⁹⁴. *Jaunikis po kaklu užsidėdavo didžiausią varlę, baltus drobės baltinius, plačias juodas kelnes*³⁹⁵. *Pasipuošdavo galife kelnėmis, kepure ir čebatais*³⁹⁶.

³⁸⁶ KŠM B572: Lina Žizliauskaitė, „Kalendoriniai ir šeimos papročiai, etnografinių daiktų aiškinimai, tautosaka“, 2004. Pateikėja Ona Mažeikaitė-Maciulevičienė, g. 1926 m. Guogų k., nuo 1930 m. gyv. Sekionių k.

³⁸⁷ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

³⁸⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

³⁸⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁹⁰ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁹¹ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

³⁹² KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

³⁹³ VU F81-280 L12-17: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Teklė Kalidinskaitė-Česonienė, 66 m. amžiaus, gyv. Zalvarnių k.

³⁹⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

³⁹⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

³⁹⁶ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

*Pamergės, 1959 m. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Linos Lissauskaitės. KŠM.*

*Vestuvinių pulkas, XX a. vid. Kaišiadorys.
Nuotrauka gauta iš Elenos Sabonytės. KŠM.*

Pamergės ir pabroliai rengėsi įvairiai: *vilkėjo vienodas plieno spalvos vilnones sukneles. Vyrai – tamsios spalvos kostiumus ir baltus marškinius*³⁹⁷. Pamergės rengdavosi šviesiai, dažnai baltai³⁹⁸. *Pamergės būdavo vienplaukės, užsikišę po baltą gėlikę už kasų*³⁹⁹. *Prisegdavo į šukas kvietkelių ir tas šukas įsmeigdavo į plaukus*⁴⁰⁰. *Kruonyje priemergės pasiderindavo, kad apsirengtų vienodžiau*⁴⁰¹. *Priemergės kartais apsirengdavo tautiniais drabužiais. Jos nederindavo, kad būtų apsirengę vienodai ar panašiai*⁴⁰². *Suknelė vienos tokia, kitos – tokia*⁴⁰³.

Skiriamasis svočios ženklas – *brindės: Jos rengdavosi ružava arba balta bliuske bei juodu sijonu. Ant galvos brindžių pasidarydavo ir apsirišdavo galvą skarele*⁴⁰⁴. *Svočios paderindavo, kad būtų panašiai apsirengę – tai ružavom bliuskutėm ir juodais sijonais, tai žalios bliuskutės. Ant skarikių užsidėdavo brindžikus*⁴⁰⁵. *Svočios neretai vilkėdavo tautinius drabužius*⁴⁰⁶. *Vilkėdavo austais sijonais klotais, prijuostėmis*⁴⁰⁷. *Piršlienės daug išsipuošdavo, kartais tautiškai su bruknių lapų vainikais – brindomis*⁴⁰⁸.

Skiriamasis piršlio atributas – *kepurė su plunksnomis, popieriais ir lazda*⁴⁰⁹. *Piršlys baltus marškinius susijuosdavo ilga austu juosta, apsiaudavo čebatais*⁴¹⁰.

³⁹⁷ LLBM 303 L 8: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja O. Lekavičienė, g. 1915 m. Maisiejūnų k.

³⁹⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

³⁹⁹ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“, ~1973. Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m. amžiaus, gyv. Kovaičių k.

⁴⁰⁰ KŠM R: pateikėja, g. 1914 m. Darsūniškyje.

⁴⁰¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴⁰² KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴⁰³ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁰⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje

⁴⁰⁵ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴⁰⁶ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėjas Antanas Matonis, g. 1923 m. Kovaičių k.

⁴⁰⁷ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁰⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁰⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴¹⁰ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

*Vestuvininkai vyksta į bažnyčią, ~1950 m. Kruonio sen. Kovaičių k.
Nuotrauka gauta iš Onos Pašvenskienės. KŽM.*

*Vestuvininkai vyksta į bažnyčią, 1949 m. Kruonio sen. Ginteikiškių k.
Nuotrauka gauta iš Jadvygos Baniotienės. KŽM.*

VESTUVĖS XIX amžiuje ir XX amžiaus pradžioje jungtvių rytą jaunikis nuotakai atveždavo rūtų ar mirtų vainikėlį, kvietinį karvojų ir didelę skarą dovanų. Vainikas būdavo prisegtas ant karvojaus arba padėtas ant balta skarele ar nosine apdengtos lėkštelės. Lėkštelėje būdavo pinigų vyriausiajai pamergei – vainiko priėmėjai. Karvojaus viršus būdavo išmargintas stikline įspaustais ratukais, prismaigstytas rūtų, kurioms tešloje šakaliuku buvo išbadytos skylutės. Vainikėlį, didelę languotą ar ilgamakrę skarą ir karvojų su tam tikra oracija paduodavo vyriausiasis pabrolys, du jaunikio pabroliai arba piršlys. Kaišiadoryse vainikėlis būdavo padedamas ant didele brangia šilko skara uždengto duonos kepalo⁴¹¹. *Jaunikis nuotakai atveždavo dovanų: skarikę, gražią šilkinę, rūtų vainikėlį*⁴¹². Rumšiškių apylinkėse vainiko nešėjui vyriausioji pamergė dovanodavo juostą, rankšluostį ar nosinę. *Atvažiavus jaunikiui nuotaka jo laukdavo sėdėdama už stalo, viena vieta už stalo, kur mandresnė būdavo palikta jaunajam*⁴¹³. Šalia jaunosios iš šonų sėdėdavo pamergės ir svočios. Jaunikis su jaunąja prieš jungtuves buvo sodinami už atskirų stalų: *vienas šonas prie vieno stalo, kitas šonas – prie kito stalo*⁴¹⁴. Kruonio apylinkėse gyvas buvo prietaras: jeigu atėinančią jaunikį pirmoji pamatydavo jaunoji – tai būdavo ženklas, kad šeimininiame gyvenime bus jos valia.

Kai jaunikis atsisėdavo už stalo, visi susirinkę svečiai *mesdavo ant žiedo*. Pirmiausia ant lėkštutės padėdavo tėvas, o po jo – visi kiti. *Kai sumeta ant žiedo, tai vyriausias pabrolys paimdavo pinigus, suskaičiuodavo*⁴¹⁵.

Kylant važiuoti į bažnyčią, eidama iš užstalės jaunoji patempdavo staltiesę, kad visos pamergės tais metais ištekėtų. O vestuvininkai paslapčia į jaunosios vežimą įdėdavo šluotą, kad visas to kaimo mergas iššluotų, kad jos tais metais ištekėtų⁴¹⁶.

Išleisdami jaunuosius į bažnyčią jaunosios tėvai atsiseikindavo ir palaimindavo: *kartais pakrapindavo šventintu vandenėliu, kartais*

⁴¹¹ Angelė Vyšniauskaitė, „Aukštaičių ir dzūkų vestuvės XIX a. – XX a. pradžioje“, *Liaudies kultūra* 1, 1991, p. 13.

⁴¹² KŠM R: pateikėja (pavardė nenurodyta), g. 1914 m. Darsūniškyje.

⁴¹³ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴¹⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴¹⁵ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴¹⁶ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“, ~1973. Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m. amžiaus, gyv. Kovaičių k.

mesdavo ėgliuko šakelę. Pasakydavo: Tegul Dievas jums padėtų!⁴¹⁷ Išlydėti jaunųjų į šliūbą susirinkdavo neprašytas visas kaimo jaunimas, dainuodavo veselnas dainas⁴¹⁸. Jaunoji atsisveikindama su namais, draugais, labai verkdamas, todėl, kad ženydamasi išeina į vargą⁴¹⁹, nes anksčiau ne visos savo noru ženydavosi⁴²⁰, eidavo ir už nemylimo, jei tėvai sutardavo⁴²¹.

Jaunikis ir nuotaka į bažnyčią važiuodavo atskirais vežimais. Pirmas važiuodavo jaunikis su piršliu ir vyriausioju pabroliu, o po jų nuotaka su vyriausia pamerge ir svočia. Po jungtusių grįždavo vienu vežimu kartu su piršliais. Į vestuves važiuodavo kokios keturios padvados⁴²². Vežimai ir arkliai būdavo po lankais, papuošti visokiais kasnykais⁴²³, popierikėm⁴²⁴, spalvotais popieriukais, apkaišyti skambaliukais⁴²⁵. Iš tolo išgirsti, kad veselė važiuoja⁴²⁶. Važiuodavo gražesniais vežimais – gražesniom kariatom. Arklius ir vežimus puošdavo vaikai, o už tai gaudavo saldinių⁴²⁷.

Vykdami į bažnyčią stengdavosi sukelti kuo daugiau triukšmo, kad nubaidytų piktąsias jėgas ir jos nepakenktų jaunavedžiams.

Pasitaikydavo kerštavimo atveju, kai linkint jauniems nelaimės per kelią būdavo pertempiamas akmuo, ant kelio numetama sulaužyta šluota ar laužoma graudulinė žvakė: *Jeį bernas palieka merginų, tai, būdavo, ji po tiltu laužia grabnyčinę žvakę tuo momentu, kai jie važiuoja į bažnyčią. Jeį kur pasitaiko tiltelis, tai šliūbi važiuojant, sako, reikia pažiūrėt, ar kas nelaužia grabnyčios. Gyvenimas sugadintas. Jeį ir nemirs, tai gyvendami pjausis (Norkūnų k.)*⁴²⁸.

Per jungtuves buvo galima nulemti jauniems ilgą ir sėkmingą gyvenimą: *bažnyčioje tiulį, kadangi jis ilgas, reikėdavo prispausti su*

⁴¹⁷ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴¹⁸ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

⁴¹⁹ Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴¹⁹ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴²⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴²¹ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

⁴²² Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴²² KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴²³ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

⁴²⁴ Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴²⁴ KŠM R: pateikėja Domicelė Sadauskaitė-Ulozienė, g. 1912 m. Rumšiškėse.

⁴²⁵ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴²⁶ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴²⁷ KŠM B427: Lina Žizliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

⁴²⁸ Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴²⁸ Nijolė Marcinkevičienė, „Blogio linkėjimai pasitelkus Dievą: šaltiniai ir komentarai“, Liaudies kultūra 6, 2006, p. 84.

*Vestuvinių sutikimas, XX a. II p. Nemaitonių sen.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.*

koja, kad jaunieji ilgiau gyventų, daug metų, laimingas būtų gyvenimas⁴²⁹. Jaunoji norėdama, kad šeimyniniame gyvenime būtų jos viršus, per šliūbą turėdavo užmesti veliumą jaunikiui ant batų⁴³⁰.

Sugrįžtantiems iš bažnyčios vestuviniams būdavo užtveriamas kelias. Vieni užtverdavo virvėmis, gėlių vainikais, kiti – šatra ar šniūru. Prie visų užtvarų kelią reikėdavo išsipirkti: *jei vaikai užtveria – saldinių paberia, o jei bernai – tai butelį išsitraukia. Išsipirkti turėdavo piršlys arba pabroliai⁴³¹. Kruonio apylinkėse šalia šniūrų ir vainikų tvoros pastatydavo stalą su vaisėmis ir gėrimais⁴³². Stabdydavo kiekvieną vežimą ir kiekvienas turėdavo duoti ką nors⁴³³. Pateikėjų teigimu, kelio tvėrimo paprotys atsirado apie XX amžiaus vidurį: *prie rusų, jau po karo⁴³⁴.**

⁴²⁹ KŠM R: pateikėja Ona Pilionienė, g. 1908 m. Kapitoniškių k., gyv. Rumšiškėse.

⁴³⁰ KŠM R: pateikėja Veronika Šinkūnienė, g. 1917 m. Rumšiškėse.

⁴³¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

⁴³² KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴³³ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

⁴³⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

*Vestuvių persirengėliai, ~1992 m. Nemaitonių sen. Nemaitonių k.
Nuotrauka gauta iš Jono Levansevičiaus. KŠM.*

Rumšiškių apylinkėse išlydėję pulką į bažnyčią svečiai ruošdavosi juos sutikti: puošdavo vartus, dengdavo stalą, staltieses nusagstydavo rūtų šakutėmis, lango ties jaunųjų vieta stiklus apklijuodavo smulkiais rūtų lapeliais⁴³⁵. Kai kurie svečiai persirengdavo tariamais vestuvininkais ir jaunaisiais.

Grįžusius iš bažnyčios jaunavedžius pasitikdavo lauke su muzika, maršais. *Du armonikai būdavo, sėtuvė, skarvada – tokiais muzikos instrumentais grojant pasitikdavo parvažiuojančius*⁴³⁶. *Ant sugrįžusių iš bažnyčios jaunavedžių vestuvininkai pildavo saują grūdų, kad jų aruodai būtų pilni*⁴³⁷, *kad jaunieji būtų turtingi, ūkis gerai sektųsi*⁴³⁸. *Kai jaunieji grįždavo iš šliūbo, vestuvininkai piršlį, jaunikį, pabrolius po vieną sugriebdavo, išmesdavo į viršų keletą kartų. Visi duodavo po bonkę, o svočios saldainių*⁴³⁹. Įdomus svetimosios pusės aplojimo

⁴³⁵ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, *Liaudies kultūra* 11–12, 1989, p. 23.

⁴³⁶ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

⁴³⁷ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“ ~ 1973. Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m. amžiaus, gyv. Kovaičių k.

⁴³⁸ KŠM B1: Kruonio vid. m-klos mokiniai, vad. Aldona Lišauskienė, „Tradicijos, apeigos, burtai“ ~ 1973. Pateikėja O. Maciulevičienė, 42 m. amžiaus, gyv. Kovaičių k.

⁴³⁹ KŠM R: pateikėja Jadvyga Litvinaitė-Sadauskienė, g. 1929 m. Rumšiškėse.

*Vestuvinių susitikimas prie slenksčio, XX a. vid. Pabarčių sen.
Nuotrauka gauta iš Stasio Malūnavičiaus. KšM.*

paprotys: *Tada jaunimas kilodavo pamerges, svočias. Už pakilojimą turėdavo duoti vaišių. O jei neduodavo už pakilojimą, tai dar palojindavo: Svočiutės važiuos kariatėlėj / Svočiutės – niekotėlėj, / Manėm – ant žirgelio, / Atvažiavo ant oželio*⁴⁴⁰. Darsūniškyje į vestuves ateidavo būrys nekviesto jaunimo su muzikantu ir kilodavo jaunosius ir pulką. Kiekvieną pakilodavo po tris kartus. Neprašytų svečių prie vestuvinio stalo nekviestavo ir nevaišindavo. Jeigu gražiai elgdavosi, leisdavo tik kartu su vestuvinkiniais pasišokti⁴⁴¹.

Tėvai laukdavo ant slenksčio su duona ir druska. Kruonio apylinkėse išpildavo *čerikutę* vandens, Darsūniškyje – *naminio šnapso*. *Už sutikimą jaunoji duodavo po trivalaktę, pabroliams ir broliams – po rankšluostį, seserims – po skarelę*⁴⁴². Įlęję į vidų rasdavo svečių užsėstą stalą. *Svečiai persirengdavo, pasidarydavo vualius. Jaunikio kepurę popieriais apdailina, švarku apvilkdavo vyriškį. Jaunąją vai-*

⁴⁴⁰ KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴⁴¹ Vytautas Lapinskas, „Šiandieninės darsūniškių tradicijos“, *Kaišiadorys: miesto ir apylinkių praeitis*, Kaišiadorys, 1999, p. 130, 131.

⁴⁴² KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

*dinanti moteris apsigaubdavo gražesne skara. Svočia šalia sėdėdavo. Dainuodavo dainas. Piršlys derėdavosi, kad parvežėme nuotaką, leiskite už stalo. Prieš tai dar jaunimas pasiderėdavo: čia mūsų stalias, neleisime*⁴⁴³. Piršlys išpirkdavo stalą degtine, duodavo saldinių, kartais maisto. Kaišiadorių rajone XIX a. pabaigoje ir XX amžiaus pirmoje pusėje stalą turėjo išsipirkti *atvykėliai* – jaunikio pusė⁴⁴⁴.

Grįžus iš bažnyčios svočia, kartais anyta jaunajai nuimdavo veiliumą ir rūtų vainikėlį ir uždėdavo vyriausiajai pamergei. Zūbiškėse pasitaikė, kad nuėmė vyriausioji pamergė⁴⁴⁵.

*Per vestuves už stalo centre sėdėjo jaunesni, iš vienos pusės svočios su vyrais (svotais), iš kitos pusės – pamergės su pabroliais. Poromis nesėdėjo. Tik svotai sėdėdavo poromis. Į bažnyčią ėjo taip pat ne poromis, o vienu kupstu. Vestuvėse tik šokdavo poromis. Tėvai už stalo nesėdėjo – reikėjo sudėti ant stalo, viską tvarkyti*⁴⁴⁶.

VESTUVIŲ VAIŠĖS Svarbi vestuvių apeigų dalis buvo gausios vaišės. Specialiai vestuvėms *papjaudavo paršq*⁴⁴⁷, iškepėdavo vištų, prikepėdavo pyragų, sausainių. Papjaustydavo skilandžio, mėsos, sūrio, padėdavo sviesto. Prieš Antrąjį pasaulinį karą lėkštučių, peilių dar nebuvo. *Didelėse lėkštėse mėsos atneša ir viskas, kiekvienas po kąsnelį pasiima. Košė buvo labai tiršta ir tepama tiesiog ant duonos*⁴⁴⁸. Atsigerti išvirdavo arbatos ar kisieliaus, iš džiovintų obuolių padarydavo giros. *Obuolius išvirina, įdeda duonos, kad išrūgtų. Vaisindavo naminiu alumi, dėdavo į jį duonos, cukraus, mielių, apynių*⁴⁴⁹. *Alų darėdavo iš miežių. Juos padaigina, išdžiovina, sumala. Vandenio pila į bačką, paskui iškošia. Apynių išverda, pridėda cukraus. Į bačkutę užpila ir užkala*⁴⁵⁰. Gerdavo naminę ruginę degtinę, rečiau pirktinę. Kviestiniai svečiai ir patys atsinešdavo valgyti: *Ypač daug maisto atsinešdavo svočios: pyragų, mėsos, sūrio, sviesto. Kiekvienas vyras*

⁴⁴³ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

⁴⁴⁴ Irma Šidiškienė, „Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 129.

⁴⁴⁵ Irma Šidiškienė, „Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 139.

⁴⁴⁶ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁴⁷ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdžiškių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

⁴⁴⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁴⁹ KŠM R: pateikėja Jadvyga Litvinaitė-Sadauskienė, g. 1929 m. Rumšiškėse.

⁴⁵⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

nešdavosi butelį arielkos. Vaikai buvo vaišinami saldainiais ir piernikais (keptais sausainiais). Nekviestų svečių nevaišindavo, tačiau jie apgiedodavo svočias ir gaudavo vaišių. Kilodavo priemerges ir pabrolius, ir taip prasimanydavo maisto⁴⁵¹.

Žiežmariuose ant stalo pastatydavo vieną graudulinę žvakę iš jaunosios, kitą iš jaunojo pusės ir žiūrėdavo, kaip jos dega: kurio liepsnoja, tas ilgiau gyvens, kurio blankiai dega, tai greičiau mirs, jei spraga, tai turės daug nelaimių; jei gražiai dega, tai gyvens laimingai ir ilgai⁴⁵².

Rumšiškių apylinkėse pirmuosius pietus jaunųjų pulkui duodavo svočia ar susidėjusios kelios svočios, todėl jie vadinosi *svočių pietumis*. Degtinės parūpindavo pabroliai ir svočiolai. Svečiams valgius duodavo tėvai⁴⁵³. Vaiguvos kaime svočios duodavo vakarienę pirmą vakarą⁴⁵⁴; Darsūniškyje – antrą vestuvių dieną⁴⁵⁵. Per vestuves *svočių būna tarielka, piršlio su pabroliais – arielka. Tai reiškia: svočios kepa pyragus ir vaišina, o piršlys su pabroliais – degtine*⁴⁵⁶. *Svočios maistą atsinešdavo skrynelėse, jeigu kuri tokios skrynelės neturėjo, tai skolindavosi. Sūrių veždavosi po 5–6, juos iš anksto džiovindavo. Šnapsu rūpindavosi maršalkos*⁴⁵⁷. Rumšiškių apylinkėse XIX amžiuje jaunosios svočių pietums besibaigiant, apie vidurnaktį atvažiuodavo dvi ar trys jaunikio svočios. Jos apsupdavo jaunąją plonos drobės trivalakte arba net keliomis gėlėtomis skepetomis. Svečiai tuo metu dainuodavo: *Aš pasėjau žalią rūtą*. Jaunoji ne iš karto duodavosi apjuosiamą, paskui nusileisdavo. Tada jaunikio pulko pabroliai, piršlys, maršalkos, sušokę ant suolų, plodami rankomis šaukdavo: *Mūsų marti! Mūsų marti!* Nuo to momento jaunoji jau buvo laikoma moterimi. Nukrausčius nuo pulko stalo ten buvusius valgius, vakarinės svočios sudėdavo savo vaises⁴⁵⁸. Kalvių apylinkėse *vakarinės svočios* su įvairiais valgiais atvažiuodavo antros dienos vakare.

Svečius linksmindavo vietinis arba kaimyninio kaimo muzikantas⁴⁵⁹. Jis grodavo armonika, smuiku, kartais būgnu polkutes, valsus,

⁴⁵¹ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁴⁵² LNB RKRS F168-39: Jonas Balys, „Etnografinė, tautosakinė medžiaga studijai apie ugnį“, 1935.

⁴⁵³ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 24.

⁴⁵⁴ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

⁴⁵⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁵⁶ VU F213-Llk101 L15: V. J. Stančikaitė, „VU Lietuvių literatūros katedros tautosakinių ekspedicijų medžiaga“, 1962. Pateikėjas Kazys Čėsna, 43 m. amžiaus, Beloniškių k.

⁴⁵⁷ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁴⁵⁸ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 24.

⁴⁵⁹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

ratelius, aleksandrišką valsa, kadrilį⁴⁶⁰, krakoviaką⁴⁶¹, padispaną⁴⁶². *Darsūniškyje buvo tik vienas muzikantas, katras eidavo per vestuves – Juozas Andziukevičius*⁴⁶³. Jį kviesdavo tas, kurio pusėje būdavo vestuvės.

XX amžiaus pradžioje Rumšiškių apylinkėse dar buvo gyvas paprotys kaimyniškai padėti vestuves keliančiam kaimynui ir apnakvinti pas save jo svečius⁴⁶⁴. Jaunosios kaimynai išsivežiodavo jaunojo pulką į nakvynę ir paruošdavo jiems vaises. Daugiausia vaišindavo tie kieimai, iš kurių buvo pamergių.

Kruonio apylinkėse buvo paprotys naktį iš visų vestuvininkų *vogti* daiktus, todėl eidami miegoti vestuvininkai viską *kavodavo*. *Vogdavo dažniausiai drabužius, batus. Rūbus pakavodavo bravesni veselnikai. Ir kai kada suriša*⁴⁶⁵. *Tuos daiktus reikėdavo išsipirkti. Pavogus iš pamergės drabužį, išpirkti turėdavo pabrolįs*⁴⁶⁶.

Rytą vykdavo griausmingos jaunųjų žadintuvės: *ryte žadindavo muzikantas ir vestuvininkai. Su skarvada ir kočėlu ateina prie durų ir kelia triukšmą. Pažadindavo visus, kurie ilgiau miegodavo*⁴⁶⁷. *Jaunoji už pažadinimą turėdavo duoti dovanų*⁴⁶⁸.

*Užgėrės – pasikeitimas dovanomis: giminės ir svečiai duoda dovanas jauniesiems, o jaunoji dovanoja dovanas jų apdovanojusiems. Jaunosios giminės jos užgėrams šaukdavo piršlys, jaunojo užgėrams jo namuose – maršalka tokia formule: „Prašau Joną Jonaitį su žmona ir mažais vaikeliais prie šventinio stalo!“ Pašauktajam ilgiau nepasirodžius, pridurdavo: „Kur dingai? Ar į šiaudus įlindai?“*⁴⁶⁹. Svečiai jauniesiems dažniausiai dovanodavo audeklo trivalakčių, lovatiesių, rankšluosčių, kartais pinigų.

⁴⁶⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁶¹ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁶² KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

⁴⁶³ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴⁶⁴ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 24.

⁴⁶⁵ KŠM B427: L. Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴⁶⁶ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴⁶⁷ KŠM B427: Lina Žilčiauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴⁶⁸ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁶⁹ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, Liaudies kultūra 11–12, 1989, p. 25.

Kuparas, Kruonio sen. Kalvių k. KŠM.

KRAIČIO IŠVEŽIMAS Išvykdami į jaunojo pusę paprastai veždavosi jaunamartės kraitį, kurį sudarydavo įvairūs audiniai, rankšluosčiai, marškiniai jaunikiui. Ir būtinai ką nors pavogdavo iš merginos namų. Vogdavo ir maisto, ir drabužių, *kokį šventą paveikslą, vištą, baroną, indus*⁴⁷⁰, *tai abrusus, tai kitus smulkius daiktus. Subatoj būna išrišimas, vėl susirenka visi – tuomet ir atsirenka kas kieno*⁴⁷¹.

Kraitį veždavo *kraitvežiai* – du ar trys asmenys iš jaunikio pusės. *Kurios norėdavo pasimandryti, tai ir akmenų prikraudavo, kad sunkesnės skrynios būtų vežant*⁴⁷². Kuparus su kraičiu jaunikis turėdavo išsipirkti: *jaunosios motina tik šast ir atsisesdavo ant kuparo. Nuimk tu ją, jei nori. Reikėdavo duoti ne tik degtinės, bet ir pyrago*⁴⁷³. Išpirktus kuparus įkeldavo į vežimus. Pasogą pasiimdavo po vestuvių: *duodavo kokią karvę, kumeliuką. Kartais ir paršų duodavo*⁴⁷⁴. Pinigai būdavo atiduoti prieš jungtuves.

*Važiuodami į berno šoną veždavosi ir vaišių: mėsos, duonos, pyrago, šnapso, giros*⁴⁷⁵. Žasliuose jaunamartė veždavosi tėvo duotą kerpę

⁴⁷⁰ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁴⁷¹ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴⁷² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁴⁷³ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴⁷⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Lapinskaitė-Šeškienė, g. 1923 m. Sekionių k., gyv. Darsūniškyje.

⁴⁷⁵ KŠM R: pateikėja Antanina Bernatonytė-Sausanavičienė, g. 1927 m. Bromo k., nuo 1967 m. gyv. Darsūniškyje.

su savo namų ugnimi arba puodą žarijų, kad turėtų kuo pirmą kartą užkurti ugnį naujuose namuose. Kaišiadoryse nešdamasi ugnį ji negalėjo turėti su savimi jokio raudono daikto, kad neparsineštų gaisro⁴⁷⁶. Žaslių apylinkėse atvežta iš savo namų ugnimi jaunamartė kepdavo pirmą duoną, kad anytai parodytų *savo rūgštį*. (Kai parodydavo, vyro namuose duoną ir toliau kepdavo anyta ar moša; tik anytai pasenus, o mošai ištekėjus, duonos kepimas su apeigomis buvo perduodamas marčiai⁴⁷⁷).

MARČIOS SUTIKTUVĖS Jaunamartę į vyro pusę lydėdavo visas pulkas. Jaunojo tėvai iškilmingai sutikdavo marčią prie savo namų durų. *Piršlys turėdavo savo kalbą: kad priimty, kad įsileistų savo marčią, kuri yra turtinga, turi daug kraičio. Marti įeidama į namus duodavo dovanų: tėvui ant kaklo ir motinai, jei turi, tai ir broliams bei seserims – rankšluosčių, trivalaktės lininės medžiagos gabalą, pačios austą⁴⁷⁸*. Kruonio apylinkėse atvažiavusius prie namų slenksčio sutikdavo jaunojo tėvai su duona, druska ir *stikliuku vynelio*⁴⁷⁹. Kai kur motina pasitikdavo su duonos kepalu. *Jaunoji paėmus duonos kepalą turėjo nešti abiem rankom. Po trobos slenksčiu padėdavo šluotą, ji turėdavo peržengti. Jei netikus marti – tai suklups. Atnešus kepalą, jaunoji padėdavo ant stalo, jei gera marti – iš lėto padės, o jei pikta, tai mes ant stalo viršaus⁴⁸⁰*. Žasliuose pirmą kartą į vyro namus įeidama marti nesistodavo ant slenksčio, nes kartais pasitaikydavo, kad anyta ant slenksčio būdavo padėjusi rykštę, – jei linkėdavo, kad jaunoji šeima nesugyventų ir vyras žmonai pertų kailį⁴⁸¹. Marčiai įžengus per slenkstį, paskui ją einanti svočia pakabindavo vieną marčios rankšluostį ant vagelio prie durų, antrą užmesdavo ant krosnies. *Tai ženklas, kad nuo šio momento marti yra lygiateisė šios šeimos narė⁴⁸²*. Nuo stalo nutraukdavo anytos staltiesę ir užtiesdavo marčios atsivežtines. Pirmosios vaišės būdavo marčios atsivežtinės. Svočiolai sudėdavo

⁴⁷⁶ LNB RKRS F168-39 L7-8: Jonas Balys, „Etnografinė, tautosakinė medžiaga studijai apie ugnį“, 1935.

⁴⁷⁷ Pranė Dundulienė, *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*, Kaunas, 1989, p. 33.

⁴⁷⁸ KšM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskiene, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁷⁹ KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

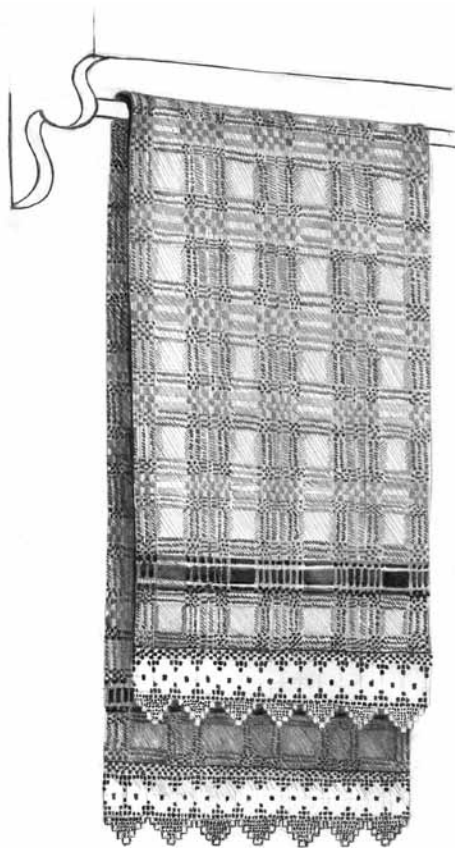
Pateikėja Albina Varkalaitė-Lukoševičienė, g. 1930 m. Grėzdiskių k., nuo 1982 m. gyv. Kruonyje.

⁴⁸⁰ KšM B411: Antanina Švabaitė, „Lietuvių valstiečių vestuviniai papročiai Kaišiadorių raj.

(XIX a. II pusėje ir XX a. I pusėje)“, 1971–1972. Pateikėja L. Markevičienė, g. 1982 m. Dainavos k.

⁴⁸¹ Angelė Vyšniauskaitė, *Lietuvio namai*, Vilnius, 1999, p. 128, 129.

⁴⁸² KšM B230: Aldona Kamantauskienė, „Mičiūnų kaimo pravardės, vietovardžiai ir papročiai“, 1999. Pateikėja Domicelė Banevičiūtė-Lazauskienė, g. 1915 m., gyv. Mičiūnų k.

Rankšluostis. Palomenės sen. Miežonių k. KŠM.

gėrimus ir pakviesdavo jaunikio tėvus ir gimines sakydami: *Prašom ateiti su martele susipažinti, paragauti pakeleivingos arielkos*. Marti (jeigu nebūdavo davusi dovanos prie slenksčio) apsupdavo anytą ir šešurą ilgomis ligi žemės trivalaktėmis, po tokią pat plonos drobės trivalaktę dovanodavo vyro tetoms, dėdienėms; po rankšluostį – dėdėms, tetėnams, dieveriams ir ištekėjusioms seserims, po šilkinę skarelę – netekėjusioms seserims. Vaikus apdalindavo siauromis juostelėmis. Visą tą laiką grodavo muzika, todėl kiekvienas apdovanotasis bent kiek patrepsėdavo, pašokdavo, pasidžiaugdavo marčios dovana⁴⁸³.

⁴⁸³ Angelė Vyšniauskaitė, „Vestuvės iš Kauno marių dugno“, *Liaudies kultūra* 11–12, 1989, p. 25.

*Duodama rankšluostį, jaunoji sakė: keičiu puodkėlę. Puodkėlė – tai šeimininkės ženklas. Kai pakeitė puodkėlę, turi teisę prie krosnies prieiti*⁴⁸⁴. Apdalinusi vyro gimines dovanomis jaunoji būdavo šokdinama. *Jaunąją šokti išvesdavo jaunikio tėvas. Taip pat jaunoji šokdavo su piršliu, kad pažiūrėti ar jaunoji nešluba*⁴⁸⁵.

VESTUVIŲ UŽBAIGOS Piršlio korimas – tai vestuvių užbaigos. Pateikėjų teigimu, šis paprotys atsirado *prie ruso*⁴⁸⁶, apie XX amžiaus vidurį. *Būdavo padarytos kartuvės, surašytas raštas, kurį ilgai skaitydavo. Pabaigia skaityti – reikia karti*⁴⁸⁷. *Piršlio iškamšą pakardavo. Piršlį jaunojo pusėje pakaria – ir veselė pasibaigia*⁴⁸⁸. *Piršlį nuo*

Piršlio korimas, -1960 m. Kruonio sen., Darsūniškis. KŠM.

⁴⁸⁴ LLBM8843 L45-47: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I-IV deš.

Pateikėja U. Česonytė-Pinelienė, g. 1909 m. Žasliuose, gyv. Stabintiškėse.

⁴⁸⁵ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁴⁸⁶ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

⁴⁸⁷ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Černiauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁸⁸ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

baumės išpirkdavo nuotaka, dovanodama gražų rankšluostį⁴⁸⁹ arba audinio trivalaktę⁴⁹⁰. Nuo XIX amžiaus dešimto dešimtmečio Kruonio seniūnijoje jaunamartė užrišdavo piršliui juostą⁴⁹¹. Jaunoji dovanodama dovanas piršliui atleidžia už melą apie jaunikio dvarus ir turtus⁴⁹².

SANGRAŽAI Sangrąžai būdavo kitą sekmadienį po vestuvių jauniosios pusėje. Vėl visus suprašo, vėl visi sueina. Vėl visi susineša: ir arielkos, ir pasidėti ant stalo ko nors: sūrio, sviesto, kiaušinieneš. Visas pulkas susirinkdavo, tačiau kitų svečių – mažiau⁴⁹³. Būdavo tas pats muzikantas. Per sangrąžus mažiau svečių prašydavo. Kviesdavo pačius svarbiausius: vyriausią pamergę, vyriausią svočių, vyriausią pabolį⁴⁹⁴. Sangrąžai buvo mažesnė šventė nei vestuvės ir trukdavo tik vieną dieną⁴⁹⁵.

LAI DOTUVĖS

Mirtis lietuvių kultūroje yra apgaubta prietarais. Apie artėjančią mirtį žmonės spėdavo iš įvairių pranašingų ženklų. Žinojo: jei medis sode nudžiūsta arba pavėluotai išsprogsta, tai reiškia, kad toje šeimoje kas nors mirs⁴⁹⁶, jei krosnyje deganti ugnis braška, cypia, švilpia, šnypščia arba iššauna žarija, tai greitai kas nors iš tos šeimos ar giminės mirs. Kai krosnyje malkos cypia, tai sako, kad tose malkose yra negera dūšia. Nes kai numiršta nedoras žmogus, tai jo dūšia pereina į medį, o kai medį degina, tai dūšia verkia. Žasliuose vengiama į namo sienas dėti medį, ant kurio buvo pasikoręs žmogus, – jeigu taip pakliūva,

⁴⁸⁹ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškų k.

⁴⁹⁰ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁹¹ Irma Šidiškienė, „Kultūrinio tapatumo gairės. Simboliniai veiksmai vestuvėse“, Lietuvos kultūra: Aukštaitijos papročiai, Vilnius, 2007, p. 140.

⁴⁹² KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėjas Algimantas Lišauskas, g. 1928 m. Prienuose, nuo 1958 m. gyv. Darsūniškyje.

⁴⁹³ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja (pavardė nenurodyta), g. XX a. pr. Kalvių k.

⁴⁹⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Naginevičiūtė-Cerniauskienė, g. 1913 m. Darsūniškyje.

⁴⁹⁵ KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvo k.

⁴⁹⁶ Jonas Balys, Lietuvos liaudies tradicijos, Vilnius, 1986.

*visada vaidentūsi*⁴⁹⁷. *Mirtį pranašaudavo paukščio kalenimas į langą arba šuns elgesys – jeigu šuo kasa duobę, tai reiškia, kad artėja mirtis. Žasliuose sakoma, kad jeigu šuo pirkioje guli galva į stalą, tai iš tų namų kas nors mirs.*

Mirtis dažnai personifikuojama, jai suteikiamos žmogaus savybės. Netikėtai pasigirdus pokštelėjimui, sakydavo, kad *mirtis trinksi*. Ji gali ir žmogaus vardą išstarti. *Jeį išgirsi vardu šaukiant – neatsiliepk, mirtis šaukia. Šiurpulys nupurto – smertis in akis pažiūrėje*⁴⁹⁸.

Kartais mirtį galėdavo atitolinti. Kruonyje tai atsispindėjo namo įkurtuvių papročiuose. Tikėdami, kad namų dvasioms reikia aukos ir dėl to pirmas įėjęs į naują namą mirs, pirmiausia įleisdavo gaidį.

Žmogaus marinimo procesui būdingos savitos apeigos. Prie mirštančiojo būdavo uždegama per Grabnyčias bažnyčioje pašventinta – *grabnyčinė* žvakė. Jos neturintys Kudonių kaime uždegdavo paprastą šventintą žvakę. Grabnyčinę degindavo tol, kol žmogus mirdavo, po to užgesindavo ir namie laikydavo iki kito mirties atvejo⁴⁹⁹.

Atsisveikinimas su velioniu, XX a. vid. Nemaitonių sen. Mičiūnų k. KšM.

⁴⁹⁷ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1981.

⁴⁹⁸ KšM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

⁴⁹⁹ Virginijus Kašinskas, „Laidojimo apeigos“, *Liaudies kultūra* 5, 1997, p. 13.

*Giesmininkai, -1980 m. Nemaitonių sen.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.*

Pateikėjai prisimena, kad XX amžiaus pirmoje pusėje mirus žmogui, šeimos narys ar kaimynas jodavo raitas ant arkliai ir *po kaimą žinias davė*. Velionį šarvodavo namie, pačiame didžiausiame kambaryje. *Numirėliui pirmiausia užmerkdamo akis, suspaudavo burną, atnešdavo kūlį šiaudų. Šiaudus padėdavo ant aslos, tuomet ant jų paguldavo lavoną ir nuprausdavo. Nupraustą aptaisydavo ir dėdavo ant lentos, kuri būna pastatyta vidury aslos*⁵⁰⁰. *Šalia lentos stovėdavo stalas, ant kurio degdavo grabnyčia ir giesmininkai valgydavo. Pašarvotą numirėlį paprastai laikydavo tris dienas. Prie numirėlio liūdi daugiausia svetimi. Velionį giminės ir pažįstami išbučiuoja. Tėvams vaikai bučiuoja rankas ir kojas*⁵⁰¹.

*Kai kadaise mirdavo žmogus, zaslaną pastatydavom, prie galvos pastatydavo kryžių. Tą, kurį nešdavo į kapus. O ant sienos nieko nebūdavo prikabinta. Padėda kokią lentą, an tos lentos karstą. Žmogų indada in karstą paskutinę dieną, lydint į kapus*⁵⁰².

*Šeimininkai laidotuvioms kepdavo pyragus, virdavo obuolių kisielių, mėsą, pirkdavo silkų. Atėję pagerbti velionio buvo vaišinami valgiais bei gėrimais visas tris dienas, kad dūšėlėms būtų geriau, o nesuvalgytą maistą atiduodavo elgetoms. Išnešant grabą iš trobos, jeigu tai būdavo gaspadinė ar gaspadorius, ant stalo padėdavo kepalą duonos, kad duona neišeitų kartu su gaspadoriumi*⁵⁰³.

Tikėta, kad žmogui mirus siela pasilieka namie iki paskambina varpais, o šeštadienį patenka į dangų. Manyta, kad jei guli pašarvotas per gaisrą sudegęs žmogus, tai atėjus padegėjui iš jo kūno liekanų pradeda sunktis kraujas.

Į laidotuves kvietė tik giminės, kaimo žmonės patys ateidavo padėti, dalyvavo pamaldose ir lydėdavo į kapus. Už patarnavimus nebuvo tradicijos užmokėti, tik duobkasiams nunešdavo valgyti ir išgerti. Visą laidotuvių laiką šventas giesmes giedojo kaimo giesmininkai. Prie mirusio degė žvakės, tačiau jokių gėlių nebuvo. Mirusysis buvo paguldomas ant lentos, uždengtos balta linine staltiese, kol iš baltų lentų padarydavo karstą. Po laidotuvių iš kapų grįžę visi dalyviai gie-

⁵⁰⁰ Virginijus Kašinskas, „Laidojimo apeigos“, *Liaudies kultūra* 5, 1997, p. 15.

⁵⁰¹ LLTI LTR1155: *Žaslių ap. Dubių k.*

⁵⁰² KŠM B561: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai ir šeimos papročiai, etnografinių daiktų aiškinimai, tautosaka“, 2004. Pateikėja Anelė Gilinskaitė-Morkūnienė, g. 1924 m., gyv. Bublų k.

⁵⁰³ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k

*Laidotuvių procesija, 1991 m. Nemaitonių sen. Nemaitonių k.
Nuotrauka gauta iš Jono Levansevičiaus. KŠM.*

*Išvežamas velionis, XX a. vid. Nemaitonių sen. Varkalių k.
Nuotrauka gauta iš Danutės Jodonienės. KŠM.*

dodavo rožančių, tad ir dalyvius pamaitindavo⁵⁰⁴. Vievio, Žiežmarių, Kaišiadorių apylinkėse giedotojams dovanodavo skarelę, šaliką ar rankšluostį⁵⁰⁵.

Seniau buvęs paprotys einant į laidotuves neštis maisto: *Medinų kaime žmonės nešdavosi: pyragų, duonos, mėsos, sviesto, sūrio, kiaušinių. Tačiau svaigiųjų gėrimų nesinešdavo*⁵⁰⁶. Etnologų pastebėjimu, Žasliuose moterys eidamos į šermenis nešdavosi kampilį duonos, kaip *almužną* – išmaldą⁵⁰⁷. Šiose apylinkėse duonos dėdavo ir į karstą, taip pat dėdavo degtinės ir kepurę⁵⁰⁸. Nešant mirusįjį iš gryčios, marčios semdavo iš prijuostės sterblės grūdus ir berdavo ant žmonių. Paklausta, kokia to reiškinių prasmė, pasakotoja atsakė: *Matyt, tai ką nors reiškė, nes ir priežodis yra: Po smert kviečiais atiduosiu*⁵⁰⁹. Žasliuose nuo užkrečiamos ligos mirusio žmogaus karstą pro duris nešdavo atbulą, kad liga negrižtų į tuos pačius namus. Numirėlį veždavo paprastame vežime ant šiaudų, o karstą uždengdavo linine drobule. Tą drobulę atiduodavo kunigui⁵¹⁰. Mažų mirusių vaikų karstelius į kapus nešdavo moterys, padėjusios karstelį ant rankšluosčių.

Nekrikštytų vaikų ir savižudžių kapinėse laidoti neleido. Dažniausiai juos laidojo už kapinių tvoros, kartais *nusižudėlius laidodavo raiste – žemoj, negražioj vietoj. Prie kapo jokio kryžiaus nestatė*⁵¹¹.

Mirusių paminėjimus paprastai rengdavo po mėnesio, po pusės metų ir po metų. Tuomet darydavo *žėlamišes* – sukviisdavo žmones į bažnyčią, sugrįžę į namus giedodavo rožinį, meldavosi, vaišindavosi⁵¹².

Palaidoję artimuosius šeimos nariai turėjo *nešioti gedulą* ir atitinkamai elgtis: *Mirus motinai gedulą nešioti reikėjo vienerius metus, tėvui – pusę metų. Tuo laikotarpiu nekeldavo vestuvių, neidavo į pasilinksminimus*⁵¹³.

⁵⁰⁴ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁵⁰⁵ Virginijus Kašinskas, „Laidojimo apeigos“, *Liaudies kultūra* 5, 1997, p. 17.

⁵⁰⁶ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁵⁰⁷ Angelė Vyšniauskaitė, „Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a. – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais“, *Iš lietuvių kultūros istorijos* 3, Vilnius, 1961, p. 147.

⁵⁰⁸ LLTI LTR1155: *Žaslių ap. Dubių k.*

⁵⁰⁹ Angelė Vyšniauskaitė, „Laidotuvių papročiai Lietuvoje XIX a. – XX a. pirmaisiais dešimtmečiais“, *Iš lietuvių kultūros istorijos* 3, Vilnius, 1961, p. 149.

⁵¹⁰ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1981.

⁵¹¹ LLTI LTR1155: *Žaslių ap. Dubių k.*

⁵¹² Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1981

⁵¹³ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

*Laidotuvių procesija, XX a. II p. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Linos Lisauskaitės. KŠM*

ORŲ SPĖJIMAI

Nuo seniausių laikų žmonės domėjosi atmosferos reiškiniais. Žemdirbiui rūpėjo, kokie bus ateinantys metai, ar pavyks užauginti gerą derlių, kaip seksis gyvuliai, koks likimas laukia jo šeimos narių. Būsimus orus spėdavo stebėdami augalus, paukščius, vabzdžius, naminių gyvulių elgesį. Metų orus spėdavo pagal pirmąsias kovo dienas. Jeigu kovo pirmoji graži – bus geras pavasaris. Antroji diena vadindavosi vasaros diena, trečioji – rudens, ketvirtoji – žiemos⁵¹⁴. Arba: kokie orai būna šiomis dienomis, tokie bus metai. Jeigu medžiai labai apšarmoje – sunkūs metai ne tik augalams, bet ir žmonėms. Jeigu gandrai parskrenda ant šiltos žemės – pavasaris ankstyvas, jeigu šaltyje – pavasaris bus vėlyvas⁵¹⁵.

⁵¹⁴ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁵¹⁵ KŠM R: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiežmariuose.

Ateinančios vasaros orus spėdavo pagal medžius, skruzdes, paukščius, griaustinį. Stebėdavo ir žinodavo: *jei beržo viršūnėje lapai išsiskleidžia anksčiau negu apatinėse šakose, bus drėgna vasara. Lietingą vasarą pranašauja skruzdėlės, jei įsirengia lizdą ant kupstelio. Šaltos vasaros ženklas – kai skruzdėlyno angos atsuktos į pietus, o paukščių lizdai pietinėje užuovėjoje*⁵¹⁶. Griaustinis ryte pranašauja šiltą vasarą, per pietus – griausmingą. *Trys dienos prieš lietu lašiniai ar skilandžiai pradeda rasoti*⁵¹⁷, *lašinių oda minkštėja. Jeigu saulei leidžiantis spinduliai eina į žemę – bus lietaus. Jei šuo voliojasi ant žolės, o katės ėda žolę taip pat lis*⁵¹⁸. *Jei vaikai švoliuoja, alasina be miero – bus lietus. Būrelis aina pagal ūgį – an letaus*⁵¹⁹.

*Jeigu aplink mėnulį yra ratas, vadinamas drignu, tai trečioj dienoj lis arba snigs. Jei saulė leidžiasi į debesį, bus lietaus. Jei Laumės juosta pasirodė, trečion dienon lis*⁵²⁰. *Kai pasirodo vaivorykštė, tada persiskiria dangus, bus pagada*⁵²¹. *Kai virš saulės raudoni stulpai – vėjai, kai šviesūs stulpai – šiluma*⁵²². Jeigu saulė leidžiasi aiškiai, bus pagada. Aplink mėnulį pasirodęs geltonas ratas pranašauja orų kaitą. Didelė rasa rodo būsiant gerą orą. *Prieš blogą orą rasos nebūna. Jeigu ryte saulė teka apsiniaukusi – bus blogas oras, jeigu skaidri – geras*⁵²³.

*Jei rudenį gervės žemai ir anksti skrenda, reikia tikėtis ankstyvos žiemos; jei aukštai ir retai – ilgo rudens. Jei šernai knisa giliai duobes, žiema bus šalta. Jeigu kurmiai rudenį ilgiau kelia žemę, bus ilgas šiltas ruduo, o žiema nešalta*⁵²⁴. *Jei žiema bus šalta, tai bitės iš rudens susisuka į gumurį. O kai artėja šilta žiema, bitės laisvai vaikštinėja po avilį. Prieš šiltą žiemą kurmiai rudenį labai išverčia žemę*⁵²⁵. *Žiemą, artėjant šalčiams, arkliai labai kojas kilnoja, o karvės – tupena. Jei dūmai iš kamino kyla į viršų – bus šalta, jeigu dūmai eina į šoną – bus*

⁵¹⁶ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 339–342.

⁵¹⁷ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

⁵¹⁸ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 339–342.

⁵¹⁹ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

⁵²⁰ Olijardas Lukoševičius, Rita Janušaitytė, „Burtai ir prietarai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 288.

⁵²¹ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁵²² VU F213-99 L85: Petras Bražėnas, Antanas Gudelis, „Liaudies meteorologija ir agronomija“, 1962. Pateikėja Marcelė Kuprevičienė, g. 1905 m., gyv. Vladikiškių k.

⁵²³ KŠM R: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiežmariuose.

⁵²⁴ Irena Seliukaitė, Libertas Klimka, „Apie orų spėjimus Paparčių ir Žaslių apylinkėse“, Paparčių ir Žaslių apylinkės. Kaišiadorys, 1997, p. 340–341.

⁵²⁵ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

atometis (atšils). Katės ir šunys voliojasi ant sniego – atšils⁵²⁶, bus atlydys⁵²⁷.

Jeigu katė ant pečiaus lipa – šals. Jeigu dangus skaidrus, vėjas žiemys (šiaurys) – bus šalta. Varnos žiūri į žiemius – bus šalta, į vakarus – jau atmaina⁵²⁸. Kai varnos tupi medžių viršūnėse – bus šaltis. Jei šaltinio vanduo virsta į viršų, tai bus šalčiai. Kai griaudžia žiemą, ypač per Kalėdas, bus sunkūs metai⁵²⁹, tačiau jeigu per Kalėdas saulėta – bus geri metai. Jeigu žiemą griaudžia – šalti metai. Jeigu griaudžia prieš Jurgį – vėl šalti metai. Jeigu apie mėnulį ratas – tai trečią dieną lietus arba žiemą sniegas⁵³⁰. Kai griaudžia žiemą, pranašauja blogą orą⁵³¹.

LIAUDIES MEDICINA

XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje ligoms gydyti dažniausiai buvo pasitelkiamos gamtinės žaliavos, pirmiausia – vaistažolės. Iš jų virta arbata, ruošti nuovirai, ištraukos, užpilai, jų dėta į gydomuosius tepalus. Vaistines žoles daugiausia rinkdavo gegužės mėnesį ir džiovindavo palengva palėpėse, kad negautų saulės ir būtų toliau nuo ugnies.

Seniau buvo manoma, kad visos žolės turi gydomąją galią, tik viksva neturi. Nuo nervų žmones gydydavo *jaunažolėmis*. Jas supildavo į vandenį, uždenę užvirdavo, kai atšaldavo, tuomet gerdavo. Nuo priepuolio gydo žolelės varliukės. Šios žolės auga anksti pavasarį, kai nušyla sniegas, gegužės mėnesį. Kad būtų veiksmingos, reikia rinkti pirmą gegužės penktadienį. Niežus gydė išvirtomis arkliaručkėmis tepdami niežo apimtas vietas. Ant atvirų žaizdų dėdavo sutrintą kriavavnyką⁵³². Kad nepradėtų pūliuoti, žaizdas aptvarstydavo traukučio

⁵²⁶ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutyte-Ališauskienė, g. 1924 m. *Medinų k.*

⁵²⁷ Olijardas Lukoševičius, Rita Janušaitytė, „Burtai ir prietarai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 288.

⁵²⁸ KŠM R: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiežmariuose.

⁵²⁹ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutyte-Ališauskienė, g. 1924 m. *Medinų k.*

⁵³⁰ VU F213-99 L85: Petras Bražėnas, Antanas Gudelis, „Liaudies meteorologija ir agronomija“, 1962. Pateikėja Marcelė Kuprevičienė, g. 1905 m., gyv. Vladikiškių k.

⁵³¹ KŠM R: pateikėja Emilija Sasnauskaitė-Kamantauskienė, g. 1928 m. Žiežmariuose.

⁵³² VU F81-283 L18: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Uršulė Žižliauskienė, g. 1899 m., Žalvarnių k.

Vaistažolės, 2011, Kaišiadorys. Dianos Tomkuvienės nuotrauka.

*lapais*⁵³³. Nuo galvos skausmo padeda žolelė rasytė (ant jos rasa būna visą parą)⁵³⁴, juodųjų šermukšnių uogienė⁵³⁵. Nuo sutinimo – juodalksnio lapeliai. Išgedusiems dantims gydyti buvo naudojamas augalas bliuckotas⁵³⁶. Kosulį gydydavo virtomis rugių varpomis, pupalaiskiais, aviečių uogiene. Nuo skrandžio ligų gerdavo vėželių (puošniųjų rūgčių) antpilą ar arbatą. Jo šaknys, kai iškasi, tai grynai kaip vėžys. Tai va šaknis žmonės rudenį išsikasa ir užmerkia į arielką ir paskui geria nuo skrandžio, padeda daug kam. Dar galima tas šaknis sudžiovinti ir supjausčius, susmulkinus daryti arbatą irgi nuo skrandžio geria⁵³⁷. Nuo vidurių skaudėjimo išvirdavo ir duodavo gerti pelūną. Nuo gumbo ruošdavo gėrimus: trijanką – į šį gėrimą dėdavo komporo, imbiro ir čimbiro, keturianką – keturių rūšių žoles užpildavo šnapsu. Šiais antpilais buvo gydomos visos ligos⁵³⁸.

Prireikus kiekvienas pats pasiruošdavo gydomųjų tepalų. Užsisenėjusioms, pūliuojančioms žaizdoms gydyti darydavo tepalą iš riebalų (sviesto, nesūdyto lajaus), eglių saku, muilo, vaško, svogūnų,

⁵³³ LNB RKRS F127-134 L3: Juozas Petrulis, „Darsūniškio ir Kruonio k. liaudies medicina“, 1955. Pateikėja Domicelė Maciulevičienė, g. 1875 m. Lapainios k.

⁵³⁴ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁵³⁵ VU F81-282 L2: Irena Radziavičiūtė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Aniceta Pranskūnienė, 52 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

⁵³⁶ VU F81-283 L16-17: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Teklė Česonienė, g. 1903 m. Žalvarnių k.

⁵³⁷ KŠM R: pateikėja D. Zalenkauskienė, g. XX a. II p. Liutonių k.

⁵³⁸ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

kuriuos gerai išvirdavo, iškošdavo per drobinį audinį ir palikdavo sukietėti. Šį tepalą dėdavo ant žaizdų ir aptvarstydavo⁵³⁹. Votis gydydavo medaus, sviesto ir kreidos mišiniu, kurį tepdavo ant gluosnio lapo ir dėdavo ant voties⁵⁴⁰. Niežai, arba *parkai*, buvo viena iš baisiausių limpamų ligų. *Niežams gydyti gamino tepalą iš kiaulės taukų, sieros ir mėlynojo akmenėlio. Kai kas dėdavo dar ir gyvsidabrio. Išsitepę tuo tepalu pabūdavo 8–12 valandų. Tepdavosi iš vakaro arba ryte. Vakare kūrendavo pirtį, kurioje išsikaitindavo ant garų ir nusiprausdavo. Visus drabužius išskalbdavo ir išlygindavo*⁵⁴¹.

Gydydavosi ir šiandien atrodytą abejotinomis priemonėmis: šuns plaukais ar išmatomis, kurmio krauju, žmogaus šlapimu, lašiniiais, muilu, voratinkliais, musmirėmis, kumelės pienu, rasa. Pateikėjai prisimena: *Jei sutrukę kojas, reikia pavaikščioti po rasą. Rasa gydo ir niežus. Baba liepdavo braidyti po rasą basomis, dėl sveikatos. Nuo kosulio gėrė žmogaus šlapimą. Šlapimu buvo gydoma ir zapalene (plaučių uždegimas). Taip pat statydavo bankas (taures)*⁵⁴². Žmogaus šlapimu gydėsi ir nuo dusulio. *Sergant difteritu, išdžiovindavo rupūžę, išvirdavo ją ir gerdavo. Nuo difterito dar laikydavo ligojų garuose*⁵⁴³. Ant vočių dėdavo šuns išmatų. Jeigu vaikas sirgdavo kokliušu, jam duodavo gerti kumelės pieno. Žmogui, sergančiam šunvotėmis, nuleisdavo blogą kraują. Nuo reumatizmo trynė musmirėmis. Riešutai buvo vartojami nuo galvos skaudėjimo⁵⁴⁴. Nuo kirmėlių *vaikui patrina česnaku arba žibalu panosę*,⁵⁴⁵ padegindavo plunksnų⁵⁴⁶. *Suskilusias kojas, prieš einant miegoti aptepdavo muilo putom, per naktį apgyja*⁵⁴⁷. Ant kraujuojančių žaizdų dėdavo voratinklių. Bėgantį iš nosies kraują sulaikydavo ant galvos pildami šaltą vandenį. Nuo nuomario duodavo kurmio kraujo. Jeigu ant akies iškildavo miežis, tai ant akies dėdavo iš po girnų pririnktų miežių grūdų ar *mėlynojo akmenėlio*.

⁵³⁹ LNB RKRS F127-134 L31: Juozas Petrusis, „Liaudies medicina“, 1955.

Pateikėja Domicelė Maciulevičienė, g. 1875 m. Lapainios k.

⁵⁴⁰ KŠM R: pateikėja Ona Rinkevičiūtė-Lisauskienė, g. 1935 m. Purvininkų k., nuo 1958 m. gyv. Vilnių k.

⁵⁴¹ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000.

Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁵⁴² KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁵⁴³ VU F81-283 L16-17: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Teklė Česonienė, g. 1903 m. Žalvarnių k.

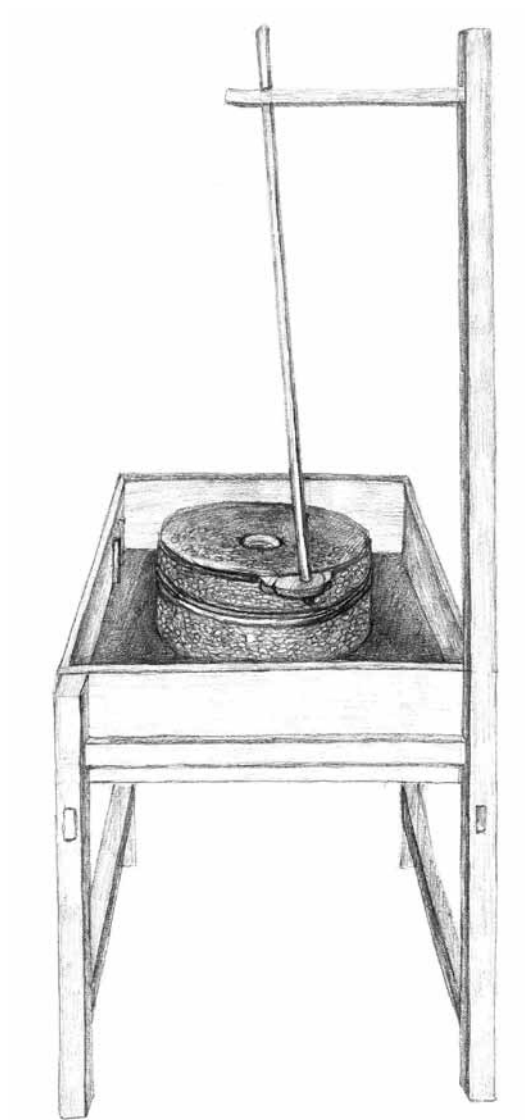
⁵⁴⁴ VU F81-283 L20: Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Marijona Mastauskienė, g. 1899 m. Dainių k.

⁵⁴⁵ KŠM R: pateikėja Jadvyga Litvinaitė-Sadauskienė, g. 1929 m. Rumšiškėse.

⁵⁴⁶ VU F81-280 L22: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969.

Pateikėja Uršulė Kazlauskaitė-Žilčiauskienė, 70 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

⁵⁴⁷ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

Girnos.
Kruonio sen. Lapainios k. KSM.

Kad ir kokios keistos ar šurpios priemonės būdavo taikomos, svarbiausia buvo tikėti, kad visos jos gali padėti pasveikti. Pateikėjai pasakojo: *Jeigu žmogus serga egzema, tai reikia nueiti į tuos namus, kur kas nors numirė, paimti numirėlio ranką ir su ja patrinti egzemos apimtą vietą. Arba egzemą reikia gydyt trejus metus išlaikytais lašiniiais. Lašinius reikia laikyti ant šakutės, kaitint juos su balana, lašint ant egzemos apimtos vietos ir tepti⁵⁴⁸. Nuo gyvatės įkandimo, reikia užrišti šliūbinį kasnyką ant tos vietos, kur įkirto⁵⁴⁹.*

Skausmą malšindavo ir kai kurias ligas gydydavo užkalbėjimais – paslaptinai kartojamomis nesuprantamų žodžių formulėmis. *Pasiutligę žmonės gydėsi tokiu užkalbėjimu: „Sator / Arepo / Tenet / Opere / Roter“.* Kortelę su šiais parašytais žodžiais suminkydavo su duona ir valgydavo prieš saulės tekėjimą ar saulei nusileidus. *Reikėjo valgyt šešias dienas, kas rytą vakarą. Būtinai ant jauno ar seno mėnulio, kitu laiku užkalbėjimas būdavo neveiksmingas⁵⁵⁰.*

MATERIALINĖ KULTŪRA

Materialinės kultūros savitumus atspindi žmogaus gyvenamoji aplinka – trobesiai ir jų išdėstymas sodyboje, baldai, daiktai, apranga, puošmenys, maistas ir darbai visam tam sukurti.

SODYBOS IR TROBESIAI Kaišiadorių apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, sodybą sudarė gyvenamasis namas ir ūkiniai trobesiai: kluonas, svirnas (*klėtis*), tvartas, kai kuriose sodybose buvo ir pirtis. Trobesių pašonėje – užveistas sodas ir atskirtas daržas, o kiemo viduryje iškastas šulinys su aukšta svirtimi. Sodyba aptverta tvoromis.

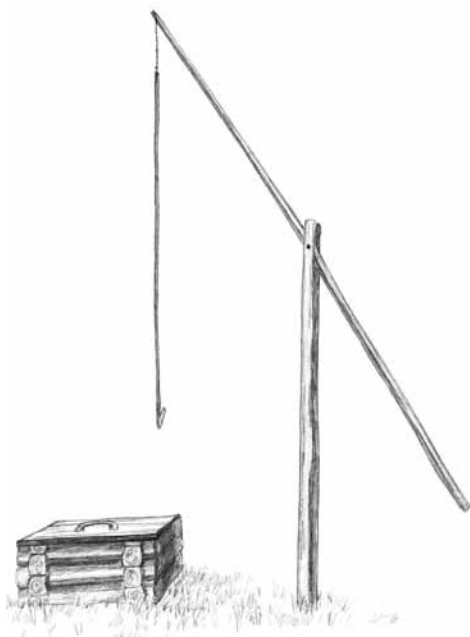
Sodybos puošmena buvo prie namo gonkų įrengtas gėlių darželis. Jame auginta: rūtų, rezetų, piliarožių, diemedis, prancūzių, čebatėlių. Vėliau atsirado tulpių, narcizų, bijūnų, pinavijų ir našlaičių⁵⁵¹.

⁵⁴⁸ VU F81-283 L23: *Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“*, 1969. Pateikėja Anelė Cvilikienė, g. 1900 m. Žalvarnių k.

⁵⁴⁹ VU F213-Lk10 L24: V. J. Stančikaitė, *„VU Lietuvių literatūros katedros tautosakinių ekspedicijų medžiaga“*, 1962. Pateikėja Sadlickaitė, 78 m. amžiaus, Smilgių k.

⁵⁵⁰ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁵⁵¹ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

*Svirtinis šulinys. Pravieniškių sen.
Pravieniškių k. KšM.*

*Gyvenamasis namas, 1939 m.
Žiežmarių sen. Kiemelių k. KšM.*

Byliškių kaime, jei darželyje nebūdavo rūtų, tai žmonės apkalbėdavo mergaites sakdami: *Kas do pana, jei rūtų neturi daržely*⁵⁵².

Dešiniojoje Nemuno pusėje sodybų išdėstymas buvo linijinio plano. Palapainio kaime sodybą sudarė dvi trobesiais užstatytos linijos: vienoje stovėjo pirkia, rūsys ir tvartas; kitoje – antras rūsys, svirnas *kaladnykas*, o sodybos gilumoje šonu į kiemą pastatytas kluonas su šopa uždarė sodybą. Pirtis stovėjo atokiau nuo sodybos, arčiau Nemuno⁵⁵³.

Kaišiadorių krašto žmonės visus trobesius statydavo iš eglinių rąstų. Juos dažniausiai aptašydavo, nes ant netašytų *blogai užsidės tinkas*. Kirsdami medžius statybai atsižvelgdavo į mėnulio fazę. Vengdavo kirsti esant jaunam mėnesiui, nes toks medis būtų nepatvarus, greit supūtų, jį būtų kirmėlės. Žinodavo, kad statybai medžius geriausia kirsti esant sengaliui⁵⁵⁴, nes tada kinivarpos neėda⁵⁵⁵. Trobesių stogus dengdavo šiaudais. *Tvartas, klojimas taip pat buvo iš medinių rąstų, tik jau daug senesni ir dengti šiaudais*⁵⁵⁶. Vėliau šiaudus pakeitė šiferis. 1969 metais pateikėjai pasakojo: *Jau dveji metai, kaip kluonas dengtas šiferiu, prieš tai buvo šiaudinis stogas*⁵⁵⁷.

GRYČIA, PIRKIA XX amžiaus pirmaisiais dešimtmečiais statyti namai atrodė taip: dviejų galų gyvenamas namas pastatytas 1931 metais. Pamatai netašytų akmenų, surišti cementu. Sienos iš pjautų rąstų. Sienojai sunerti kertėse atsikišusiomis sąsparomis. Pastato stogas šiaudinis, dvišlaitis, su didele pastoge, dengtas varpomis aukštytyn. Ant stogo viršūnės apsaugai nuo vėjo uždėtos lazdos. Name yra dvejios vientisos lauko durys. Vienos durys veda į kamara (užkaltos). Prie naudojamų durų yra gonkelės su vienslaidčiu stogu. Viduje visos durys veda iš priangio į: kamara, tvartą, svečių kambarį. Langai iš 6 stiklų. Priangyje, kamaroje, svečių kambariulyje ir miegamajame yra medinės grindys. Kamara grįsta akmenimis. Priemenėje yra anga į pastogę⁵⁵⁸.

⁵⁵² Stasys Daunys, *Rūta lietuvių liaudies tradicijose*, Kaunas, 1969, p. 235, 236.

⁵⁵³ Izidorius Butkevičius, „Kaimų ir sodybų savitumai“, Kauno marios, Vilnius, 1981, p. 74, 75.

⁵⁵⁴ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁵⁵⁵ Mindaugas Bartnikas, *Liaudies meteorologija*, Vilnius, 2000, p. 534.

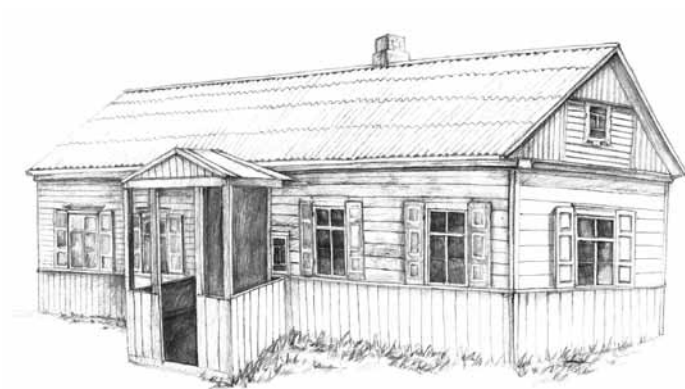
⁵⁵⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

⁵⁵⁷ VU F81-295 L1-3: S. Mikėnas, „Liaudies architektūra“, 1969. Žiezmarų ap. Anelės Cvilikienės sodybos aprašymas. Žalvarnių k.

⁵⁵⁸ VU F81-295 L1-3: S. Mikėnas, „Liaudies architektūra“, 1969. Žiezmarų ap. Anelės Cvilikienės sodybos aprašymas. Žalvarnių k.

*Dvigalis namas, XX a. 4 deš. Rumšiškių sen. Gastilonių k.
Balio Buračo nuotrauka. NČDM*

Dvigalis namas. Kruonio sen. Darsūniškis. KŠM.

Kaišiadorių apylinkėse buvo populiarūs dvigaliai namai. Antrasis galas – *priemenės kamara*, naudota kaip klėtis. Pirmine savo reikšme ši patalpa atliko *pirkaitės-kamaros* funkcijas, tačiau dėl ūkinių poreikių ji virto *klėtimi*⁵⁵⁹.

KLOJIMAS *Klojimai buvę dažniausiai trijų šaliniių. Klojimo vienoje šalinėje krovė sieną, dobilus. Kitoje – neiškultus javus. Viduryje – vadinamas padas arkliui įvažiuoti ir javams kult. Atskyrus grūdus, iš šiaudų darydavo kūlius, reikalingus stogų dengimui*⁵⁶⁰. *Kluone taip pat buvo laikomi įvairūs padargai: vežimai, rogės, akselinė ir kita technika*⁵⁶¹.

TVARTAS *Tvartas buvo trijų dalių. Pačioje didžiausioje laikė karves, kurios buvo rišamos tvarto kampuose. Vienam kampe užtvertos avys. Kad gyvuliams būtų šilta, tvarto viršų uždengdavo lentomis ir užkraudavo pašaru. Kitoje dalyje – arklidė, ten stovėjo ėdžios šienui, lovyv vandeniui. Trečia dalis – patalpa bulvių ir daržovių laikymui. Žiemą patalpa buvo šildoma atneštom žarijom, arba pakurdavo ten iš akmenų sukrautą krosnelę. Prie tvarto priestatuose laikė kiaules*⁵⁶².

PIRTIS Paparčių apylinkėse pirtis stovėdavo kiek atokiau nuo sodybos, kad užsidegusi neuždegtų kitų trobesių. Ji statyta kur slėniau, prie nedidelio natūralaus vandens telkinio ar specialiai iškastos kūdros, dažnai – pamiškėje. XX amžiaus pirmoje pusėje viena pirtimi naudodavosi kelios šeimos. Nuo 1960 metų pirtį turėdavo kiekviena sodyba. XX amžiuje ją kūrėdavo kas antrą-trečią šeštadienį ir prieš visas metines šventes. Kaišiadoryse pirtį kūrėdavo esant mėnulio sengaliui, nes išsipėrus per jaunatį niežti visą kūną ir atsiranda utėlių⁵⁶³.

Nuo seno pirtis laikyta šventa vieta, kurioje reikia elgtis kaip bažnyčioje. Atėjus būtinai reikia pasisveikinti, o po pirties kūrėtojui padėkoti pasakant: *Ačiū už šilumą* arba *Ačiū už pirtį*.

Paprastai vyrai ir moterys į pirtį eidavo atskirai, pirma eidavo vyrai. Paparčių apylinkėse šios tradicijos kartais nesilaikydavo. Kai kurios šeimos pirmiausia vesdavo senelius ir vaikus, po jų eidavo mo-

⁵⁵⁹ Klemensas Čerbulėnas, „Apie lietuvišką dvigalių gyvenamųjų namų susidarymą“, Lietuvos TSR architektūros klausimai 2, Vilnius, 1964, p. 180.

⁵⁶⁰ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁵⁶¹ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁵⁶² KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁵⁶³ Jonas Balys, Lietuvos liaudies tradicijos, Vilnius, 1986.

*Tvartas ir klėtis, 1940 m. Kruonis.
Leonardo Kazoko nuotrauka. NČDM.*

*Pirtis, 2003 m. Kruonio sen. Paukščiškių k.
Rolando Gustaičio nuotrauka. K3M.*

terys, o paskiausiai – vyrai⁵⁶⁴. Berniukus iki trejų-ketverių metų vedavosi moterys, vyresnius – tėvai.

Prausėsi daugiausia pirktiniu miuilu, o kai nebuvo pirktinio – šarminiu, padarytu iš pelenų šarmo. Kasas moterys plaudavo ramunėlėm, kad nebūtų pleiskanų. Vandeniui suminkštinti dėdavo iš ruginių miltų padarytos rūgšties⁵⁶⁵. Kad atsirastų garų, ant įkaitusių akmenų užpildavo vandens. Bet užpilti garų galėjo ne kiekvienas, o tik sveikas žmogus. Manyta, kad jeigu garų pirtyje užpila kokia nors liga sergantis žmogus, tai visus besiprausiančius užpuola *padličia* – kūną išberia rudos dėmės. Šią ligą gydydavo ajerų šaknų nuoviru.

Kadangi pirčių kaimuose buvo nedaug, žmonės prausdavosi ir namie. Prisišildydavo vandens, po to krosnyje įkaitindavo akmenis ir mesdavo į kubilą su šaltu vandeniu. Kambaryje atsirasdavo daug garų, pasidarydavo šilta ir žmonės prausdavosi nekočiose.

GRYČIOS VIDUS XIX amžiaus viduryje Užtakų kaime stovėjusios visos aštuonios gryčios buvo be kamino. XX amžiaus pradžioje septynios gryčios be dūmtraukio buvo Darsūniškyje.

Darsūniškyje dūminę gryčią sudarė dvi patalpos: priemenė ir gryčia. Jos neaukštos sienos buvo aprūkusios dūmais, asla plūktinė, lubos vožtinės. Prie vidinės sienos stovėjo molinė duonkepė krosnis. Prie kitų dviejų sienų stovėjo ilgi suolai, kuriuos sudarė ant kaladžių uždėta stora plati lenta. Tarp suolų – stalas su stalviršiu iš kirviu tašytos lentos. Už stalo buvo kilnojamas suolelis, toliau – kelios kaladės. Netoli duonkepės ant sienos kabėjo šaukšdėtė. Priemenėje buvo sudėti namų apyvokos daiktai: rankinės garnos, kubilai, maišai, statinės, spinta indams⁵⁶⁶.

XX amžiaus pradžioje gryčios vidus pakito: *Pirkia lentine pertvara buvo padalinta išilgai pusiau. Dešinėje durų pusėje stovėjo duonkepė krosnis. Priešingame kampe susiduria galais du ilgi pasieniniai suolai. Tarp suolų – stalas. Prie lentinės pertvaros – lova. Prie lovos šono – skrynutės pavidalo lentinis lopšys, pakabintas ant lingės. Kita lova stovėdavo atitvertoje, užpečkiau vadinamoje dalyje prie laukujės,*

⁵⁶⁴ Stasys Daunys, „Paparčių apylinkės pirtys“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 261–269.

⁵⁶⁵ VU F81-283 L5: *Austra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Teklė Česonienė, g. 1903 m., Žalvarnių k.*

⁵⁶⁶ Vingaudas Baltrušaitis, „Gyvenamųjų namų interjerai Kauno marių apylinkėse XIX a. pab. – XX a. pradž.“, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1979–1980, Vilnius, 1981, p. 51.*

*Pirtyje, 2003 m. Kruonio sen. Paukščių k.
Rolando Gustaičio nuotrauka. KŠM.*

Cebras. Kruonio sen. Gintėikiškių k. KŠM.

išilginės sienos⁵⁶⁷. Atsirado daugiau atskirtų patalpų: XX a. 4-5 deš. gryčioje, priemenėje ir už spintos esančioje kamarnos dalyje buvo asla. Priekinėje kamarnos dalyje – grindys. Gryčioje grindis sudėjo apie 1937 m. Kamarnos pertvarą sudarė duonkepės krosnies korpusas ir spinta rūbams, kurios durys atsuktos į pagrindinę kamarnos dalį. Ši patalpa – švaresnis kambarys. Kamarnos dalis už spintos – podėlis. Joje laikydavo bulves, kopūstus, burokus. Šiaurinėje šios patalpos sienoje buvo mažas langelis. Kitoje priemenės dalyje stovėjo lova, spinta, sudaranti pertvarą, spintelę⁵⁶⁸.

Žasliuose prieš Antrąjį pasaulinį karą namų su grindimis buvo mažai, apie 1950 metus grindis susidėdavo daugelis⁵⁶⁹: Troboje (gyvenamoji patalpa) lubos ir sienos balintos kalkėmis. Patalpos paprastai per metus buvo balinamos du kartus: prieš Velykas ir prieš Kalėdas. Troboje stovėjo stalas, suolai, lovos. Antrąją namo dalį sudarė švarusis kambarys – seklyčia. Seklyčioje buvo grindys, o sienos dažnai tapetuotos ar kruopščiau nudažytos. Priemenėje buvo laikomi kubilai, spintos, kuparai. Įrengiami grūdų aruodai. Pas mus net malimo girnos stovėjo⁵⁷⁰.

Yra užrašyta nemažai pasakojimų apie to laikotarpio gyvenamojo namo vidų: Gyvenamoji namo dalis – didelis kambarys, pertvertas lentomis į dvi dalis. Vienoje – gražusis kambarys. Priekyje stovėjo stalas, pasieniais ilgi mediniai suolai, prieš stalą trumpas zaslanas. Už stalo ant sienos kabojo šventi paveikslai. Ant kitos sienos kabojo rankšluostinė. Gale suolo, prie durų statomas kibiras su vandeniu. Kabančių lempą papuošdavo šiaudiniu sodu. Langus puošdavo karpiniais iš balto popieriaus. Kitoje pusėje buvo miegamasis. Ten stovėjo lovos, kabodavo lopšys, palubėje buvo įtaisyta kartis, ant kurios kabino drabužius. Taip pat stovėjo pečius, ant kurio rytais virdavo valgi pusryčiams, kepdavo duoną⁵⁷¹.

Namas dvigalis. Viduryje priemenė ir sandėliukas. Abu galai padalinti. Viename virtuvė, miegamasis ir kambarys. Kitame – švarusis kambarys ir užuolaidomis atskirta miegama vieta. *Stancijoj* (švariojoj

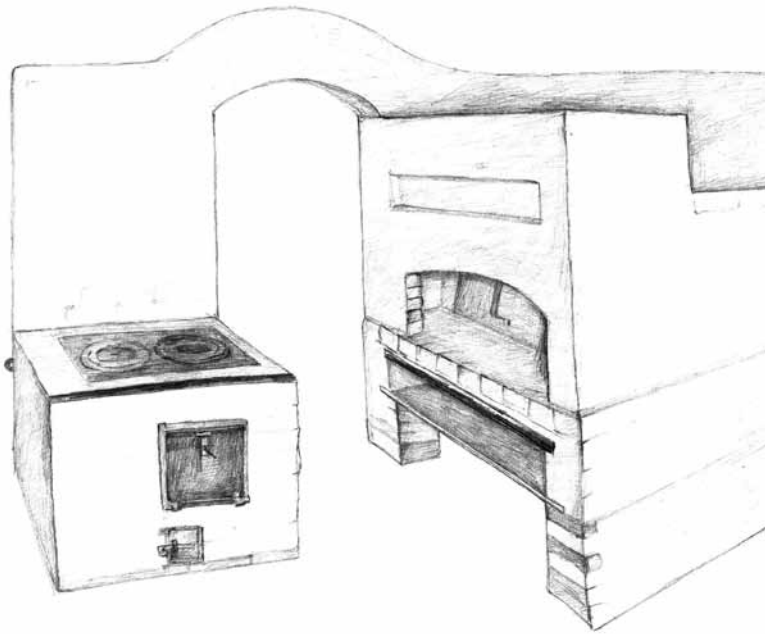
⁵⁶⁷ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo–verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

⁵⁶⁸ KŠM B292: Erika Nenartavičiūtė, „Etnografinė medžiaga apie audimą ir drabužius“, 2000. Pateikėja Anelė Bagdonaitė-Ščerbavičienė, g. 1927 m. Naujos Slabados k.

⁵⁶⁹ LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I-IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁵⁷⁰ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁵⁷¹ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

*Duonkepė krosnis.
Žiežmarių sen. Dainių k. KŠM.*

Drabužių spinta. Žiežmarių sen. Dainių k. KŠM.

*Gryčios vidus, XX a. 4 deš. Žiežmarių sen. Turloviškių k.
Nuotrauka gauta iš Pranciškos Žakevičienės.*

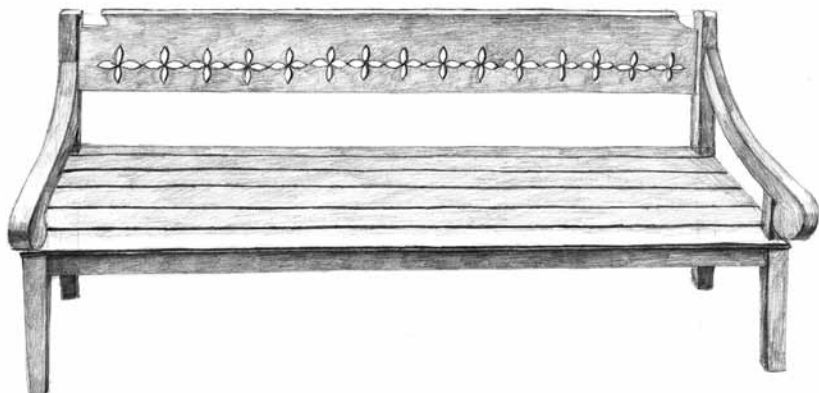
Rankšluostinė. KŠM.

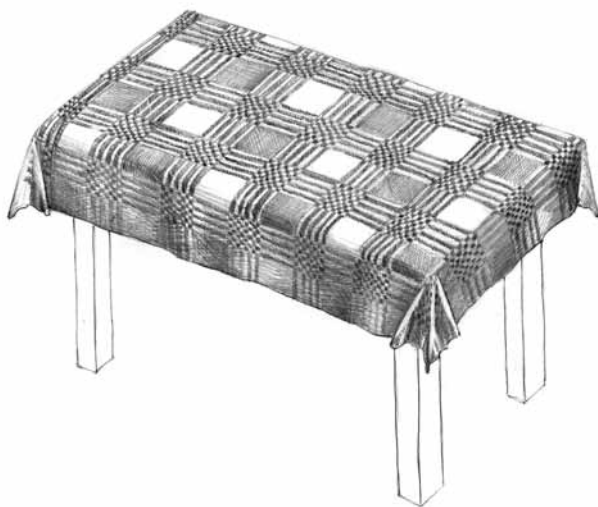
Skrynja. Palomenės sen. Miežonių k. KŠM.

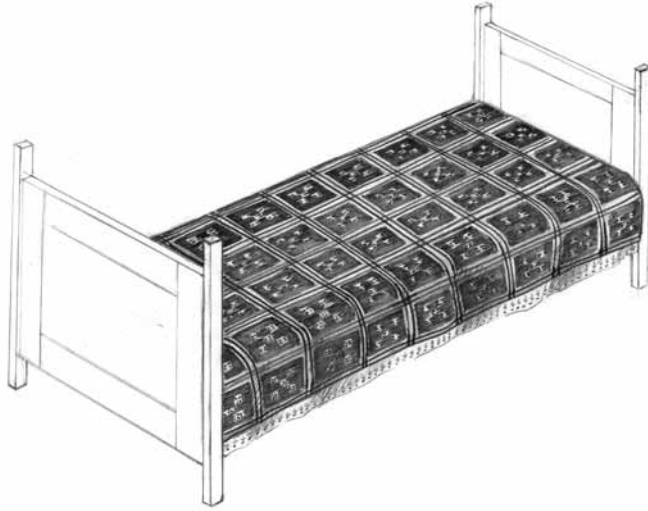
Abrozdas. Paparčiai. KŠM.

Suolas. Kruonio sen. Gintėikiškių k. KšM.

*Skoterte užriestas stalas. Žaslių sen.
Mikalaučiškių k. KšM.*

Divonu užtiesta lova. Palomenės sen. Žubiškių k. KŠM.

kamaroj su grindimis) stovėjo skrynia, stalas, uždengtas ilga staltiese, kad galai karotų. Ant sienos kabėjo rankšluostinė su rankšluosčiu. Stancijoj lovos būdavo gražiai paklotos: iš po divano krašto visą laiką kyšojo paklodės nėriniai⁵⁷².

LOVA Gyvenamojoje patalpoje stovėjo lovos. Į lovos dugną, ant lentučių dėdavo ruginius šiaudus. Ant šiaudų iki Pirmojo pasaulinio karo tiesė margą pakulinę paklodę *maršką, palotą*. Vėliau – baltą paklodę⁵⁷³. Paklode apkamšydavo šiaudus. *Jeį šiaudai matosi – merga apsilėidusi*⁵⁷⁴.

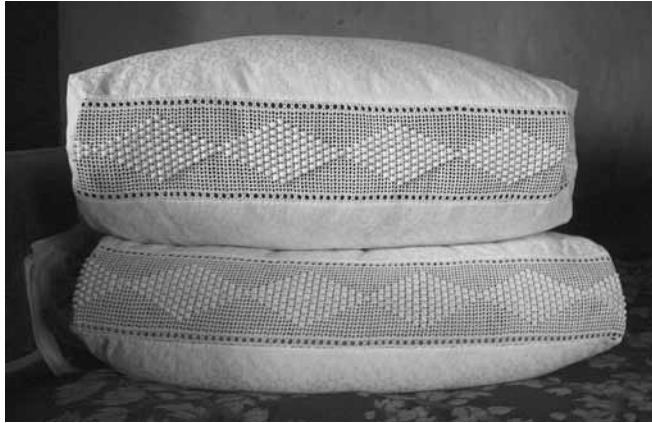
Čiužiniai pradėti naudoti tik po Antrojo pasaulinio karo. Į lovos dugną dėjo sienyką. Į sienyką dėjo šieno prieg viksvai ar smulkintų šiaudų. *Sienyko inpilą siuvo iš apnešiotų marškų*⁵⁷⁵. Miegodavo ant vienos didelės pagalvės, kuri būdavo per visą lovos plotį. Pagalves siūdavo iš raudono fabrikinio audinio ir prikimšdavo plunksnų, pūkų. Apvilkdavo lininiais užvalkalais. *Patalus dare iš bulaukų plaukelių* –

⁵⁷² LLBM 8843 L29-33: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Apanavičiūtė-Stankevičienė, g. 1912 m. Žasliuose.

⁵⁷³ LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁵⁷⁴ LLBM 303 L2-4: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja A. Šiūpenienė, g. 1890 m. Anglininkų k.

⁵⁷⁵ LLBM 8843: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Apanavičiūtė-Stankevičienė, g. 1912 m. Žasliuose.

*Pagalvės su rankų darbo nėriniais, 2010 m.
Pravieniškių sen. Pravieniškių k. KŠM.*

*pukų. Žiemų, kad užšąla soželkas, prisilauže bulaukų, išdžiovina i iš pūkų padara pataliukų kamšalus. Gerai po šonu i užsiklot. Kap kas ir paduškas pasidara, tik jos sunkes būna*⁵⁷⁶.

Užsiklodavo antklode, pasiūta iš dviejų languotų pakulinių paklodžių, tarp kurių įdėdavo pakulų sluoksnį. Klodami lovą dienai antklodę sulenkėdavo taip, kad užimtų visą gulimą plotą. Vasarą užklodavo balta, keturnytai austa linine marška, susiūta iš dviejų paklodžių. Dienai klojant lovą, *maršką* įdėdavo į vidų lovos, perlenkę pusiau ir ant viršaus užleisdavo juodą lovatiesę, kaišytą įvairiaspalviais vilnoliais siūlais austomis gėlėmis⁵⁷⁷.

Vargingesni valstiečiai lovatieses pradėjo naudoti tik XX amžiaus trečiame dešimtmetyje. Jų turėdavo nedaug, todėl taupydavo. Dienai tik tą pačią *kaldrą* išpurtydavo ir užtiesdavo virš patalo. Antklodę užklodavo ant viršaus ir pagalves sudėdavo vienam gale⁵⁷⁸. *Šokiai dienai lovatiesės neduodavo, sakė: nėra ko kloti lovą kaip arklį*⁵⁷⁹. Ant lo-

⁵⁷⁶ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

⁵⁷⁷ LLBM 303 L1: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja O. Lekavičienė, g. 1915 m. Maisiejūnų k.

⁵⁷⁸ LLBM 303 L2-4. Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja A. Šiūpenienė, g. 1890 m. Anglininkų k.

⁵⁷⁹ LLBM 303 L5-7: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja P. Stankevičienė, g. 1905 m. Anglininkų k.

vatiesės viename, paprastai toliau nuo krosnies esančiame lovos gale padėdavo pagalvę.

Švenčių dienomis (per Kalėdas, Velykas), kai laukdavo kalėdojančio kunigo, po lovatiesė tiesdavo baltą pakulinę paklodę su nėriniais apsiūtu išilginiu kraštu, kurį išleisdavo pro lovatiesės kraštą. Tomis dienomis tiesdavo ir geresnę paklodę⁵⁸⁰. *Lovą klodavo taip, kad matytusi kvarbatka – mežginiai, o paklodė nesvarbu kokia – bile tik mežginiai matosi*⁵⁸¹. Šventadieniais pagalves apvilkdavo naujais užvalkalais, papuoštais rankų darbo nėriniais – *kvarbatkomis*. Kai kurios turtingesnės ūkininkės jau XX amžiaus pradžioje ant baltos mežginiuotos paklodės tiesdavo lelijų raštu kaišytą tamsią lovatiesę. Viename gale sudėdavo dvi dideles pagalves⁵⁸². *Lovos būdavo užtiestos divonu. Rytą atsikėlus lova užtiesiama gražiu spalvingu divonu, o galvugaly sudeamos viena ant kitos kelios pagalvės. Pagalvių užvalkalai raštuoti, mežginiuoti*⁵⁸³. XX amžiaus ketvirto dešimtmečio pabaigoje buvo paplitusios lovatiesės, austos iš juodų metmenų ir rožinių ataudų arba iš raudonų metmenų ir violetinių ataudų.

LOPŠYS Kūdikiai miegodavo lopšiuose. *Pats pirmiausias lopšys būdavo iš skarulių, iš palų susiūtas lopšys. Padaro vaikui kokį minkštą guolį, indeda pagalviuką. Kai vaikas paauga, tai būna medinis lopšys. O paskui jau vygę padaro – iš medžio sukala dėžę, į kurią vaiką guldo. Ji būdavo ant pavažėlių, siūbuodavo. Į vygę guldydavo jau vaikstantį vaiką*⁵⁸⁴. Naudodavo ir iš šaknų⁵⁸⁵, karnų *kaip krepšys*⁵⁸⁶ pintus lopšius. Lopšiai būdavo pailgi, stačiakampio formos. XX a. balaninius pakeitė lopšiai iš lentelių⁵⁸⁷. Labai paplitę pastarieji būdavo kabinami ant šatra, vinda, svirtimi vadinamos karties: *Lopšys būdavęs pakabinamas ant lingės (prie balkio pritvirtintos karties), keturiomis virvelėmis, kurias pernerdavo per lopšio šoninėse lentelėse išgręžtas keturias skylu-*

⁵⁸⁰ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalviuose.

⁵⁸¹ KŠM R: pateikėja J. Šidiškienė, g. XX a. pr. Vladikiškių k.

⁵⁸² LLBM 303 L5-7: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja P. Stankevičienė, g. 1905 m. Angliminkų k.

⁵⁸³ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

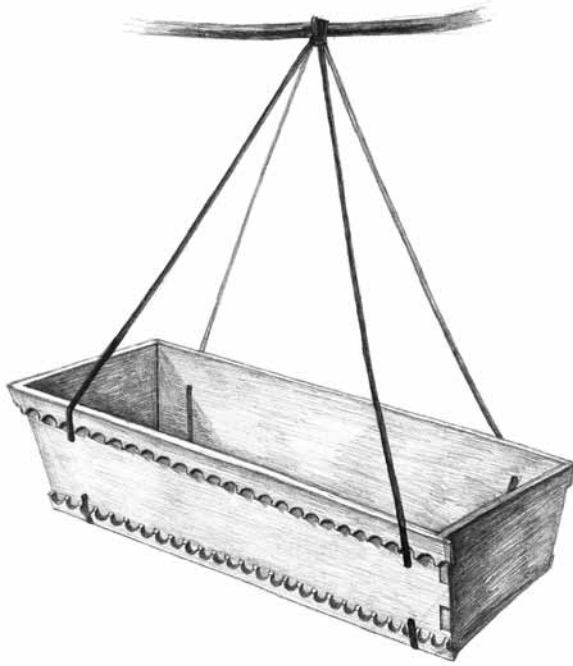
⁵⁸⁴ KŠM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003.

Pateikėjas Baltramiejus Ramoška, g. 1917 m. Domeikiemo k.

⁵⁸⁵ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Norkūnų k.

⁵⁸⁶ KŠM R: pateikėjas Petras Matonis, g. 1920 m. Grėžieniškių k.

⁵⁸⁷ Vingaudas Baltrušaitis, „Gyvenamųjų namų interjerai kaime ir miestelyje“, Paparčiai ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 259.

*Lopšys.
Buv. Kaišiadorių r. Jagėlonių k. KŠM.*

*tes*⁵⁸⁸. *Po balkiu perriša kartį, svarbu, kad ji mikli būtų. Pakabinus ant jos, lopšys pajudinus ilgai juda ir supa vaiką*⁵⁸⁹.

Į lopšio dugną dėdavo čiūžinuką, pasiūtą iš margos paklodės atraižos ir prikimštą šiaudų. Ant čiūžinuko tiesdavo baltos drobės palutę. Galvūgalyje dėdavo pagalvėlę, pasiūtą iš raudono, fabrikinio audinio, prikimštą plėšytų plunksnų ir apvilktą balto lino užvalkaliuku. Kūdikį užklodavo į keturias dalis perlenkta vilnone skara arba antklodėle, pasiūta iš impilinio audinio, pripilta plėšytų plunksnų ir sudaigstyta. Užvalkalu jos neapvilkdavo⁵⁹⁰. Kad musės nelįstų prie kūdikio, lopšį uždengdavo paklode ar skarute ir siūlu prikabindavo prie lubų.

⁵⁸⁸ Angelė Vyšniauskaitė, „Kai kurie duomenys apie Rytų Lietuvos valstiečių papročius“, *Kraštotyra*, Vilnius, 1969, p. 210, 211.

⁵⁸⁹ KŠM B388: Lina Žižliauskaitė, „Krikštynos, vestuvės Rumšiškių apylinkėje“, 2002. Pateikėjas Juozas Mareckas, g. 1914 m. Dovainonyse.

⁵⁹⁰ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

*Vladislavos Gataveckienės karpiniai namų puošybai, 2007 m. Kruonio sen. Plaskūnų k.
Dianos Tomkuvienės nuotrauka. KŠM.*

Paaugę vaikai miegodavo kartu su tėvais, o vyresni – ant pečiaus arba atskiroje lovoje. Po Pirmojo pasaulinio karo Žasliuose paplito vaikiškos lovelės⁵⁹¹.

PATALPŲ PUOŠMENYS Vienų pateikėjų teigimu, Kaišiadorių apylinkėse užuolaidos atsirado XX amžiaus trečiame dešimtmetyje, o iki tol langų nepridengdavo ar puošdavo karpiniais iš popieriaus⁵⁹². Kitų teigimu, užuolaidas kaime kabindavo tik po Antrojo pasaulinio karo⁵⁹³.

Staltieses irgi ne visada tiesdavo: *Staltiesę tiesė ant metų šventės (Velykų, Sekminių, Kalėdų), per atlaidus, kai kunigas kalėdoja, svečių vaišinant. Kai sėda šeima valgyti, staltiesę nuima. Tik per Kūčias valgė ant staltiesės. Kitais atvejais tik esant svečių, ant stalo tiesdavo*

⁵⁹¹ Vingaudas Baltrušaitis, „Gyvenamųjų namų interjerai kaime ir miestelyje“, Paparčiai ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys, 1997, p. 259.

⁵⁹² LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė–Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁵⁹³ LLBM 303 L1: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja O. Lekavičienė, g. 1915 m. Maisiejūnų k.

staltiesė⁵⁹⁴. Ant stalo statydavo uzboną ar puodynę pamerktų gėlių. Merkė jazminus, alyvas, ievas⁵⁹⁵.

Seklyčioje prie sienos stovėjo kraitinė skrynina, išmarginta įvairiais raštais, paukščiukais ir kitkuo⁵⁹⁶.

Svarbus švariojo kambario akcentas – kairėje durų pusėje, tarp dviejų langų pakabinta rankšluostinė su puošniu rankšluosčiu. Pateikėjai prisimena, kad apie 1930 metus pradėjo kabinti rankšluosčius, austus iš medvilninių ir lininių verpalų, per 8–10 nyčių, parinkintus⁵⁹⁷. Per Velykas kabindavo rankšluostį su išsiuvinėtu žodžiu *ALELIUJA* ir vainikėliu⁵⁹⁸. Balti pakuliniai rankšluosčiai kasdieniam šluostymuisi kabodavo ant sienos užpečkyje. Ten pat stovėdavo ir dubuo su vandeniu⁵⁹⁹. Rankšluosčiui kabinti turėjo specialų kanikėlį⁶⁰⁰.

ŠVAROS PALAIKYMAS Prieš didžiąsias šventes iš pagrindų tvarkydavo visus namus, iššveisdavo visus pakraščius ir rykus. Medines grindis trindavo ražais, o plūktines aslas barstydavo smiltainiais⁶⁰¹. Suolus trindavo šluota, o stalą – ruginiais šiaudais, *susuktu gulvonu*⁶⁰². Medinius šaukštus ir samčius šveisdavo smėliu. Pateikėja iš Norkūnų kaimo prisiminė: *pasidarydavau šveistūnėlį, atsinešdavau bliūdelyje pleskų ir viską iš eilės šveisdavau*⁶⁰³.

⁵⁹⁴ LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I-IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁵⁹⁵ LLBM 303 L1: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja O. Lekavičienė, g. 1915 m. Maisiejūnų k.

⁵⁹⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Norkūnų k.

⁵⁹⁷ LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I-IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁵⁹⁸ LLBM 303 L5-7: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja P. Stankevičienė, g. 1905 m. Anglininkų k.

⁵⁹⁹ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000.

Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

⁶⁰⁰ LLBM 303 L2-4: Erika Nenartavičiūtė, „Tekstilė valstiečių gyvenamųjų namų patalpų interjere“, 1977. Pateikėja A. Šiūpenienė, g. 1890 m. Anglininkų k.

⁶⁰¹ VU F81-283 L4: Auštra Jurgelionytė, „Liaudies medicina“, 1969.

Pateikėja Domicelė Kurinskienė, g. 1902 m. Medinių Strėvininkų k.

⁶⁰² KŠM B595: Lina Žižliauskaitė, „Kaišiadorių rajono papročiai, tautosaka, dainos, etnografinių svokų aiškinimas“, 2005. Pateikėja Domicelė Vitkauskaitė-Genienė, g. 1931 m. Dovainonyse.

⁶⁰³ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Garmiškės viensėdyje, gyv. Norkūnų k.

APRANGA

Kaip ir visoje Lietuvoje, Kaišiadorių krašte išlikę daugiausia medžiagos apie šventinę aprangą, kuri skyrėsi nuo kasdienės. Yra užfiksuotas vienas kitas pasakojimas apie tai, kaip atrodė vestuviniai drabužiai, kaip buvo rengiami vaikai.

*XX a. pr. apranga. Žiežmarių sen. Kairiškių k.
Nuotrauka gauta iš Domicelės Muraškienės. KSM.*

MOTERŲ DRABUŽIAI Tradicinį moterų kostiumą sudarė: marškiniai, liemenė, sijonas, prijuostė, galvos dangalas.

Merginų ir ištekėjusių moterų galvos dangalai skyrėsi. Jaunos merginos dažniausiai būdavo vienplaukės, plaukus prisidengdavo tik puošdamosis, o ištekėjusios moterys privalėjo dėvėti nuometą. Jį siūdavo iš 3–4 m ilgio ir 60–70 cm pločio ploniausios drobės, ga-

*Tradicinių XIX pab. moteriškų drabužių rekonstrukcija.
KšM.*

*Čepčius, 1958 m. Žaslių sen.
Totoriškių k. Angelės Vyšniauskaitės nuotrauka.
LII ES.*

*Tautiniai XIX a. vid. drabužiai,
1958 m. Žiežmarių sen. Kiemelių k.
Marijos Mastonytės nuotrauka. LII ES.*

*Tautiniai XIX a. vid. drabužiai,
1958 m. Žiežmarių sen. Kiemelių k. Marijos Mastonytės nuotrauka. LII ES.*

lus apmegzdavo mezginiais, užausdavo žičkais arba išsiuvinėdavo⁶⁰⁴. Žiežmarių ir Kaišiadorių apylinkėse buvo paplitę ir balinto lino nuometėliai, kurių galai būdavo baltais arba baltais ir raudonais siūlais išsiuvinėti geometriniais ir stilizuotais augaliniais ornamentais⁶⁰⁵. Etnologų duomenimis, dar XIX amžiaus pradžioje nuometėlius dėvėjo visoje Lietuvoje.

Daugelį išeiginių skarų ir visus nuometus moterys audėsi namie. Kykus siūdavo iš namudinių audinių ir nėrinių arba iš baltų ar spalvotų fabrikinėjų medžiagų, puošdavo įvairiomis pirktinėmis puošybos detalėmis. Skareles priekyje kartais puošdavo antkakčiais, imituojančiais puošnų po skara dėvimo kyko kraštą⁶⁰⁶.

*Moteryų apranga, XX a. 6 deš. Nemaitonių sen. Mičiūnų k.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.*

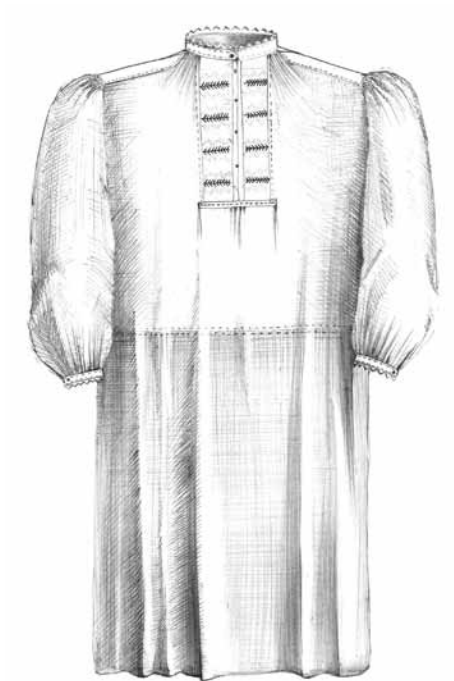
Skarelę merginos ryšėdavo tiesiog ant plaukų, moterys – ir ant *čepčiaus*. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą dažnai kasdien ryšėdavo pirktines skareles: *Buvo balta, tai mėlynai, tai rudai paraižytu krašteliu*⁶⁰⁷. Eidamos į bažnyčią apsirišdavo skaras su kutais. Vasarą ryšėdavo baltas vidutinio didumo šilkines skareles. Apie 1939 metus paplito

⁶⁰⁴ Pranė Dundulienė, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 143.

⁶⁰⁵ Dalia Bieliauskienė-Bernotaitė, „Antano Tamošaičio drabužių rinkinys“, *Liaudies kultūra* 4, 2004, p. 73.

⁶⁰⁶ Teresė Jurkuvienė, *Lietuvių tautinis kostiumas*, Vilnius, 2006, p. 18.

⁶⁰⁷ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Damicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. *Medžionių k., gyv. Kalvių k.*

Marškiniai. Žiežmarių sen. Balceriškių k. KŠM.

Kiklikas. Žiežmarių sen. Kairiškių k. KŠM.

fabrikinės baltos medvilninės, ornamentuotos skarelės. *Ornamentai smulkūs, juodos, rudos ar tamsiai mėlynos spalvos. Kraštuose – smulkių gėlyčių rėmelis, viduryje – tos pačios spalvos taškeliai arba retai išdėstytos dar smulkesnės nei kraštuose gėlytės*⁶⁰⁸.

Lyjant ar šaltesniu oru moterys gobdavosi drobulėmis, vadinamomis *panuomečiais*. Jie buvo vienpaliai servetiniai arba diminiai, rečiau dvinyčiai, su galuose įaustais raudonų žičkų ruoželiais arba išsiuvinėta raštų eilute. Prie galų būdavo prisiūti balti pinikai arba mežginiai⁶⁰⁹. Drobulės būdavo ~2 m ilgio, siauros ir plačios. Siaurosios buvo iš vienos išilginės ~70 cm pločio palos; plačiosios – iš dviejų palų, susiūtų išilgine sudūrimo siūle, kuri kartu buvo ir puošybos elementas.

Marškinius siūdavo iš lininio ir pašukinio ar pakulinio audinio, rankoves ir perpetes – iš siauros drobės. Pasiuvimu moteriški marškiniai mažai skyrėsi nuo vyriškų, tik buvo ilgesni ir puošnesni, apykaklė, rankogaliai ir krūtinė kartais siuvinėti, apsiūti mežginėliais arba klosteliais. Neturtingesnės valstietės marškinių apačioje pridurdavo pakulinius pridurkus⁶¹⁰. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą moterys dėvėjo ilgus drobinius marškinius su ilgomis rankovėmis, *gorsu* ir *kalnieruku* arba perkelines ar dryžuotas lino ir vilnos palaidines *ragoškines*. XX amžiaus 4 dešimtmetyje dar dėvėdavo iš vieno drobės gabalo siūtus lininius marškinius iki pusės blauzdų, ilgomis rankovėmis be rankogalių, su trikampė kaklo iškirpte. Iš medvilninio audinio, kurio į kaimą atveždavo žydai prekybininkai, siūdavo palaidines ilgomis rankovėmis su rankogaliais, apvalia apykakle su trumpu kaklo prakirpimu, be petukų. Dėvėti ir lininiai marškiniai, siekiantys kojų čiurnas, su giliu krūtinės prakirpimu, raudonais žičkiniais siūlais siuvinėta apykakle ir rankogaliais. Tokius marškinius susijuosdavo *švento Antano virvele* – iš lininių siūlų suvyta juostele su 9 užrištais mazgais. Apie 1930 metus paplito medvilninio velto audinio *bajaus* palaidinės, vilkėtos šaltu metų laiku⁶¹¹.

Puošniausia moterų kostiumo dalis liemenė, vadinama *kikliku*, siūta iš gražaus vilnonio, rečiau pusvilnonio audinio vienspalvė ryškiai raudona, mėlyna ar žalia arba marginta ryškių spalvų raštais ar

⁶⁰⁸ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

⁶⁰⁹ Stasė Bernotienė, „Lietuvių valstiečių skaros“, *Liaudies meno savitumas*, Kaunas, 1984, p. 50, 51.

⁶¹⁰ Pranė Dundulienė, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 145.

⁶¹¹ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

dryžiais, kartais su įaustomis blizgančiomis aukso ar sidabro spalvos gijomis. Skyrėsi sukirpimas, pasiuvimas, kaklo ir krūtinės iškirptė, liemens pridūrimas ir pakraščių apvedžiojimas⁶¹². XX amžiaus 4 dešimtmetyje buvo paplitę priekyje susegami kiklikai su trikampe kaklo iškirpte ir apačioje prisiūtomis dviem uždėtinėmis kišenėmis. Liemenė vėsiu oru vilkėta ant palaidinės⁶¹³.

Sijono prototipas buvo marginė iš prijuostų prie liemens 3–4 audinio palų. Vėlesni sijonai siūti iš lininių ar vilninių audinių ilgi, įvairaus pločio. Neturtingesnės moterys nešiojo siauresnius 2–3 palų sijonus, priekyje po prijuoste kartais įsisiūdavo prastesnės medžiagos. Turtingos valstietės siūdinosi rauktus arba klostuotus sijonus net iš 7 palų⁶¹⁴. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą platūs ir ilgi sijonai siūti iš trijų dryžuoto, rečiau – languoto naminio lino palų; šonuose ir nugaroje raukti, užrišami pynele iš siūlų, apačioje apsiūti *meškučiais* – juoda medžiagine juostele su stangriais kuteliais. XX amžiaus 4 dešimtmetyje dėvėti ilgi, iki pusės blauzdų ilgio sijonai iš lininio audinio *placenkos*. Kasdienai siūdavo iš dviejų palų, nugaroje truputį parauktus, apačioje atlenktus, šone kairėje pusėje susegamus saga ir kilpa iš siūlų⁶¹⁵. *Dėvėjo austus namuose lino maišyto su vilna sijonus. Sijonai būdavo vienspalviai ir languoti. Senieji sijonai buvo tripaliai, beveik iki žemės, apačioje buvo užsiūta horizontali atlanka*⁶¹⁶. XX amžiaus pirmoje pusėje madingi *ševiotiniai* sijonai siūti iš platėjančių palų, vadinamų *klynais*, kurių vienas kirptas iš išilgo, kitas – iš strižo šilkviltinės audinio, su pažemėje užsiūtomis puošniomis juodo audinio juostomis⁶¹⁷.

Prijuostes moterys dėvėjo visoje Lietuvoje, įvairiuose regionuose skyrėsi tik jų spalva, audimo raštai ir pasiuvimas. Kasdienės prijuostės siūtos iš tamsesnių spalvų, languoto ar dryžuoto audinio; išseiginės buvo baltos arba kaišytos įvairiais raštais iš baltų, raudonų, mėlynų, žalių ir kitokių siūlų⁶¹⁸. Prieš Pirmąjį pasaulinį karą paplito *žiurstai* iš

⁶¹² Antanas Tamošaitis, *Sodžiaus menas 7–8*, Kaunas, 1939, p. 23.

⁶¹³ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶¹⁴ Pranė Dundulienė, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 145.

⁶¹⁵ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶¹⁶ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

⁶¹⁷ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶¹⁸ Pranė Dundulienė, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 144, 145.

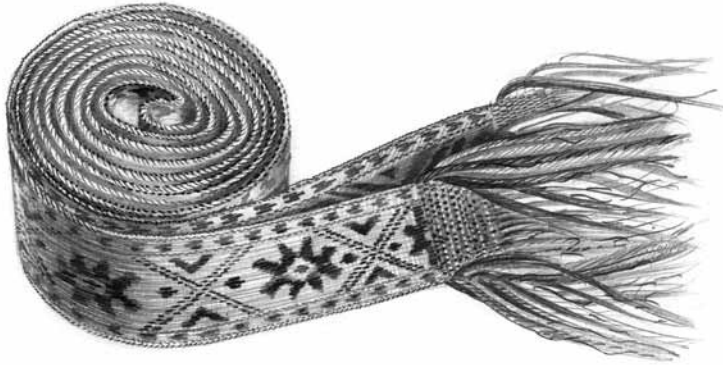
Prijuostė. Palomenės sen. Eitekonių k. KŠM.

standaus audinio *alpagos*. XX amžiaus 4 dešimtmetyje kasdien ryšėtos truputį trumpesnės už sijoną prijuostės iš vieno audinio gabalo, su šonuose *užmestomis* po dvi klostėmis ir keturkampe uždėtine kišene viename šone. Kasdienai siūtos ir iš lininio audinio *šeroko*, išėiginės – iš *placenkos* su *ragaškėlėmis* išmarginta apačia (ragaškėlėms naudotos *lučkos* – ryškiaspalviai pirktiniai vilnoniai siūlai)⁶¹⁹. Siūtos ir tamsios, siauromis skersadryžėmis juostelėmis išmargintos prijuostės su įvairiaspalviais vilnoniais siūlais augaliniu ornamentu išsiuvinėta apačia⁶²⁰.

Šaltu oru moterys siautėsi didelėmis vilnonėmis ar pusvilnonėmis skaromis. Ant marškinių ar kikiškų apsilvildavo platėjančius žemiau kelių trinityčius su lininiu pamušalu ir susijuosdavo juosta arba diržu. Trinityčius siūdavo iš trinityčio audinio, kurį ausdavo eglute iš storai suverptų nesuktų ir susuktų natūralios spalvos arba melsvai padažytų pašukinių ar pakulinių siūlų.

⁶¹⁹ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶²⁰ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

*Juosta.
Palomenės sen. Miežonių k. KŠM.*

Sermėgas, kurias vadino *rudinėmis*, siūdavo iš storo velto milo iki kelių ir ilgesnes. Žieminius kailinius siuvo iš namie išdirbtų ir rusva ar juoda spalva dažytų avikailių, kartais su kirptos vilnos ir avinuko kailio apykakle⁶²¹.

Šaltuoju metų laiku ant riešų mūvėtos vienspalvės arba įvairiaspalvės riešinės ne tik saugojo nuo šalčio, bet buvo ir puošni tradicinio kostiumo detalė. Vienspalvės dažniausiai būdavo juodos, šviesiai ir tamsiai mėlynos, sodriai raudonos, vyšninės, žalios; įvairiaspalvės – skersai arba išilgai dryžuotos 2–4 spalvų (vyšninė-geltona-juoda-violetinė, violetinė-raudona, rožinė-juoda-žalia-violetinė) siūlais, su įmegztais geometriniais ir augaliniais baltų arba gelsvų karoliukų raštais⁶²².

Tradicinį kostiumą papildydavo juosta, karoliai, ant pečių gobiamos skarelės ir didelės skaros, nosinės ir kiti smulkūs priedai, kurių dauguma turėdavo gana ryškius regionui būdingus bruožus⁶²³. Nosinės daugiausia būdavo drobinės, namų darbo⁶²⁴.

Kasdienio drabužiai buvo paprasti, tačiau eidamos dirbti kai kurių darbų moterys pasipuošdavo: *Prie šieno moterys labai strainosi – baltos skarelės, perkelinės baltos bliuzelės, sijonus dryžavus, plonesnius, lininius*⁶²⁵.

⁶²¹ Pranė Dundulienė, *Lietuvos etnologija*, Vilnius, 1991, p. 147.

⁶²² Ona Danutė Aleknieienė, „Riešinės – iš užmaršties prikeltos miniatiūros“, *Liaudies kultūra* 6, 2007, p. 70.

⁶²³ Teresė Jurkuvienė, *Lietuvių tautinis kostiumas*, Vilnius, 2006, p. 18.

⁶²⁴ Vladas Trinkas, „Kūno švara Lietuvos kaime“, *Gimtasai kraštas*, 1943, p. 310, 311.

⁶²⁵ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

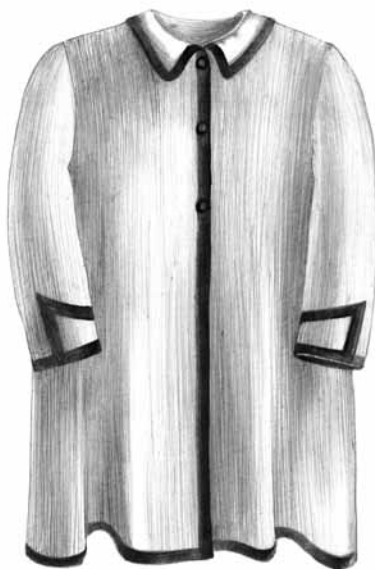
VYRŲ DRABUŽIAI Išeiginį vasarinį vyro kostiumą XIX amžiuje sudarė balti marškiniai, ilgos siaurokos kelnės, sermėga, batai, skrybėlė, juosta arba diržas, kartais dar – kaklaskarė ir liemenė.

Vyrų marškiniai buvo sukirpti panašiai kaip moterų, tik dažniausiai be jaustų ar išsiuvinėtų ornamentų⁶²⁶. Kruonio apylinkėse būta ir siuvinėtų: *Marškiniai – visada tik lininiai, vyrų siuvinėti. Moterims marškinių nesiuvinėjo. Siuvinėjo medvilniniais siūlais per kaniavą, raudonais ir juodais, kitokių spalvų nebuvo*⁶²⁷.

Kelnės siūtos iš naminio vilnonio arba pusvilnonio audinio, dažniausiai neryškių tamsių arba natūralios vilnos spalvos, nors kai kuriose vietose nešiotos ir ryškiaspalvės. XIX amžiaus pabaigoje pradėtos dėvėti kirptinės kelnės⁶²⁸, po Pirmojo pasaulinio karo – galife. XX amžiaus pirmojoje pusėje dėvėtos drobinės kelnės iki kelių siū-

*Jarmėkas. Kruonio sen.
Kalvių k. KšM.*

*Sermėga. Žiežmarių sen.
Balceriškių k. KšM.*

⁶²⁶ Teresė Jurkuvienė, *Lietuvių tautinis kostiumas*, Vilnius, 2006, p. 18.

⁶²⁷ KšM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. *Vilūnų k., gyv. Kruonyje*.

⁶²⁸ Vida Kulikauskienė, „Vyrų kelnės medžiaga, sukirpimas ir vilkėjimas XIX–XX a.“, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1974 metais*, Vilnius, 1975, p. 144.

tos iš dviejų išilgai perlenktų audinio gabalų, viduryje ties dvišakumu priekyje ir užpakalyje apie 20–30 cm paliktų nesusiūtų⁶²⁹.

XIX amžiuje vilkėtos sermėgos virš kelių siūtos iš velto naminio milo. *Sermėga arba jermėkas buvo siuvami tiesia nugara, su dirželiu per nugarą – klemka, kuris buvo prisegamas sagomis. Jermėkai daugiausia buvo žili, baltų nebuvo*⁶³⁰. XIX amžiaus antroje pusėje sermėgas pamažu pakeitė iš tuometinės miesto mados perimti panašaus silueto, tačiau kitaip sukirpti surdutai, o XIX ir XX amžių sandūroje – trumpi švarkai. *Surdotus čia nešiojo – tai jau skaitėsi turtingų žmonių drabužis*⁶³¹. Po surdutu ir švarku vyrai kartais vilkėjo liemenę, taip pat perimtą iš miesto mados, dažniausiai siūtą iš naminio vilnonio arba pusvilnonio audinio.

Pateikėja iš Žaslių pasakojo, kaip buvo apsirengęs vadeliotojas XIX amžiaus 9–10 dešimtmečiais: *dėvėjo milalio kelnes, milalio kamzelką (liemenę). Iš po liemenės buvo išlindę juosta surišti drobiniai marškiniai. Ant viršaus – ilgas, storo milo, apvedžiotas švarkas – marymarka. Kepurė su snapeliu. Snapelis blizgantis ar aptrauktas audiniu. Prie caro, šaltu oru ant autų ir vilnonių kojinių avėsi chaldokais (naginėmis)*⁶³².

Ant kaklo vietoj šaliko ryšėta kaklaskarė – įstrižai sulenkta kvadratinė *skarutė*. XIX amžiaus viduryje jai naudotas baltas arba languotas namudės audinys, o vėliau paplito fabrikinės ryškiaspalvio šilko ar plonos vilnos kaklaskarės.

Spalvinga vyriško kostiumo detalė buvo juosta. *Juostas audė ant lentelių. Vyrai susijuosdavo marškinius, kelnes arba žiponus, kartais kailinius. Jeigu juostą rišo, tai marškiniai buvo ant viršaus kelnų ištraukti. Kai su čebatais, tai kelnes į čebatus suleido*⁶³³.

Labai svarbi vyriško išėiginio kostiumo dalis buvo skrybėlė. Skrybėles iš geriausių vilnų veldavo amatininkai skrybėlininkai. Vasarą dėvėti iš šiaudų pinti *kepaliaušai*⁶³⁴. XX amžiaus pabaigoje skrybėles pakeitė kepurės su kietu priekakčiu. Žiemą vilkint milo sermėga ar kailiniais mūvėtos kailinės kepurės⁶³⁵, ant kaklo ryšėti virba-

⁶²⁹ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶³⁰ KŠM R: pateikėja L. Zaikauskienė, g. XX a. pr. Dainių k.

⁶³¹ KŠM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. Vilūnų k., gyv. Kruonyje.

⁶³² LLBM 8843 L13-27: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja B. Stankevičiūtė-Apanavičienė, g. 1900 m. Rusių k., gyv. Šilonių k.

⁶³³ KŠM R: pateikėja L. Zaikauskienė, g. XX a. pr. Dainių k.

⁶³⁴ KŠM R: pateikėja L. Zaikauskienė, g. XX a. pr. Dainių k.

⁶³⁵ Teresė Jurkuvienė, *Lietuvių tautinis kostiumas*, Vilnius, 2006, p. 18, 19.

lais megzti šalikai. *Šalikai buvo vienspalviai, tik galai pamarginti, ilgi kartą apsuka apie kaklą ir dar galai iki juosmens*⁶³⁶.

Po Pirmojo pasaulinio karo vašeliu (*kriukeliu*) megztos dryželiais pamargintos pirštinės ilgesniais riešais. Trumpos vienspalvės kojinės (*škerpetkos*) megztos virbalais.

Kasdieniai drabužiai būdavo paprasti, dažniausiai namų darbo. Eidami šienauti vyrai apsilvkdavo baltais ilgais drobiniais marškiniiais, galvas prisidengdavo šiaudinėmis skrybėlėmis.

VAIKŲ DRABUŽIAI Vaikai iki septynerių metų vaikščiodavo tik su marškinėliais iš namie austos drobės. *Motinos drabužėlius vaikams siūdavo iš savo sijonų – anderokų*⁶³⁷. Žiemai jiems pasiūdavo paltuką, pašiltintą pakulomis.

XX amžiaus 4 dešimtmetyje mergaitėms suknelės siūdavo iš *placekutės* – namie austo lininio audinio. *Vėliau suknelės siūdavo iš perkelio. Suknelės per liemenį durtos, žemiau juostos parauktos, ilgomis rankovėmis su sagute užsegamais rankogaliais. Apykaklės atverčiamos, su kampeliais ar apvalios. Suknelės ilgis iki pusės blauzdy. Žiemą suknelės būdavo iš storo, šilto audinio bjaus. Bajus būdavo languotas, žalios, mėlynos ir raudonos spalvos. Mergaitės vaikščiojo vienplaukės, plaukus už ausų pindavo į dvi kasas, į kurias įpindavo tikrus raudonos ar mėlynos spalvos kaspinėlius. Avėjo klumpėmis odiniu paviršiumi, žiemą kojas apmaudavo vilnonėmis kojinėmis ir apsiaudavo klumpėmis.*

*Berniukams kelnes siūdavo iš lininio storo audinio – šeroko. Berniukai vilkėjo baltais lininiais marškiniiais siaura apykakle ir šerokino audinio švarkelius – burkeles, kad būtų šilčiau, į švarkelio vidų buvo įsiuvas pakulos. Galvas dengė ausinėmis kepurėmis. Ant kaklo ryšėjo skareles*⁶³⁸. *Švarkeliai būdavo vienspalviai. Dažniausiai rudi arba pilki*⁶³⁹. Vaikai vilkėdavo avikailio kailinukus, mūvėdavo ausines kepures, ant kaklo ryšėdavo skareles⁶⁴⁰.

⁶³⁶ KŠM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. Vilūnų k., gyv. Kruonyje.

⁶³⁷ VU F81-280 L32: Teresė Labuckaitė, „Motina ir vaikas“, 1969. Pateikėja Oleska Lašinytė-Kirmelienė, 68 m. amžiaus, gyv. Bobilių k.

⁶³⁸ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

⁶³⁹ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo-verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

⁶⁴⁰ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000. Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

XX a. 4 deš. apranga. Kaišiadorys. KŠM.

XX a. 4 deš. apranga. Kaišiadorys. KŠM.

Vaikų apranga, XX a. 4 deš. Kaišiadorys. KŠM.

XX a. 4 deš. apranga. Kaišiadorys. KŠM.

APAVAS Iki Pirmojo pasaulinio karo nuo ankstyvo pavasario iki vėlyvo rudens žmonės apie namus vaikščiodavo basi. Apsiaudavo tik sekmadieniais eidami į bažnyčią, svečius ar miestą. Rudenį ir žiemą avėjo klumpes, veltinius, batus. *Mano tėvų jaunystės laikais avėdavo vyžas, kadokus*⁶⁴¹. Prieš Antrąjį pasaulinį karą moterys turėdavo ir *įsistojamuosius* batelius, užsegamus per keltį permestu dirželiu. Eidamos į bažnyčią juos nešdavosi rankoje susegusios tarpusavyje dirželius.

Vasarą dėvėjo megztas ar nertas plonas marškones, žiemą – vilnonės pirštines ir kojines. Pirštines megzdavo dvejopas: kumštines ir pirštuotas. Kojinės taip pat būdavo trumpos ir ilgos, iki kelių⁶⁴².

Vyžas. Kruonio sen. Vilūnų k. KŠM.

Kruonio apylinkėse vienspalves ir trumpas vadino kojinėmis, o ilgas – *pančiakomis*⁶⁴³. *Kojines žemiau kelių pasirišdavo skudurėliu. Kojinės būdavo pilkos, juodos, baltos avių vilnos. Vasarai parduotuvėje pirkdavo medvilnines kojines, megztas stulpiukais ir lygiai. Apsimovę kojinėmis, virš kelio užsirišdavo raištelį, o kojinės viršų atlenkdavo žemyn*⁶⁴⁴.

Vyrai paprastai avėjo vietinių batsiuvių siūtus aulinius batus. Minkštus jų aulus parišdavo odiniais raišteliais arba siauromis austinėmis juostelėmis. Naginės, vyžos ar klumpės laikytos menkesniu apavu; šventadieniais jas avėdavo tik neturtingieji. Dirbdami vyrai avėdavo bernų arba pačių namie pintas vyžas⁶⁴⁵. Prieš apsiaudami

⁶⁴¹ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁴² Antanas Tamošaitis, *Sodžiaus menas 7–8*, Kaunas, 1939, p. 38.

⁶⁴³ KŠM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. Vilūnų k., gyv. Kruonyje.

⁶⁴⁴ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000.

⁶⁴⁵ Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

VU F81-292 L22: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969.

Pateikėjas Jonas Šimanskas, g. 1894 m., Žalvarnių k.

kojas apsvyniodavo autais: *autus vyrām darydavo iš senų drabužių, sunėsiotų andarokų, kelnių. Autai turėjo būti būtinai balti, švarūs*⁶⁴⁶. Juos prisirišdavo *apivaromis* – iš kanapių padarytais raišteliais⁶⁴⁷. Prieš paskutinį karą buvo paplitusios klumpės, kurių vientisas padas buvo išdrožtas iš medžio, o odinis viršus sudarytas iš dviejų dalių – priekio ir užkulnio. Klumpės avėtos su namie megztomis vilnonėmis kojinėmis. Ilgainiui klumpės ir medpadžius pakeitė ilgaauliai batai⁶⁴⁸. Eidami į bažnyčių vyrai batus surišdavo tarpusavyje per aulų kilpeles perverta virvele ir nešdavosi permetę per petį. Priėję miestelį kojas apsvyniodavo autais ir apsiaudavo batais⁶⁴⁹.

Vasarą vaikai vaikščiodavo basi arba avėdavo vašeliu iš lininių ar kanapinių siūlų nertas *čempes*, *škerpetkėles*, *trapliukus*; žiemai turėdavo vyžas ir klumpes arba siūtas ar megztas iš vilnonių siūlų *čempes*.

Klumpės. Palomenės sen. Medžionių k. KŠM.

Nertos čempės. Kaišiadorių sen. Kasčiukiškių k. KŠM.

⁶⁴⁶ KŠM R: pateikėja L. Zaikauskienė, g. XX a. pr. Dainių k.

⁶⁴⁷ KŠM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. Vilūnų k., gyv. Kruonyje.

⁶⁴⁸ KŠM R: pateikėja O. Kmieliauskienė, g. XX a. pr. Vilūnų k., gyv. Kruonyje.

⁶⁴⁹ KŠM B270: Erika Nenartavičiūtė, „Audiniai ir jų vieta interjere. Audimo–verpimo įrankiai“, 2000. Pateikėja Domicelė Kazlauskaitė-Banevičienė, g. 1931 m. Medžionių k., gyv. Kalvių k.

*Žlugtas skalbiniams merkti ir šutinti. Palomenės sen.
Lomenių k. KŠM.*

*Kočėlas skalbiniams lyginti. Kruonis.
KŠM.*

*Lygintuvas su žarijomis viduje. Paparčių sen. Tatarkos k.
KŠM.*

DRABUŽIŲ PRIEŽIŪRA Drabužius skalbdavo pelenų šarmu, kurį pasidarydavo į vandenį pripylę medžio pelenų: *Supila ir išmaišo, pasidaro ty toks drumzlinas vanduo. Trina, užmerkia tuos rūbus, jie mirksta kartais pusę dienos kartais parą. Pamirksta. Nu ir tada jau skalbia*⁶⁵⁰. *Žlugtan sudeda nešvarius rūbus: apačion labeu sučiurotus, viršun – čystesnius. Tadu inkaitina kelis akmenus, deda terp rūbų i viską užpila karštu šarmu, prispaudže, uždenge i palienka parai. Rytojaus dienų ištrauke lazdu i prok apačių nulaidže vandenį*⁶⁵¹.

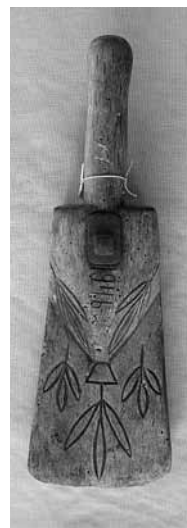
Muilą virdavo iš *prastesnių* gyvulinių riebalų, į kuriuos dėdavo

⁶⁵⁰ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁵¹ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“. Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

*Velėjamas audeklas, 1940 m. Nemaitonių sen. Mičiūnų k.
Leonardo Kazoko nuotr. NCDM*

*Kultuvė.
Žiežmariai. KŠM.*

akmenėlio. Išvirtą supildavo į formas ir palikdavo sustingti. Sustingusį supjaustydavo gabalais⁶⁵².

Išskalbtus drabužius vasarą džiovindavo ant tvorų, o žiemą – ant aukšto. Išdžiūvusius plonus drabužius prosindavo, o prastesnius kočėdavo. Drabužius laikydavo ant aukšto. Juos sukabindavo eilėmis ir uždengdavo kuo nors. Marškinius ir kelnes laikydavo skryniuose. Vasaros metu tarp drabužių įdėdavo rožių žiedų, kad kvėpėtų⁶⁵³.

Kad audiniai įgautų baltą spalvą, juos patiesdavo pievoje ir palikdavo ant saulės. Išastų audinį iš stovo išėmė, užmerkė vandeny. Pelenų da pilia, tai kitas kū. Paskui išplauna. Ir patiesia ant pievos. Audiniai ir bąla. Dieną pabūva, vakare inneša⁶⁵⁴. Patiesia audeklus ant rasos ir palieka kelias dienas lauke, kartais netgi lietuje, kad baltesni būtų⁶⁵⁵. Audinius užmerkėdavo į cebrą ir skalbdavo greitai po užmerkimo. Skalbdavo nekočioj spaudydami rankomis. Išplautus audinius veždavo prie upelio ar tvenkinio, žiemą – į eketę ir ten kultuve išmušdavo⁶⁵⁶.

⁶⁵² KŠM R: pateikėja Veronika Lisauskaitė-Stankevičienė, g. 1927 m. Vilūnų k.

⁶⁵³ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁶⁵⁴ KŠM R: pateikėjas Jurgis Gustas, g. 1922 m. Ringailių k.

⁶⁵⁵ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁵⁶ KŠM R: pateikėja L. Zaikauskienė, g. XX a. pr. Dainių k.

PAGRINDINIAI VERSLAI

Pagrindiniai verslai Kaišiadorių krašte, kaip ir visoje Lietuvoje, buvo žemės dirbimas ir gyvulių auginimas; kartais – ir bitininkavimas.

ŽEMDIRBYSTĖ

Augindami javus valstiečiai apsirūpindavo maistu sau ir pašaru gyvuliams, taip pat – žaliava tekstilės dirbiniams. Auginti rugiai, miežiai, kviečiai, avižos, linai, kanapės, bulvės ir kitos daržovės. Svarbiausi žemdirbio darbai buvo dirvos paruošimas, sėja, rugiapjūtė, šienapjūtė, linų ir kanapių auginimas ir apdirbimas, kūlė.

ARIMAS Pirmasis dirvos arimas buvo lydymas burtų, turinčių lemti gausesnį būsimą derlių. Pirmą kartą išeidamas arti artojas būdavo rimtas, nešūkaudavo, kad neprišauktų varnų. Prieš pradėdamas persižegnodavo ir prašydavo: *Dieve, padėk, Dieve, užderink*. Išaręs pirmą vagą, grįždamas ją vėl užversdavo, kad karvės pieno duotų. Grįžusį iš lauko artoją jam iš netyčių apliedavo tam, *kad javai gerai derėtų*,

Arimas, 1954 m. Nemaitonių sen. Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.

*derlingi būtų metai (Žiežmariai), arkliai būtų sveiki (Kruonis), arklių ar jaučių nepultų uodai, vapsvos (Žiežmariai), artojui darbai gerai sektųsi (Kruonis), būtų budrus ir linksmas, dirbdamas neužmigtu (Žiežmariai)*⁶⁵⁷. Žiežmariuose žiupsnelis pirmosios vagos žemių būdavo pasidedamas iššutusiems kojų pirštams gydyti. Artojui ariant, šeiminkė stengdavosi paslapčia pavogti truputį pirmosios vagos žemių, kuriomis pabarstydavo aslą, kad nebūtų blusų.

MĖŠLAVEŽIS Pagrindinė trąša buvo gyvulių mėšlas. Kad jis būtų kuo veiksmingesnis būsimam derliui, vežant į lauką taip pat reikėjo laikytis tam tikrų prietarų. Žiežmariuose sakydavo, kad vieną vežimą mėšlo reikia išvežti kovo pirmą, tada mėšlas gerai veikia ir būna geras derlius⁶⁵⁸. O jei mėšlą veši pučiant minkštam pietų vėjui, tada jis greičiau supus, dirva geriau įsitręš ir javai geriau derės. Manyta, kad negalima vežti pučiant šiaurės vėjui, nes nueis niekais, dirvai nepadės, bus menkas derlius. Kruonyje aiškinta, kad tada mėšlas nesupūva ir neįtręšia žemės. Kad mėšlas būtų maistingas dirvai, kruoniečiai veždami pirmą vežimą įdėdavo Velykų kumpio kaulą⁶⁵⁹.

SĖJA Sėjai kiekvienas ruošdavosi iš anksto. Rugių sėklas prieš sėją pašventindavo bažnyčioje per Žolinės šventę. Sėjėjas pradėdamas sėti visuomet persižegnodavo ir peržegnodavo žemę, kad gautų naują gausų derlių.

Kraitelė. Paparčių sen. Karsakų k. KšM.

⁶⁵⁷ Jonas Balys, *Lietuvių tautosakos skaitymai 2*, Tübingen, 1948, p. 141, 142.

⁶⁵⁸ Mindaugas Bartnikas, *Liaudies meteorologija*, Vilnius, 2000, p. 291

⁶⁵⁹ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

Sėjėjas sėdavo iš pintos šiaudinės sėtuvės, vadinamos *vokele* ar *kraitele*, prie kurios šonų prisirišdavo virvelę, juosta, diržą arba net rankšluostį, kad sėdamas galėtų pasikabinti sėtuvę ant sprando ir turėtų abi rankas laisvas. Sėdavo ir iš kibiro ar *prijuostės* – dažniausiai apsijuosto maišo.

Norėdamas užtikrinti geresnį derlių, paisydavo įvairių papročių ir draudimų. Kad derlius būtų geresnis, Kruonyje sėjėjas prieš sėją ir visą sėjos laiką neskusdavo barzdos bei nekirpdavo plaukų. Žiežmariuose aiškindavo: *Kai plaukas trumpas, tai ir javai trumpi teauga, ilgas plaukas – ilgi javai*. Kad duona būtų balta, rugius sėdavo apsirengęs baltais marškiniais, jų nekeisdavo iki pat sėjos pabaigos, kad nepasikeistų sėkla ir kirmėlės javų neštų. Kol nebaigdavo sėjos, baltinių neskaldavo, kad užaugę rugiai nelūžinėtų.

*Sėjėjai, 1951 m. Kruonio sen. Žydeikiškių k.
Nuotrauka gauta iš Albinos Zanevičiūtės-Kudirkienės.*

*Akčios dirvos paviršiui purenti.
Žiežmarių sen. Vladikiškių k. KŠM.*

Kad javai gerai derėtų, iš aruodo taikydavo pasisemti tiek grūdų, kad neliktų nepasėtų. Kad javų kas neužburtų ir neapraganautų, paukščiai nenulestų, Kruonyje sėjos grūdus perpildavo per rato stebulę, Žiežmariuose – per kelnių kišką. Veždamas sėklą į laukus į vežimą įsidėdavo šiaudų, kuriuos iškratydavo baigęs sėti. Kad nebūtų piktžolių, avižas pildavo per pavalkus ir rezginius. Kad nebūtų dirsių, eidamas sėti pasiimdavo kirvj.

Kruonyje prieš pradėdamas sėti sėjėjas parūkydavo sėjos rykus švęstomis žolėmis. Kad užaugtų tiesūs javai ir vėjas jų neišguldytų, pradėdamas sėti pirmiausia kryžmai paberdavo po saują į visas keturias puses. Kad aruode niekada nepritrūktų sėklos ir svirne visus metus būtų grūdų, baigdamas sėti palikdavo sėtuvėje truptų grūdų ir parnešęs namo vėl supildavo į aruodą. Kad sėkla nesugestų, Žiežmariuose saugodavo, kad sėjos grūdų nepatektų arkliui. Sėjėjas žiūrėdavo, kad paskui jį niekas nesėtų. Jeigu įkandin jo ateidavo kitas sėjėjas, tai užrišdavo maišą, apversdavo kitu galu ir jį perpjaudavo, – kad būtų kaip pradėdant naują maišą sėti. Kruonyje pirmam sėjant, kitas pasisemdavo saują grūdų ir apsėdavo ja visą lauką, – kad derlius *nepereitų jį užsėjusiam*.

Svarbu buvo sėjos pradžios laikas. Žiežmariuose sėti pradėdavo antradienį. Jei kaime būdavo kas miręs, nesėdavo daržovių, kad nedžiūtų; Kruonyje taikydavo sėti vakare, kad nelestų paukščiai ir vištos nekapstyti⁶⁶⁰. Vilūnuose nieko nesėdavo esant mėnulio tuštumai⁶⁶¹. Kaišiadoryse tikėta, kad daržovės gerai derės, jei jas sodinant kas nors praeis pro šalį su lapu.

Kiekvienas augalas turėjo savo sėjos laiką. Kiekvienas kaimas tuos pačius augalus sėjo irgi įvairiai.

Žiežmariuose rugių sėjos pradžia sutapdavo su Švč. Mergelės Marijos švente, švenčiama rugsėjo 8 dieną: *rugius reikia sėti apie Marijos gimtadienį; tris dienas prieš ir tris dienas po Marijos šventės; kada murmučiai esti gražūs, sveiki ir jų daug; nuo 15 rugpjūčio*. Žasliuose rugius sėja ant seno, tai ne taip kirmija.

Miežius Žiežmariuose sėdavo *pušų metūgliams pradėjus linkti, rugiams išplaukėjant, putinams žydint, klevams žydint*. Žasliuose sėdavo *jauname mėnesyje (trijų vakarų)*, nes tuomet geriau auga. Kviečių ir

⁶⁶⁰ Jonas Balys, *Lietuvių tautosakos skaitymai 2*, Tübingen, 1948, p. 141, 142.

⁶⁶¹ KŠM R: *pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyven. Vilūnų k.*

miežių nesėdavo tada, kai danguje kartu šviesdavo saulė ir mėnulis, nes tuomet *bus daug kūlių*. Kviečius sėdavo į šviežiai paartą sausą žemę. Miežius sėdavo tik tada, kai rugiai jau būdavo išplaukę, nes anksčiau pasėti miežiai gali neišplaukti. Avizas sėdavo prieš Šventą Jurgį, balandžio 23 dieną.

Norėdami užsitikrinti geresnį pasėtų javų derlių, turėdavo atlikti įvairius tai lemiančius veiksmus. Vilkiškėse sakydavo: *Kap geri šnapsy, kliūsterk lašelį po stalu, kad gereu javai derėtų*⁶⁶². Kruonyje tikėdavo, kad nuogam aplėkus aplink javų lauką, galima išnaikinti žoles. Žaslių žemdirbiai, norėdami išnaikinti iš dirvos usnis, vieną jų kartu su kitais žolynais per Žolinę pasišventindavo bažnyčioje ir parnešę įsodindavo vėl į tą pačią vietą⁶⁶³.

Žemdirbiai žinodavo būdų, kaip pakenkti kito derliui ar jį *pavogti*. Tikėdavo: jeigu nuogas pirma apibėgsi aplink kaimyno javus, o paskui aplink savo javų lauką, tai kaimyno derlius pereis į tavo lauką. Jeigu niekam nematant pasemsi iš svetimos dirvos žemių ir išbarstysi ant savo, tavo laukas bus derlingesnis; o jeigu pasemsi nuo kapo smėlio ir išbarstysi ant kito dirvos, jo derlius sunyks. Žinodami esant tokių pavojų žiežmariečiai savo laukus nuo užkerėtojų apsaugodavo *gyvuoju sidabru*, kurį apnešdavo apie savo lauką ir užkasdavo žemėje.

Kenksmingiausios derliui būdavo gamtos stichijos. Norėdami apsaugoti javus nuo ledų, švęsdavo didžiųjų metinių švenčių (Kalėdų, Velykų) trečiąją – *Ledy* – dieną ir nejudindavo žemės. Per Velykas ant lauko pabarstydavo šventintų kiaušinių lukštų, o šventintos mėsos kaulus užkasdavo lauke toje vietoje, kur po smarkaus lietaus bėgančio vandens yra padarytas griovys. Kruoniečiai per audrą išnešdavo į lauką ližę.

Grikius Žiežmariuose sėdavo, *kai atsirasdavo daug vabalėlių, grikvabalių*. Kai grikiai jau pasėti, jokių javų daugiau negalima sėti, šie neaugs. Žirnius sėdavo penktadieniais ir šeštadieniais, vengdavo sėti tokią dieną, kurios pavadinimas turi raidę „r“, kad jie nekirmytų. Nesėdavo pučiant šiaurės vėjui, nes tokie žirniai nesuverda. Nesėdavo esant jaunam mėnuliui, nes jie tada iki rudens žydi, bet nemezga ankščių.

Linus Kruonyje sėdavo nuo Šventos Domicelės (gegužės 7) iki gegužės 29 dienos. Sėdavo, kai dangus giedras, švarus, nes tada ir

⁶⁶² KšM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“, Pateikėjas Zigmantas Rudis, g. 1892 m. Vilkiškių k.

⁶⁶³ Angelė Vyšniauskaitė, *Mūsų metai ir šventės*, Kaunas, 1993, p. 107.

*Bulvių sodinimas, ~1970 m. Nemaitonių sen.
Nuotrauka gauta iš Jono Levansevičiaus. KŠM.*

*Bulviakasis, 1951 m. Kruonio sen. Žydeikiškių k.
Nuotrauka gauta iš Albinos Zanevičiūtės-Kudirkienės.*

linai bus švarūs. Kad linų niekas neužkerėtų, pasilikdavo saują sėmenų ir apsėtą lauką apibarstydavo iš visų pusių. Žiežmariuose linus sėdavo, kai nuo gluosnių pūakai krenta, kai nuo gluosnių byra žiedų pūkeliai ir oras apsiniaukęs, šermukšniams, putinams žydint, anksti ryte arba vakare, prieš saulės tekėjimą, kai debesys danguje būna prasitęsę pluoštais, kai dangus brūkšniuotas, tada linai geriau augs, bus ilgas pluoštas, anksti ryte arba vakare, prieš saulės tekėjimą. Kad linai užaugtų didesni, juos sėjant šeiminingė eidavo prieš sėjėją ir šokinėdavo; Žasliuose sėdavo per jaunatį.

Bulves geriausia sodinti: pražydėjus sodams, kai užsimezga vaisiai miškinio obuoliuko didumo, kai šilta žemė, kai dangus būna krūmuo-

*tas*⁶⁶⁴, *sename mėnulyje – nebus kirmėliuotos*. Kaišiadoryse žiūrėdavo, kad gretimoje dirvoje nepradėtų sodinti kaimynas, nes tada pirmojo nederės. Žiežmariuose nesodindavo penktadienį, – kad nekirmytų. Būsimą derlių rodydavo tam tikri ženklai: jeigu ardami išardavo daug karkvabalių vikšrų, žinodavo, kad bus daug ir bulvių; Rumšiškėse ir Žiežmariuose sakydavo, kad jeigu sodinant bulves saulė ir mėnulis būna kartu danguje – bulvės bus žyduolės.

Kad kopūstų kirmėlės negraužtų ir galvos gerai augtų prieš pradėdamos sodinti kopūstų daigus šeimininkės daržo kampe arba lysvės gale padėdavo didelį akmenį, o po juo prispausdavo dilgėlių pluoštą. Kruonyje eidamos sėti kopūstų *rasodos*, lipdamos per tvorą nesilaikydavo už mieto, o sėdamos nežiūrėdavo į pūdymą, kad kopūstai neišvirštų į griežčius. Žiežmariuose nesodindavo kopūstų tą dieną, kai keptavo duoną, kad nebūtų gumbuoti.

Agurkus sėdavo per priešpilnį. Žinodavo: *Kai jaunas – žydi žydi ir nesimezga, būna agurkai pušaziedžiai*. Kad agurkai gerai augtų, sumazgydavo virvagalį ir mesdavo per galvą. Žiežmariuose žinomas prietasas, kad norėdamos didelių agurkų arba žirnių ankščių, vaisiams pradėjus megzti sėjėjos turėdavo nuogos apibėgti apie agurkų arba žirnių lauką.

Svogūnus sodindavo per Šventą Stanislovą, gegužės 8 dieną, prieš ievoms pražystant. Sakydavo, kad pasodinti per ievų žydėjimą neaugs. Žiežmariuose sakydavo, kad pasodintų per pilnatį svogūnų šaknis nuės kirmėlės.

Gėles sėdamos ir sodindamos moterys taip pat paisydavo papročių. Kruonyje gėles sodindavo esant jaunam mėnuliui, iš ryto, kai pečius kūrenasi, – tikėdavo, kad tada jos gražiai ir ilgai žydės, bus pilnavidurės. Jurginus sodindavo per pilnatį, kad būtų pilnaviduriai žiedai. Kad gėlės gražiai žydėtų, Žiežmariuose eidamos sėti merginos nusiprausdavo, gražiai susišukuodavo, pasipuošdavo. Kad rūtos darželiuose gražios augtų, Žaslių apylinkės merginos niekam neleisdavo išnešti sąšlavų⁶⁶⁵. Pasėtas rūtas užakėdavo katino koja, kad būtų garbiniuotos.

⁶⁶⁴ VU F213-99 L85: Petras Bražėnas, Antanas Gudelis, „Liaudies meteorologija ir agronomija“, 1962. Pateikėja Marcelė Kuprevičienė, g. 1905 m., gyv. Vladikiškių k.

⁶⁶⁵ Angelė Vyšniauskaitė, *Lietuvio namai*, Vilnius, 1999, p. 147.

ŠIENAPJŪTĖ Vasarą ūkininkai pradėdavo ruošti žiemai. Pirmiausias rūpestis – pašaras galvijams. Šienapjūtę pradėdavo nuo Švento Jono, birželio 24 dienos. Šienaudavo dalgiu, kurį iš anksto išsiplakdavo. Jei neturėdavo, nusipirkdavo. *Perkant dalgę, kiekvienas išbandydavo, kaip ji skamba. Jei dalgė skamba plonai ir ilgai, jei jos*

*Šienapjūtė, 1964 m. Kruonio sen., Darsūniškis.
Benjamino Uždravio nuotrauka. KŠM.*

*Šienapjūtė, XX a. 7 deš. Nemaitonių sen.
Nuotrauka gauta iš Aldonos Kamantauskienės. KŠM.*

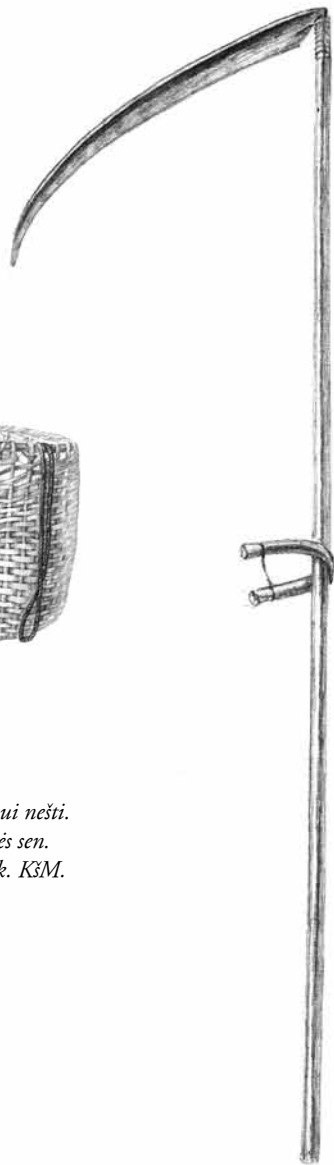
*Plakamas dalgis, -1965 m. Kruonio sen. Vilūnų k.
Nuotrauka gauta iš Pranciškaus Lissausko.*

Šienapjūtė, 1955 m. Kruonio sen. Vilūnų k. Nuotrauka gauta iš Juozo Milašiaus. KŠM.

*Doklas šienui nešti.
Palomenės sen.
Miežonių k. KŠM.*

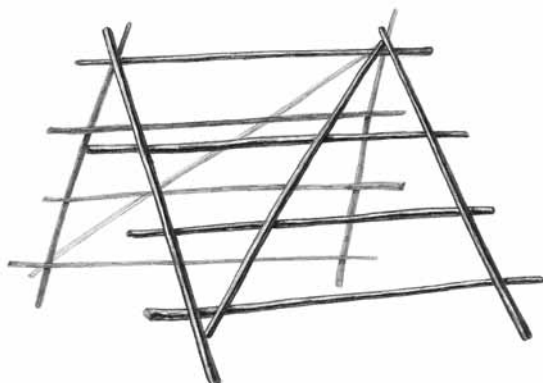
Dalgis. Kruonio sen. Lapainios k. KŠM.

*Dėžutė pustyklei.
Žiežmarių sen.
Turloviškių k. KŠM.*

Grėblys. Rumšiškės. KŠM.

*Žaginyš šienui džiovinti. Kruonio sen.
Anglininkų k. KŠM.*

*Rugiapjūtē, XX a. 4 deš. Žasļai. J. Tureco nuotrauka.
Nuotrauka gauta iš Edvardo Medišausko. KšM.*

Rugiapjūtēs pabaigtuvēs, XX a. vid. Rumšiškēs. KšM.

*ašmenys plonos – tai dalgė gera. <...>Dalgę padėdavo ant peties ir plakdavo su plaktuku. <...> Kad būtų dar aštresnė, galandama su galąstuvu⁶⁶⁶. Šieną grėbdavo grėbliu. Jo kotas būdavo iš lazdyno, o dantys – iš beržo. Tuo pačiu grėbliu daužydavo džiovinamas pradalgės, išdžiūvusį šieną sugrėbdavo ir kraudavo į kupečius⁶⁶⁷. Apdžiūvusį šieną dažniausiai dėdavo į žaginius iš alksnio, kad lietus neperlytų ir vėjas neišnešiotų. Išdžiūvusį šieną kraudavo į vežimą ir veždavo į daržinę. Kad sukrautas ant vežimo šienas nenuvirstų, priverždavo šienverže: *Kad tas šienas nenuvirstų, ant vežimo viršaus uždedama kartis ir su virve pririšama prie abiejų vežimo galų*⁶⁶⁸. Daržinės iš lentų būdavo didelės, be langų, su durimis iš abiejų pusių, kad būtų patogiau suvežti šieną⁶⁶⁹.*

Iki Joninių būdavo reikėdavo, kad šienas būtų nušienautas. Šienaudavo įvairiai, kas turėdavo gerų pievų, nu tai jie šienaudavo viską. O mes kaip šienavom pas mus buvo raistas, nušienaudavai, ant vandens pradalgės būdavo, reikėdavo į rezgines tokias sudėt ir jį iš-

Pjautuvas javams pjauti. Kaišiadorių r. KšM.

⁶⁶⁶ VU F81-292 L38: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969. Pateikėjas Augustas Patriūbavičius, g. 1901 m., gyv. Sekionių k.

⁶⁶⁷ VU F81-292 L22: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969. Pateikėjas Jonas Šimanskas, g. 1894 m. Žalvarnių k.

⁶⁶⁸ VU F81-292 L39-40: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969. Pateikėjas Augustas Patriūbavičius, g. 1901 m., gyv. Sekionių k.

⁶⁶⁹ VU F81-292 L29: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969. Pateikėjas Ksaveras Lašinis, g. 1882 m., Žalvarnių k.

nešt. Viksvos tokios būdavo. Tas viksvas ant tų rezginių sudedi ir neši ant žemės, supranti, sausesnės, kad išdžiūtų. Išdžiūsta, tada varto, tada deda į kupetas, nu tada išdžiūsta kupetose, tada jau veža namo.

Bet ten šienas būdavo, kaip sakydavo žmonės, kad gali žmogų pajaut. Beveik kap peilis, pločio kaip pirštas, supranti, toki platūs. Ir va tokios pievos buvo, ne kultūrinės, o paprastos pievos. Rankom [pjadavo], su dalge, tik su dalge. Anksčiau jokių kitokių dalykų nebuvo. Tik su dalge.

Džiovindavo. Rezhinēm nešiodavo. Rezhinės tokios. Toki du lankai sujungti, supranti, viskas ir an jų susideda ir neša. Ir džiovina. Va taip ir ruošdavo. Nu paskui in arkliuką ir parveža, ir viskas⁶⁷⁰.

RUGIAPJŪTĖ Rugiapjūtė prasidėdavo liepos pabaigoje, nuo Šventos Onos. Nuo seno kasdienis ir svarbiausias valstiečių maistas buvo duona, todėl rugių derliaus nuėmimui visi ruošdavosi ypatingai. Turtingesni ūkininkai iš anksto užprašydavo talkas. Talkininkai javų lauką susiskirstydavo barais, išsirinkdavo baravedę. Visi dirbdavo atsakingai ir linksmai, dainuodami rugiapjūtės dainas.

Iki Pirmojo pasaulinio karo pagrindinis įrankis buvo pjautuvas. Tai geležinis lankas su danteliais ir viename gale pritvirtintu kotu. Žiez marių apylinkėje iki 1940 metų rugius ir miežius pjaudavo pjautuvu, o avižas, kviečius ir žirnius kirsdavo dalgiais⁶⁷¹.

Seniau rugius pjaudavo pjautuvais. Pasiturintys ūkininkai samdydavo talkininkus. Į talką susirinkdavo po keletą ar net keliolika talkininkų. Talkininkai, dažniausiai moterys, pasiskirstydavo barais rugių lauką po 2–3 metrų pločio juostomis. Tuomet pjovėja savo bare nupjaudavo po keletą saujų ir dėdavo ant rugienoje patiesto ryšelio (susuktų šiaudų grįžtės), kol pripjaudavo apie 15 saujų. Sukrautas rugių saujas surišdavo į pėdą. Pjovėjos pjaudamos lenktyniaudavo ir dainuodavo. Kiekviena stengėsi pripjauti kuo daugiau pėdų.

Pėdus sunešdavo į eiles krūvomis po 10 ir statydavo mendeliais (gubomis). Mendelius išrikiuodavo eilėse po tris ar šešis. Statant mendelį pirmiausia pastatydavo deduką – vieną pėdą pastatydavo vertikaliai, kad būtų žemesnis, užlauždavo varpas. Prie jo iš keturių pusių įžambiai pastatydavo keturis pėdus – deduko atramas, ir po to pasta-

⁶⁷⁰ KšM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁷¹ VU F81-279 L24: T.Janulis, „Žemdirbystė“ 1969. Pateikėjai Petras Žaslauskas, g. 1884 m. Kairiškių k., Vincas Sasnauskas, g. 1896 m. Juknonių k.

tydavo dar keturis pėdus iš visų keturių pusių. Mendelį užbaigdavo uždedami kepurę (dešimtąjį pėdą, su užlaužtomis varpomis).

Mano jaunystės laikais, rugius kirsdavo dalgiais. Vienas ar keli vyrai su dalgiais kirsdavo rugius klodami juos eilėmis, o moterys iš paskos eidavo atbulos ir rinkdavo į sterblę nupjautus rugius. Surinkusios reikiamą kiekį, rišdavo pėdus⁶⁷². Kitas pateikėjas pasakojo: Nuveina moteriškė, rankoves tokias baltas užsideda, kad nebadytų. Užsiriša. Specialias pasisiuva. Vyras eina su dalge kerta, o moteris eina ir riša pėdus. Paskui tuos pėdus nešioja, tada stato į eiles. Mendelius, kap vieni vadydavo. Sustato, kad jie išsistovėtų. O paskui veža tuos rugius, kulia, vėto, arpuoja, mala ir duoną kepa⁶⁷³.

Rugius pjauti ir pėdus rišti visi stengdavosi kuo greičiau, ir niekas nenorėdavo likti paskutinis. Žiežmariuose sakydavo: *Jeį paskutinį pėdą riši, tai tais metais neapsivesi⁶⁷⁴*. Arba: *Kas paskutinį pradalgį varo ar paskutinį pėdą riša, tai tą šunes dažnai užpuola⁶⁷⁵*. Kruonyje tikėdavo, kad paskutinį pėdą rišanti mergina susigaus vaiką⁶⁷⁶. Be to, paskutinis pėdas būdavo mažas, todėl kiti pajuokdavo: *Jau ji su benkartu ateina.*

Įteikiamas rugiapjūtės vainikas, XX a. vid. Paparčių sen. Nuotrauka gauta iš Stasio Malūnavičiaus. KŠM.

⁶⁷² KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁶⁷³ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁷⁴ Eglė Mirončikienė, *Meilės magija: lietuvių vedybiniai ir meilės burtai*, Vilnius, 2000, p. 105.

⁶⁷⁵ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁶⁷⁶ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1979.

PABAIGTUVĖS Svarbiausia rugiapjūtės talkos dalis būdavo pabaigtuvės ir jų simboliniai veiksmai, kurių pagrindinis tikslas – užtikrinti gerą kitų metų derlių. Pabaigtuvių simbolis – pabaigtuvių vainikas, nupintas iš pirmojo pėdo. Tikėdami, kad pirmasis pėdas turi nepaprastų magiškų galių, jo nesurišdavo. Pirmuoju pėdu apjuosdavo ir šeimnininką, kad šiam liemu neskaudėtų. Jei šeimnininko nebūdavo, juo apsiuosdavo bet kuris iš darbininkų.

Rumšiškėse pabaigtuvių vainiką pindavo iš vienu rugių varpų. Žaslių ir Žiežmarių apylinkėse jį papuošdavo rūtomis, saulutėmis, dobilėliais, žirniukais ir kitokiomis gėlėmis⁶⁷⁷. Žiežmarių apylinkėse be vainiko rugiapjūtės pabaigtuvėms dar pindavo juostą iš rugių su varpomis. Dažnai į ją primaišydavo vasarinių javų, žirnių, dobilų, pridėdavo ir gėlių⁶⁷⁸.

Juosta susijuosdavo vainiko nešėja, sparčiausiai dirbusi mergina. Laikydama vainiką rankose, *ant torelkos* arba ant galvos iškilmingai jį nešdavo į namus. Šeimnininkai vainiko nešėjus pasitikdavo su vaišėmis. Rumšiškėse pasitikdavo su duonos kepalu ir alumi⁶⁷⁹. Pasitaikydavo, kad šeimnininkai vainiko nešėjai duodavo lėkštę su buteliu, po kuriuo padėdavo jai pinigų.

Dažniausiai vainiką įteikdavo prie gonkų, Žiežmarių apylinkėse jį įnešdavo į vidų. Kartais vainiką šeimnininkui užkabindavo ant kaklo dar laukuose⁶⁸⁰. Rumšiškių apylinkėse pirmą vainiką atiduodavo šeimnininkei, o antrą nešdavo į koplyčią, – tuo išreikšdami Dievui padėką už gerą derlių⁶⁸¹. Įteikdami vainiką sakydavo oracijas: *Kentėjau nuo žiemos laikų šaltį, pavasario laike vandens, vasaros laike karščius. Atėjo jaunas ponas, pakirto man kojas ir aš pavirtau dirvoj. Pailsėjęs, pagulėjęs atsikėliau, parėjau gaspadinės priėmimo, nes aš jums duosiu peną*⁶⁸². Rokiškės kaime paduodami vainiką talkininkai sakydavo: *Vai nuvargom, / Ir labai išalkom, / Norim žalio vynelio, / Norim balto pyragėlio. Šeimnininkė įteikdavo pyragą sakydama: Visą dienele triūsiau, / Baltą pyragėlį kepiu. / Prašom priimti ant baltų rankelių / Baltą pyragėlį*⁶⁸³.

⁶⁷⁷ LNB RKRS F85–E81 L42-43: R. Paškevičius, „Lietuvių valstiečių rugiapjūtės įrankiai ir papročiai. XIX a. pab. – XX a. (iki 1940)“, 1973.

⁶⁷⁸ Pranė Dundulienė, *Lietuvių šventės: tradicijos, papročiai, apeigos*, Vilnius, 1991, p. 225.

⁶⁷⁹ Pranė Dundulienė, *Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai*, Vilnius, 1979, p. 132.

⁶⁸⁰ Jonas Mardosa, „Ritualiniai talkų pabaigtuvių veiksmai XIX a. pab. – XX a. pirmoje pusėje“, *Lietuvių katalikų mokslo akademijos suvažiavimo darbai* 17, Vilnius, 1999, p. 428.

⁶⁸¹ Jonas Basanavičius, „Rugiapjūtės papročiai Dovainonyse“, *Tėviškės žinios*, 1990-09-11.

⁶⁸² Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁶⁸³ KŠM R: Jonas Mardosa, *Kai kurios vaišių ir vaišinimosi ypatybės*.

Spragilas. Rumšiškės. KSM.

Vėtyklė grūdams vėtyti. Kaišiadorių r. KSM.

Žaslių apylinkėse šeiminkas vainiko nešėjus klausinėdavo, ar geri rugiai užaugo, ar daug pripjovė⁶⁸⁴. Priėmę vainiką šeiminkai paklausdavo talkininkų, ar šie labai sukaitę, ir, išgirdę teigiamą atsakymą, apliedavo vandeniu. Laistydavo, *kad kitais metais gerai javai užderėtų, netrūktų lietaus (Žiežmariai), kad būtų baltesnė duona (Kietaviškės)*⁶⁸⁵, *javai nebyrėtų (Žiežmariai), būtų balta duona ir geras derlius*. Kruonyje liedami vandenį sakydavo: *Yra duonos, turi būti ir gėrimo*⁶⁸⁶!

Rumšiškių apylinkėse šeiminkė vainiką užsidėdavo ant galvos⁶⁸⁷. Žiežmarių ir Žaslių apylinkėse vainiką pakabindavo ant sienos gryčioje *apjuosiant* šventųjų paveikslą ar klėtyje. Pabaigtuvių vainiką laikydavo iki kitos sėjos, tada jo grūdus išskuldavo ir pasėdavo kartu su kitais grūdais, kad būtų gausus derlius, kad būtų derlingi metai⁶⁸⁸. Pabaigtuvių vainiko grūdai laikyti turinčiais nepaprastos magiškos galios ateinančių metų derliui padidinti, todėl Žiežmarių apylinkėse vainiką per Žolinę nešdavo į bažnyčią pašventinti⁶⁸⁹.

Po iškilmingo vainiko įteikimo šeiminkai ruošdavo gausias vaišes. Ant stalo padėdavo: sūrį, sviesto, lašinių, prapjaudavo specialiai šiai progai laikytą skilandį. Antrųjų Basonių kaime kartais papjaudavo avį, iškepėdavo pyragų. Rumšiškėse talkininkams padalindavo duonos kepalą, kurį pjovėjams ir rišėjoms buvo įteikusi šeiminkė. Žaslių apylinkėse iš seno buvo paprotys pabaigtuvėms papjauti porą žasų ar ančių, sudėti kelis baltus sūrius, atnešti *bačką* alaus ir simboliškai paaiškinti, kad antys ar žasys reiškia turtingumą, baltas sūris – šeimos laimę, o alaus bačka yra kitų metų gero derliaus laidas⁶⁹⁰. Vaišės užsi-
baigdavo dainomis ir šokiais: *baigus valgyt vakarienę, užgroja muzika, kas šoka, kas dainuoja*⁶⁹¹.

Nupjautus rugių pėdus palikdavo lauke džiūti 4–5 dienas, tada veždavo į kluoną. Žasliuose parveždami pirmąjį javų vežimą pervažiuodavo prie namų ant žemės patiestą staltiesę, o tarpduryje padėdavo vestuvinių drabužių, kad pelės javų nekapotų⁶⁹². Kruonyje prieš krau-

⁶⁸⁴ Pranė Dundulienė, *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*, Kaunas, 1989, p. 93.

⁶⁸⁵ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁶⁸⁶ Pranė Dundulienė, *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*. Kaunas, 1989, p. 94.

⁶⁸⁷ Pranė Dundulienė, *Duona lietuvių buityje ir papročiuose*. Kaunas, 1989, p. 93.

⁶⁸⁸ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

⁶⁸⁹ Pranė Dundulienė, *Lietuvių kalendoriniai ir agrariniai papročiai*, Vilnius, 1979, p. 136.

⁶⁹⁰ Juozas Petrulis, „Rugiapjūtės papročiai“, *Mūsų tautosaka* 8, Kaunas, 1934, p. 87–135.

⁶⁹¹ Jonas Basanavičius, „Rugiapjūtės papročiai Dovainonyse“, *Tėviškės žinios*, 1990-09-11.

⁶⁹² Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

*Malimas girnomis, 2003 m. Kruonio sen. Paukščiškių k.
Rolando Gustaičio nuotrauka. KSM.*

dami rugius į prėslą, apačioje padėdavo pirmą nupjautą pėdą, o ant jo kraudavo kitus, kad būtų *pakūlus* rugiai⁶⁹³. Rumšiškėse javus į prėslus kraudavo baigiantis mėnulio sengaliui, delčios pradžioje, kad pelės jų negadintų; jeigu javai dar būdavo žali, tai į prėslą padėdavo kad ir žalių, o išdžiūvusius kitus galėdavo dėti ir vėliau⁶⁹⁴.

⁶⁹³ Jonas Balys, *Raštai 2*, Vilnius, 2000, p. 109.

⁶⁹⁴ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

KŪLĖ Javams kulti taip pat telkdavo talkas. Ūkininkai iš anksto užprašydavo talkininkus. Iš vakaro atsigabendavo techniką: maniežą ir kuliamąją (galvutę). Maniežą traukdavo 3–4 arkliai. Pats pirmasis talkininkas iš prėslo paduodavo pėdus link mašinos, kitas uždėdavo ant stalo. Po to leidėjas kišdavo javus į mašinos gerklę. Iškultus šiaudus išnešdavo į lauką arba kraudavo į prėslius klojime⁶⁹⁵.

Kulia spragilais. Kuldavo būdavo ir vienas kuldavo, dviese ir trise, net keturiose ir šešiese net kuldavo iškart. Būna gaunasi kaip taktan pataiko, tai kaip muzika beveik. O jei nesutaiko, tada sunku. Kuldavom 1948, 46, 45 metais. Tai aš da tada kuldavau. Nešdavosi tokį fanarą, žibalu degantį. Aidavo anksti rytą kult, naktį kokią 4 valandą. Atsikelia ir eidavo kult. Iki pusryčių beveik iškuldavo, o dieną eidavo kitus darbus daryt. Čia daugiausia rudenį kuldavo. Iki Kalėdų kad būtų iškulta, o jeigu ne, tai pelės suėda.

Išvalo, vėto. Yra tokia vėtyklė. Buvo medinė. Vienąkart pravėto, kitąkart pravėto, paskui laidžia ant vėjo. Kaip vėjas būva, tai laidžia, vėjas pučia dulkes, o šiti, kur geresni grūdai byra. Nu, o tada mala, girmos būdavo ir mala⁶⁹⁶.

Grūdus iškuldavo spragilais, o tuomet valydavo naudodami vėtyklę – didelę medinę lopetėlę, kuria semdavo grūdus ir pildavo ant kluono pado. Taip atskirdavo gerus grūdus nuo prastų. Grūdus vėtydavo kluone, o išvalytus supildavo svirnuose į aruodus⁶⁹⁷.

Linų rovimas, -1958 m. Kruonio sen. Vilūnų k. Nuotrauka gauta iš Pranciškaus Lisausko.

⁶⁹⁵ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁶⁹⁶ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁶⁹⁷ VU F81-279 L26, 30: T. Janulis, „Žemdirbystė“ 1969. Pateikėjai Petras Žasliauskas, g. 1884 m. Kairiškių k., Vincas Sasnauskas, g. 1896 m. Juknonių k.

LINŲ APDIRBIMAS Kaišiadorių krašte linų kiekvienas sėdavo tiek, kiek jų reikėdavo savo ūkio poreikiams patenkinti. Linus augindavo dėl pluošto, sėmenų aliejui, maistui, sėklai.

Linus pradėdavo rauti liepos pabaigoje: *Kai linai jau sunokę, net braška⁶⁹⁸, galvutės darosi tamsiai geltonos*. Talkų nekviisdavo. Nurautus linus rišdavo į pėdelius po dvi saujas. Po dešimt pėdelių sustatydavo į krūveles ir palikdavo išdžiūti, o paskui veždavo į klojimą. Kultūvėmis nukuldavo galvutes, kad būtų sėmenų sėklai, o pluoštą veždavo kloti. *Kloja ratukėliais ar eilutėm. Ratukėliais kai sukloja, ne taip vėjas nešioja. Drėgnu ar lietingu oru linai atsiguli per 5 savaites, o jei sausa, tai guli ir 7. Žiezmaruose aplink linus apnešdavo šv. Agotos duonos, jos trupinėlių palikdavo klojos ploto viduryje⁶⁹⁹*. Kartais linus mirkydavo kūdroje. Atsigulėjusius veždavo į gerai iš vakaro iškūrentą pirtį. Kad gerai išdžiūtų, *sustatydavo ant karčių⁷⁰⁰*.

Linų mynės talkas kviesdavo rudenį, kai nukasdavo bulves⁷⁰¹. Dažniausiai rinkdavosi moterys ir merginos, kurios *mindavo nuo tada, kai tik sveikatos turėdavo, apie 17 metų⁷⁰²*. Būdavo, kad ateidavo ir vyrai. Išdžiūvusius linus mindavo pirties priemenėje su mintuvais. *Mintuvai buvo vienodi, su trimis lentelėmis apačioje, „ranka“ ilgesnė už kojų. Jais mynė linus ir kanapes. Šimtui saujų statė po vieną minėją. Į pirtį pridžiaudavo 800–1200 saujų. Jei padeda vyrai minti talkoje, tai berniukas sulaužia, mergina užbaigia. Jeigu mina tik merginos, kiekviena savo saują išlaužia ir išmina. Saujas vis dėjo kartu⁷⁰³*.

Talkininkus pietų kviesdavo į namus, jei anksti išmindavo, tai tik vieną kartą duodavo valgyti: kopūstų, blynų, baronienos. Vakare būdavo balius – vakarėlis, prieidavo bernų, taikydavo, kad išpultų šeštadienis. Vakare šokdavo, valgydavo pyragus ir kisielių⁷⁰⁴.

Išmintus linus brukdavo tvarte arba ant aukšto. Dėdavo saujomis ant *lentos kaladėje*, kurią vadino *dieduku, bobute⁷⁰⁵* ar *bobele*, ir braukydavo bruktuve. Išbruktus šukuodavo medinėmis arba geležinėmis

⁶⁹⁸ KŠM R: pateikėja L. Juodienė, g. 1902 m., gyv. Dainių k.

⁶⁹⁹ Angelė Vyšniauskaitė, Janina Laniauskaitė, „Valstiečių linininkystė ir transportas“, Iš lietuvių kultūros istorijos 9, Vilnius, 1999, p. 27, 30, 75, 76.

⁷⁰⁰ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁷⁰¹ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitynių k.

⁷⁰² KŠM R: pateikėja Veronika Morkūnaitė-Morkūnienė, g. 1922 m. Vaiguvos k.

⁷⁰³ KŠM R: pateikėja L. Juodienė, g. 1902 m., gyv. Dainių k.

⁷⁰⁴ KŠM R: pateikėja A. Alionienė, g. XX a. pr. Pašulčių k.

⁷⁰⁵ KŠM R: pateikėja L. Juodienė, g. 1902 m., gyv. Dainių k.

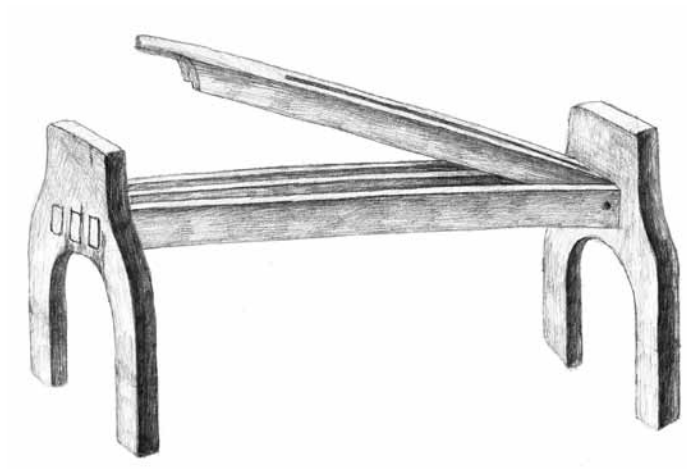
Linamynio talka. Rumšiškės. KŠM.

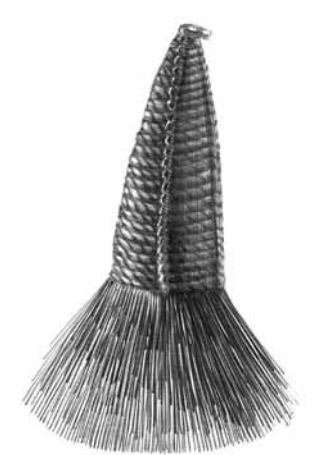
Šepečiai linams šukuoti. KŠM.

*Linamynio, 1951 m. Kruonio sen. Žydeikiškių k.
Nuotrauka gauta iš Albinos Zanevičiūtės-Kudirkienės.*

Mintuvai. Pravieniškių sen. Piktavyžio k. KšM.

*Šerinis šepetys linams šukuoti.
Kaišiadorių sen. Gudienos k. KšM.*

šukomis, kad spaliai išbyrėtų, liktų valakas, kaip vadina, nu kaip plaukai⁷⁰⁶. Galiausiai šukuodavo šeriniu šepėčiu, kad būtų kaip šilkiniai⁷⁰⁷. Buvo tokie šepėčiai mediniai padaryti šukuot. Paskiau ir geležiniai jau. Viniai taip sukalti, kad tankūs, geležiniai. Tada jau per tris kartus, kad nori gerą siūlą padaryt, reikia šukuot⁷⁰⁸. Linus šukuodavo ir ruošdamosi verpti: Pirmą kartą su stambiu mediniu šepėčiu, paskui su smulkesniu mediniu šepėčiu, o galiausiai su geležiniu šepėčiu, kad linai atrodytų kaip auksiniai. Išdirbtus linus supindavo į pyragus ir dėdavo spinton ar kubilan⁷⁰⁹, į skrynias.

KANAPIŲ APDIRBIMAS Kanapės daugiausia augintos vyrų reikalams. Žiezmaruose sakydavo: jeigu vyras nori, kad gerai dygtų kanapės, jis turi be kelnių ant kažergos tris kartus apjoti aplink jomis apšėtą plotą. Kanapių niekada neravėdavo. Raudavo apie rugsėjo mėnesį. Nurautas 3–4 savaites mirkydavo vandens telkiniuose. *Mirko baloj ar prūde, bėgančiame vandenyje netinka mirkyti. Primerktas kanapes vyrai stipriai prislėgdavo, kad apsemtų vanduo*⁷¹⁰. Išdžiovintas pirtyse kanapes kuldavo šatru arba kultuve. Pirtyse kanapes ir mindavo: *Toliau viską darydavo kaip ir linams, tik kanapių pluošto neverpdavo, naudodavo pančiams vyti, vadelėms*⁷¹¹. *Iš kanapių ausdavo marškas ant lovų, nes gerai dažosi ir būna labai stiprios*⁷¹².

GYVULININKYSTĖ

Gyvuliai ir paukščiai buvo auginami dėl traukiamosios jėgos, maisto produktų, vilnų, plunksnų, trašų; dalis – dėl pajamų juos pardavus.

GYVULIŲ ŠĖRIMAS Gyvulius šerdavo skirtingai: *Arklius šerdavo šienu, šiaudais, avižom kas turėdavo. Kap jau darbai didesni, avižos arkliui geriausiai tikdavo. Karves šerdavo ruginiais šiaudais*

⁷⁰⁶ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁷⁰⁷ VU F81-444 L3-4: Birutė Litvinovaitė, „Linai“, 1969. Pateikėja Leonora Stelmokienė, g. ~1912 m., gyv. Jukconių k.

⁷⁰⁸ KŠM B292: Erika Nenartavičiūtė, „Etnografinė medžiaga apie audimą ir drabužius“, 2000. Pateikėja Adelė Bagdonaitė-Ščerbavičienė, g. 1927 m. Naujos Slabados k.

⁷⁰⁹ KŠM R: pateikėja J. Šiđiškienė, g. XX a. pr. Vladikiškių k.

⁷¹⁰ KŠM R: pateikėja A. Alionienė, g. XX a. pr. Pašūlių k.

⁷¹¹ KŠM R: pateikėja A. Alionienė, g. XX a. pr. Pašūlių k.

⁷¹² KŠM R: pateikėja J. Šiđiškienė, g. XX a. pr. Vladikiškių k.

ir šienų. Kas turėdavo dar milų inpidavo. Avim daugiausiai duodavo šieną, šiaudus ruginius ar avižinius ir miežinius.

Gyvulius šerdavo du-tris kartus per dieną, kai kurie ir keturis. Pagal kiekvieną gyventoją atskiras būdas. Kiaulėms specialiai bulves šutindavo. Duodavo ruginių bei miežinių milų, bulvių lupeny, patarkuodavo kručkų, cukrinių runkelių. Ruošdavo specialų pašarą: Virdavo. Išverda, datarkuoja runkelių, dededa, pelus dėdavo, avižinius daugiausia. Kad daugiau pašaro, įvairesnis pašaras. Į tą patį primaišo visko, pasidaro didelis kibiras. Neša į lovį. Mediniai loviai buvo įpila ir viskas⁷¹³.

GANYMAS XX amžiaus pradžioje Kaišiadorių apylinkėse gyvulius ganydavo piemenys. Piemenis samdydavo nuo balandžio lig spalio mėnesio⁷¹⁴. Žiežmariuose piemenys buvo saviškiai vaikai ar samdiniai nuo 8–15 metų; miškuose ganydavo ir vyresni, sulaukę 20–21 metų, nes miškuose vilkų būdavę⁷¹⁵. Kruonyje vaikai ganydavo nuo septynerių metų⁷¹⁶. Vilūnuose yra pasitaikę, kad mirus vienam iš tėvų viso kaimo karves jau ganė šešiametis⁷¹⁷.

Išgindavo anksti ryte, apie šeštą valandą, vidurdienį per didžiausią kaitrą pargindavo namo, o apie trečią valandą vėl išgindavo ir ganydavo iki dešimtos valandos vakaro. Pievoje karves sugindavo į vieną vietą, ir kuomet šios suguldavo, netoliese įsmeigdavo apie pusantro metro lazda ir apgaubdavo skara: *Karvės galvodavo, kad tai žmogus stovi ir niekur neidavo*⁷¹⁸. Vasarą ganydavo pūdyje ir ganymui skirtoje pievoje. Nupjovus javus persikeldavo į ražienas, ypač į rugių laukus, kuriuose būdavo pasėti dobilai. Rudenį ir pavasarį varydavo į raistą. Vėly rudenį, kai pašaldavo, galvijus paleisdavo laisvai: *galėjo būti ir rugių ražienas*⁷¹⁹.

⁷¹³ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁷¹⁴ VU F81-274 L10-11: Leonidas Endriulaitis, „Samdinio butis“, 1969.

Pateikėja Domicelė Kurinskienė, g. 1902 m. Medinių Strėvininkų k.

⁷¹⁵ Pelikšas Bugailiškis, „Galvijų ganymas ir piemenų būklė“, Gimtasai kraštas, 1935 m. balandis–birželis, p. 267.

⁷¹⁶ KŠM R: pateikėja Adelė Kunigauskaitė-Tirvienė, g. 1898 m. Norkūnų k.

⁷¹⁷ Rasa Račiūnaitė, Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje, Kaunas, 2002, p. 78.

⁷¹⁸ KŠM B287: Erika Nenartavičiūtė, „Kaimo gyventojų audiniai ir drabužiai Kaišiadorių rajone“, 2000.

Pateikėja Adelė Urmulevičiūtė-Rauluševičienė, g. 1924 m. Kalniškių k.

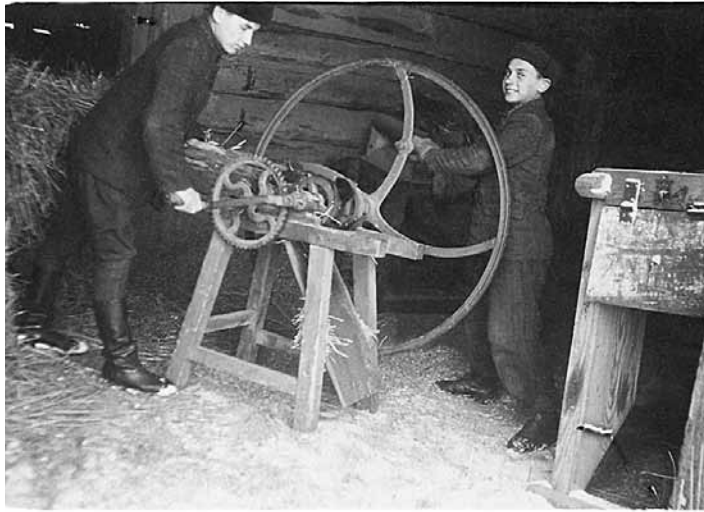
⁷¹⁹ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

*Galvijai prie girdyklos, XX a. vid.
Kaišiadorių r. KŠM.*

Galvijai. Kaišiadorių r. KŠM.

*Akselio pjovimas, - 1952 m. Paparčių sen. Neravų k.
Nuotrauka gauta iš Stasio Malūnavičiaus. KšM.*

GYVULIŲ APSAUGA Gyvuliai buvo didžiausias ūkininkaujančių žmonių turtas, todėl svarbu juos užauginti sveikus ir stiprius, apsaugoti nuo nelaimių. Pavasarį išleistiems į ganyklas gyvuliams grėsėdavo daug pavojų: apnikdavo įvairios ligos, puldavo žvėrys, plėšrūs paukščiai, pakenkdavo *blogos akys*. Norėdami apsaugoti gyvulius nuo neigiamų veiksmų, šeimnininkai stebėdavo pranašingus ženklus. Kai pamatydavo, kad pavasarį išėjusiems iš tvarto arkliams arba karvėms juodvarniai pradeda pešti jų plaukus, sakydavo: *Šįmet tas nebemins pas mane dobilą*⁷²⁰ – padvės. Norėdami užbėgti gresiančioms nelaimėms už akių ir apsaugoti gyvulius dažnai pasitelkdavo ir maginių priemonių. Kietaviškėse išgenamoms avims po kojomis mesdavo akmenėlius, kad jos visada pareitų į savo namus, kad vilkai jų nenuneštų ir kas nors nepavogtų. Gindamas namo avis piemuo nesidairydavo, kad avys eitų tiesiai namo⁷²¹. Pirmąkart genamą bandą piemuo plakdavo verba, o parginęs verbą užkišdavo tvarte už balkio, kad gyvuliai neišsibėgiotų, nepaklystų, niekas jų nenužiūrėtų⁷²². Kad karvės

⁷²⁰ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 185.

⁷²¹ Vacys Milius, „Pirmosios gyvulių išgynimo dienos papročiai“, *Lietuvos TSR mokslų akademijos darbai, serija A 1(12)*, 1962, p. 197–207.

⁷²² Jonas Balys, *Raštai 2*, Vilnius, 2000, p. 131.

*Piemenys, 1944–1945 m. Nemaitonių sen. Nemaitonių k.
Nuotrauka gauta iš Jono Levansevičiaus. KšM.*

niekas nepakerėtų, pragrėždavo jos ragą, įdėdavo gyvojo sidabro ir vėl užkaldavo⁷²³. Kitur gyvulius aprūkydavo uždegta *kačerga*, apibadydavo ar apmušdavo nuodėguliu⁷²⁴.

Tik ką gimusiems gyvuliams pavojingiausias buvo blogos akys: *Gimusį naminį gyvuliuką reikia niekam nerodyti dvi savaites – vėliau niekas jau nenužiūrės*⁷²⁵. Vengdavo rodyti gyvulius juodaakiams žmonėms. Tik gimusius jauniklius parūkydavo vištų mėšlu, paršiuskus perlandindavo per sterblę. Pakerėtus gyvulius gydydavo perlandindami per kelnes, parūkydami paskustų samčio drožlių. Kiti numazgodavo kryžmai keturis stalo kampus ir durų klemką, perpildavo tą vandenį per šluotą ir paskui numazgodavo gyvulius arba duodavo jiems išgerti⁷²⁶.

PAUKŠČIŲ PRIEŽIŪRA *Vištas lesindavo grūdais, pakapodavo bulvių ir kruokų. Kad kiaušiniai būtų tvirti, duodavo kalkių, kiaušinių lukštų, degindavo kaulus kiaulės. Jei neduodavo, tai liedavo kiauši-*

⁷²³ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 183.

⁷²⁴ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993, p. 178.

⁷²⁵ KšM B427: Lina Žižliauskaitė, „Vestuvių ir krikštynų papročiai Kruonio apylinkėse“, 2003. Pateikėja Ona Radzevičiūtė-Šiugždienė, g. 1931 m. Kruonyje.

⁷²⁶ Jonas Balys, *Lietuvių liaudies tradicijos*, Vilnius, 1986.

*Kačerga žarijoms krosnyje maišyti.
Kaišiatorių r. KŠM.*

nius. Kada neduoda, tai padeda kiaušinį, kiaušinis būna be lukšto. Tokia plėvela tik apdengtas, minkštas⁷²⁷.

Kad išleisti į ganyklą paukščiai sveiki sugrįžtų namo, imdavosi įdomių apsauginių priemonių. Žiežmariuose pririnkdavo tiek akmenėlių, kiek yra viščiukų, tada leisdavo viščiukus po vieną ir kiekvienam iš paskos mesdavo akmenuką, sakydami: *Tau, varna, akmenukas, o man*

⁷²⁷ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

viščiukas⁷²⁸. Norėdami apsaugoti paukščius nuo vanago ir varnų, pirmąkart išleidžiamus į lauką apsmilkydavo kiaušinių lukštais, iš kurių jie išsiperėjo. Kruonyje smilkydavo varnų plunksnomis, kad varnos neišnešiotų, ir paraku, kad vanagas ar lapė jų neliestų. Žiežmariuose ant tvoros kuolo kabindavo seną apverstą puodą, kad vanagas paukščių neišnešiotų⁷²⁹.

BITININKAVIMAS

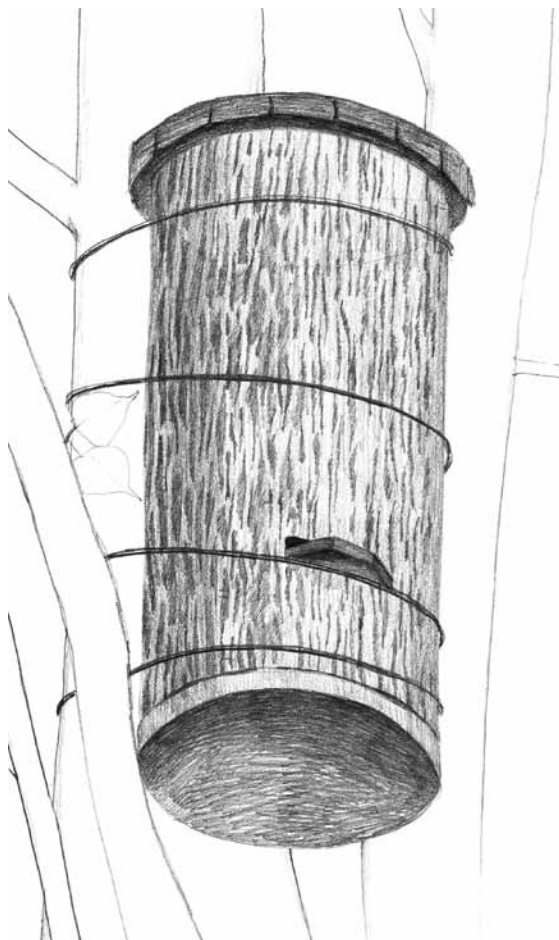
Kaišiadorių krašto žmonės bitininkavo nuo seno. Kaip ir visoje Lietuvoje, seniausiais laikais medų kopinėdavo medžių drevėse, vėliau – prie namų išrengtuose aviliuose. XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje bites apgyvendindavo medžio kelme: Būdavo nuimamas sausas medžio kelmas, vidus išskaptuojamas, o skylė pridengiama su skylėta lentele. Pro tas skylutes lando bitės. Čia bitės pačios korius pasidaro⁷³⁰. Avilius darydavo ir iš eglės arba pušies kamieno – išskaptuodavo jame griovį ir pridengdavo lentele su trimis landomis; korius pasidarydavo pačios bitės. Tokį avilį pritvirtindavo prie įkalto į žemę stulpo, kad geriau stovėtų.

Paskui pradėjo naudoti avilius-inkilus. Jie dažniausiai prie namų buvo keliami į medžius, o paskui pradėjo statyti arba guldyti ant žemės. Tokie nameliai dažniausiai buvo daromi iš eglės medžio. Paimamas sausas eglės kamienas kokio pusanthro metro ilgumo. Jame išskobiamas apie 10 cm pločio, 15 cm gylio ir apie 90 cm ilgio griovelis. To griovelio šonuose būdavo padaromos skylutės, kur įstatydavo rėmelius koriams. Bet dažnai jokių rėmelių nedarydavo, o bitės padarydavo korius per visą namelio ilgį. Tą skylę iš viršaus uždengdavo lentele, tik apačioje būdavo paliekama bitėms landyti. Jei toks namelis būdavo statomas vertikaliai, tai jis dar būdavo pritvirtinamas prie į žemę įkalto

⁷²⁸ Jonas Balys, *Lietuvių tautosakos skaitymai 2*, Tübingen, 1948, p. 148.

⁷²⁹ Jonas Balys, *Lietuvių kalendorinės šventės*, Vilnius, 1993.

⁷³⁰ VU F81-292 L12-13: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969. Pateikėjas Kostas Balčius, g. 1890 m. Ringailių k.

*Kelminis avilys. Nemaitonių sen.
Varkalių k. KŠM.*

stulpo, o jei horizontaliai, tai vienas jo galas būdavo aukščiau pakeltas, o kitas – žemiau. <...>

*Kad bitės žiemą neišmirtų, avilius kartais sunešdavo į klojimus, apdėdavo šiaudais, o rudenį pažiūrėdavo, kiek jos turi maisto atsargų žiemai*⁷³¹.

Ringailių kaime avilius iš lengvo sausos pušies ar eglės medžio uždengdavo skardos arba lentelių stogu, padarydavo dvi landas vieną virš kitos ir pastatydavo ant keturių kojų, kad būtų pakelti nuo žemės. Tokių avilių nedažydavo.

Bites gaudydavo su spietinėmis: *Spietinė – tai tokia dėžutė padaryta. In ton dėžutėn tokį rėmelį indedi. Medin aš ją insikeliu. Ir pakratau. Tad gražiai nuo medžio nusikeliu, atnešu prie avilio*⁷³². *Jei spiečius susimeta ant medžio šakos, tada reikia paimti vandens, spietinę ir šluotelę. Susimetęs spiečius apšlakstomas su vandeniu, o paskui pradėdamas rausti į spietinę. <...> Jei pirmiausia į spietinę paimsime motinėle, tai bitės likusios pačios suskrenda pas ją*⁷³³. *Paskui Banevičius dar gerokai padūmijo, papurtė šaką ir bitės sukrito į spietinę. Jas suleido į avilį*⁷³⁴.

Sugautas bites suleisdavo į avilius, kartais bitėmis pasidalindavo su kitais žmonėmis. Šis paprotys vadintas *bičiuolija*. Besidalijantieji tapdavo bičuliais ir bendrai valdydavo bičių šeimas. Vienam spiečiui avilį pirkdavo pirmasis, kitam – antrasis bičiulis; medų ir išlaidas cukrui pirkti dalydavosi perpus.

*Medui iš korių išimti naudojamas medsukis. Einant kopinėti bites, su savimi visuomet reikia turėti dūminę, nes dūmai ramina bites, jos negelia. <...> Reikalinga ir spietinė*⁷³⁵.

Kad sektųsi bitės ir lydėtų sėkmė, medaus duodavo kaimynams ir ypač besilaukiančioms moterims. Sakydavo: *Visada nėščiai moteriai reikia duoti medaus, jei neduosi, bitės išmirs.*

⁷³¹ VU F81-292 L6-7: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969.

Pateikėjas Jonas Vaivilavičius, g. 1901 m. Graužų k.

⁷³² KšM B561: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai ir šeimos papročiai Kaišiadorių rajone“, 2004.

Pateikėjas Stasys Meškauskas, g. 1925 m. Litviniškių k.

⁷³³ VU F81-292 L3: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969.

Pateikėjas Vladas Selenius, g. 1885 m. Nemaitonių k.

⁷³⁴ VU F81-292 L19: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969.

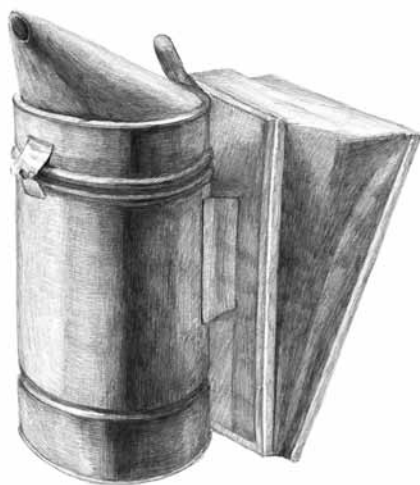
Pateikėjas Jurgis Banevičius, g. 1873 m. Ringailių k.

⁷³⁵ VU F81-292 L14: Vida Lukšaitė, „Bitininkystė, šienapjūtė, dainos, pasakos“, 1969.

Pateikėjas Kostas Balčius, g. 1890 m. Ringailių k.

Aviliai, XX a. 4 deš. Kaišiadorių r. KŠM.

Dūminė bitėms rūkyti. Žaslių sen. Litviniškių k. KŠM.

Bitininkai bites laikė šventomis ir visuomet su jomis elgėsi pagarbiai. Juokaudavo: *Su bitėmis reikia sugyventi kaip su žmona*⁷³⁶. Būtinai pakviesdavo bites Kūčių vakarienei: *Bitelės, bitelės, eikit valgyti*⁷³⁷. Geras bitininkas mokėjo suprasti bičių perduodamus ženklus: *Bent kiek patyręs bitininkas gali suprasti, ką jos nori pasakyti. Tereikia įsižiūrėti, kaip elgiasi bičių žvalgai. Jei aptiko medingas liepas ar avietyną kur nors netoli, bėginėja ant laktos nedideliais ratais, jei nektaro laukai toliau – skraido. Taip pat – ratais, kartkartėmis šuoliuodamos aukštyn žemyn. Ir kryptį – į kurią pusę skristi, nurodo*⁷³⁸. Bitės su savo šeiminku buvo susijusios ypatingu ryšiu; manyta, kad jam mirus, miršta ir bitės.

TEKSTILĖ

Šeimos apranga, lovos paklotai ir dukterų kraitis buvo pagrindinis motinos rūpestis. Jos rūpestis buvo ir apsirūpinimas žaliava.

VERPIMAS Pagrindinė audimo žaliava buvo linų pluoštas ir naminė vilna. *Avis kirpdavo moterys tris kartus per metus. Kirpdavo didelėm geležinėm žirklių. Jei būdavo šilta, tai kirpdavo lauke, o jei šalta – priemenėje. Avių prieš kerpant nemazgodavo. Nukirptos vilnos taip pat neskalbdavo, plaudavo jau suverptus siūlus. Nukirpę vilnas kenedavo ir veždavo į Kauną karšti*⁷³⁹.

Namie paprastai kiekviena šeima turėdavo verpimo ratelį, pasiturinčiose šeimose jų būdavo po kelis, – dažniausiai tiek, kiek šeimoje buvo moterų. Gero meistro ratelis kainavo 15–17 litų ir tarnavo 10 metų. Ratelius darė iš uosio, liepos, alksnio medienos. Suverptus siūlus iš ratelio ritės išlenkdavo rankiniu lankčiu į tolką. Pastatomi lankčiai pasirodė tik apie XX a. 3 deš.⁷⁴⁰. *Metmenims skirtus siūlus vyniodavo ant krijelių*⁷⁴¹.

⁷³⁶ Laura Piškinaitė-Kazlauskienė, *Bitininkystė Lietuvoje. XVI – XX a. pirmoji pusė*, Vilnius, 1995, p. 152.

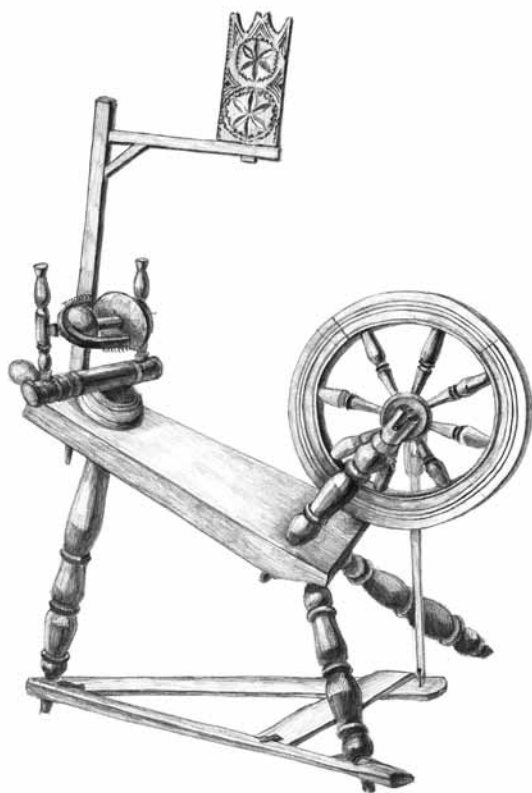
⁷³⁷ Laura Piškinaitė-Kazlauskienė, „Bitės nemėgsta kvailių“, *Liaudies kultūra* 1, 1992, p. 19.

⁷³⁸ S. Murauskas, „Bitės ir bičiuliai“, *Kalba* Vilnius, 1988-08-26.

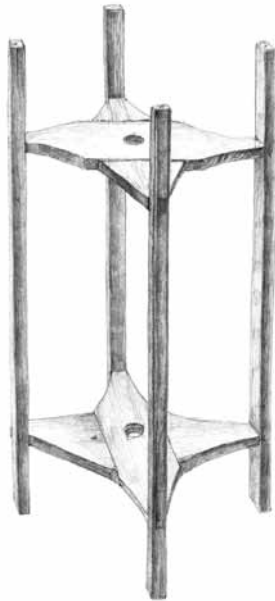
⁷³⁹ KŠM R: pateikėja A. Alionienė, g. XX a. pr. Pašūlių k.

⁷⁴⁰ LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I-IV deš.“ Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁷⁴¹ Erika Nenartavičiūtė, „Naminių audinių gamyba XX a. pirmajame – ketvirtajame dešimtmetyje“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 286.

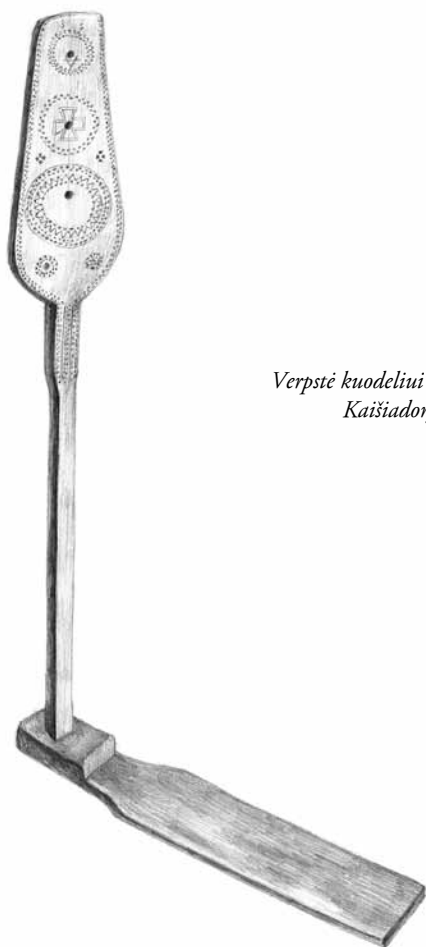
Verpimo ratelis. Kruonio sen. Kovaičių k. KŠM.

Krijelis siūlams vyti, prieš vejant ant mestuvų. Žiežmarių sen. Vladikiškių k. KŠM.

Lanktis siūlams lenkti. Nemaitonių sen. Vaiškūnų k. KŠM.

*Verpstė kuodeliui pririšti verpiant.
Kaišiadorys. KŠM.*

Žiežmarių apylinkėse linus ir vilnas verpdavo stačiaisiais rateliais. Prie ratelio būdavo pritaisytas lankutis, kuris būdavo naudojamas siūlą tolkomis matuoti. Paskui siūlą uždėdavo ant *vertuškos*, o prie jos stovėdavo varstotėlis ir siūlus išvyniodavo ant krijelio⁷⁴².

Pradėdavo verpti gruodžio mėnesį ir verpdavo iki kovo. Vilną verpdavo tik šilumoje, prie krosnies, kad netrūkinėtų siūlai. Per vieną vakarą gera verpėja suverpdavo tolką siūlų⁷⁴³.

⁷⁴² VU F81-444 L35: Birutė Litvinovaitė, „Linai“, 1969. Pateikėja Uršulė Žižliauskienė, g. ~1900 m., gyv. Žalvarnių k.

⁷⁴³ VU F81-444 L29: Birutė Litvinovaitė, „Linai“, 1969. Pateikėja Kazė Leščinskienė, g. 1907 m., gyv. Žalvarnių k.

XX amžiaus pirmoje pusėje buvo paplitęs *dienojimas, dienavojimas* – kolektyvinis verpimas verpėjoms susirinkus į vienus namus. *Kai dar buvo kaimai, merginos susinešdavo savo ratelius į vienus namus ir ten vakarodavo. Verpdavo iki kokios 12 val. ir eidavo gulti. Merginos atsinešdavo ir vaišių, bulvių, kepdavo blynus, bendrą vakarienę pasidarydavo: kakorų prisikepa – per dieną dienoja, o vakare ten pasidaro savo balių*⁷⁴⁴.

*Kartais mergina, pas kurią buvo susitarę rinktis, pereidavo draugių namus ir surinkdavo ratelių verpsčius su kuodeliais. Tad buvo tikra, kad verpėjos susirinks. Vienuose namuose susirinkdavo 4–6 mergaitės. Susėsdavo ant suolų aplink pirkį, stalą pastumdavo į šoną. Pietauti kiekviena eidavo į savus namus. Per tą laiką vaikinai šposaudavo – sukeisdavo ratelių ratus, verpsčius. Jei verpiant atvažiuodavo žydas su silkėm, tai ta, kuri verpia pakulas, atplėšdavo pusę kuodelio ir iškeisdavo į silkę. Kai apiblandė (pradėdavo temti), moterys darė šarvuką – sulipdavo ant krosnies ir kokią valandą, kol visai sutems, pasėdėdavo, pailsėdavo, pašnekėdavo. Tada kiekviena eidavo į savo namus*⁷⁴⁵. Vieną du kartus per savaitę pavakare, kai jau verpti tamsu, o ugnį deginti dar anksti – tokį laiką temstant vadino *šarunka* – dienotojos persirengdavo *čigonais* ir eidavo po gryčias *varažyti*. Nuo Kalėdų iki Trijų Karalių verpdavo tik dieną, o vakarais švėsdavo šventvakarius.

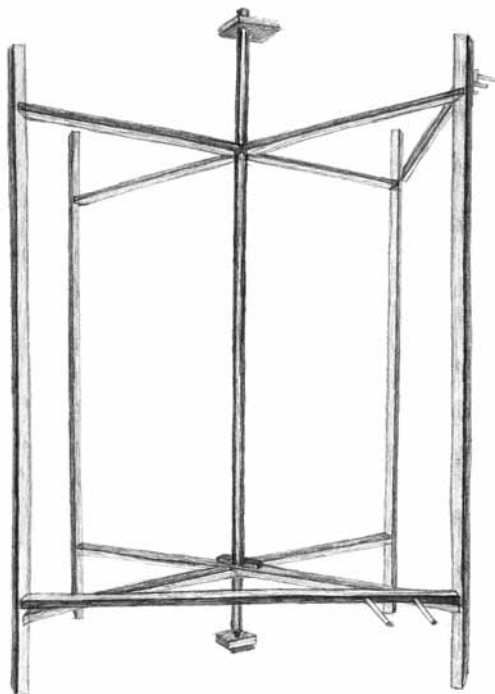
RUOŠIMASIS AUSTI Po Užgavėnių pradėdavo ruoštis audimui. Pirmiausia suverptus siūlus dažydavo, velėdavo. *Tolkas drobei bei aštuonyčiams merkdavo į maišelį, kur būdavo įpiltas virintas šiltas sėmenų skystimas ir išėmusios po vieną tolką velėdavo gryčioje į suolą. Tai buvo sunkus darbas – pūslės rankose susimušdavo. Suversdavo galus ir dar velėdavo. Suvelėtas tolkas, jei gražus oras, suverdavo lauke ant karčių, jei blogas, gryčioje ant virvių*⁷⁴⁶.

Verpalus norima spalva nudažydavo natūraliomis gamtinėmis žaliavomis. Juodai nudažydavo kiaulauogėmis ir alksnių žievėmis: *Uogas parsinešdavo iš šilo, viską suraugia ir pamerkia lininius siū-*

⁷⁴⁴ LLBM 8843 L29-33: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–VI deš.“. Pateikėja E. Apanavičiūtė-Stankevičienė, g. 1912 m. Žasliuose.

⁷⁴⁵ LLBM 8843 L45-47: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja U. Česonytė-Pinelienė, g. 1909 m. Žasliuose, gyv. Stabintiskėse.

⁷⁴⁶ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėje“, 1972. Pateikėja Adelė Tamošiūnienė, g. 1921 m. Darsūniškyje.

Mestuvai metmenims apmesti. Rumšiškės. KŠM.

lus, gaudavo juodą spalvą. Ažuolo žieve padažydavo linus, kad plau-
nant nenubluktų⁷⁴⁷. Vilnonius siūlus dažė iš kamino suodžių pavirinę –
nusidažydavo rudai, nebluko⁷⁴⁸; pilkai – ažuolo žieve: Kai nupjauna
ažuolą, nulupam žievę ir užmerkiam kokiam kibire ar bliūde ją van-
denyje maždaug savaitei. Tada į tą skystį įdedam dar acto, druskos,
įmerkiam siūlus ir paverdam šiek tiek. Spalva gaunasi labai graži ir
ilgai neblunka⁷⁴⁹. Žalsvai spalvai išgauti naudojo ievų žievę. Beržo la-
pai suteikdavo žalią spalvą, o juodalksnio žievė audinius nudažydavo
tamsiai rudai.

Metmenims, kuriuos vadino *apmetimu*, naudodavo ir fabrikinius
siūlus – *bovelnų*.

⁷⁴⁷ KŠM R: pateikėja A. Alionienė, g. XX a. pr. Pašūlių k.

⁷⁴⁸ LLBM 8843 L29-33: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Apanavičiūtė-Stankevičienė, g. 1912 m. Zasliuose.

⁷⁴⁹ KŠM B561: Lina Žižliauskaitė, „Kalendoriniai ir šeimos papročiai, etnografinių daiktų aiškinimai, tautosaka“, 2004. Pateikėja Aldona Balčiūnaitė-Lekavičienė, g. 1932 m. Našlėnų k.

Audėja, XX a. vid. Kaišiadorių r. KŠM.

Audėja, XX a. 4 deš. Kaišiadorių r. KŠM.

Audimo staklės, vadinamos *stovais*, būdavo uosinės, stalių darbo. Stovų užtaisymas buvo labai svarbus ir atsakingas etapas. Šį darbą atlikdavo kelios audėjos.

Siūlus ant mestuvų apmesdavo ir skiemenimis suskirstydavo vieną audėja. *Seniau metimą darė ant sienos. Kampuose prikaldavo kuolus su ragais. Moterys mesdamos lakstė išilgai gryčios nuo kuolo iki kuolo, kol po du siūlus užvynioja 20 posmų, o dargi ne po vieną sieną metė. Kiek sienų, tiek porų ragų kampiniuose kuoluose. Skiemenų kuolai – viršuje. Kuo daugiau sienų metė, tuo daugiau lakstymo išilgai grinčios. Sukamus mestuvus pradėjo naudoti apie 1920 m.⁷⁵⁰. Kai skiemenys jau sudėti (deda du žmonės, vienas laiko balanėles), tada riečia į stovus. Po to, kai įriesta į stakles, veria į nytis. Tuomet veria į skietą. Verti reikia labai atidžiai, nes jei nors į vieną tarpą neįversis, tai audinyje irgi tarpas liktų. Jeigu veria po vieną siūlelį į kožną strusties tarpelį, tada išeina labai retas audinys, taip retai veria, nebent audžia čiužinius⁷⁵¹. Skietai būdavo mediniai ir nendriniai, kartais metaliniai. Į skietą verdavo su balanėle.*

AUDIMAS Austi pradėdavo dažniausiai *balandžio pabaigoj ir audė iki šienapjūtės. Tik retkarčiais stovai likdavo stovėti per vasarą⁷⁵²*. Kiekviena kaimo moteris mokėjo išausti paprasčiausią dvinytį ar keturnytį audinį. Sudėtingesnį – aštuonianytį, dvylikantį, rinktinį ar kaišytinį – ne visos sugebėdavo išausti⁷⁵³. Austi pradėdavo 16–17 metų sulaukusios mergaitės. Pateikėja iš Sekionių pasakojo, kad prie staklių austi dvinyčio audeklo kartais sėsdavo dešimtmetės⁷⁵⁴. Pradedančios audėjos pirmiausia ausdavo paprasčiausią audinį maišams. Vėliau iš lininių ir pakulinių siūlų per keturias nytis, ruoželinu pynimu *eglučių* ar *akučių* raštu ausdavo kasdieninius rankšluosčius. Austi eglute rankšluosčiai atrodė plonesni.

⁷⁵⁰ LLBM 8843 L29-33: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Apanavičiūtė-Stankevičienė, g. 1912 m. Žasliuose.

⁷⁵¹ KSM R: pateikėja J. Šidiškienė, g. XX a. pr. Vladikiškių k.

⁷⁵² LLBM 8843 L3-12: Erika Nenartavičiūtė, „Audinių gamyba ir audiniai Žaslių apyl. XX a. I–IV deš.“. Pateikėja E. Merinavičiūtė-Ostromeckienė, g. 1914 m. Žasliuose.

⁷⁵³ Erika Nenartavičiūtė, „Naminių audinių gamyba XX a. pirmajame – ketvirtajame dešimtmetyje“, *Paparčių ir Žaslių apylinkės, Kaišiadorys*, 1997, p. 288.

⁷⁵⁴ Rasa Račiūnaitė, *Moteris tradicinėje lietuvių kultūroje*, Kaunas, 2002, p. 79.

KITI VERSLAI IR AMATAI

Nuo seniausių laikų visus reikalingus buities, namų apyvokos rykšius ir indus, padargus ir įrankius žmonės pasidarydavo savo rankomis namie. Pirmiausia tai buvo dirbiniai iš gamtoje randamos ar pačių pasiruoštos žaliavos – molio, medžio, akmenis, medžių žievės, linų ir kanapių pluošto, avių vilnos, gyvulių ir žvėrelių kailio, odos. Dalį sudėtingesnių daiktų įsigydavo iš amatininkų. Kaišiadorių apylinkėse, kaip ir visoje Lietuvoje, reikalingais daiktais žmonės aprūpindavo įvairūs amatininkai: dailidės, staliai, kubiliai, račiai, puodžiai, batsiuviai, odininkai. Būdavo ir tam tikrais verslais užsiimančių mažžemių valstiečių.

KALKIŲ DEGIMAS Kalkių degimas – senas miško verslas, kuriuo užsiimdavo mažžemiai arba miškų gyventojai, turėję savo degyklas ir jose dažniausiai dar degę medžių anglis, tekinę degutą, varę terpentinę. Tokių valstiečių XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje būta Vindžilių kaime⁷⁵⁵, XX amžiaus 3 dešimtmetyje – Žiez marių ir Palomenės apylinkėse. Kalkės naudotos išdirbant kailius, statant trobesius, jomis baltindavo sienas, vaismedžius ar akmenis darželiuose.

Kalkes iš kalkakmenių degdavo duobėse, įrengtose degyklose, vadinamose *krosnimis*, *kalkinėmis*. Dirbdavo visą vasarą. Krosnį kraudavo 2–4 žmonės: vienas iš viršaus paduodavo akmenis, o kiti duobėje iš jų dėliodavo kūryklą, palikdami skylės ugniai išeiti. Duobės pakraščiuose įstatydavo po keturis kuolus, keletą – krosnies viduryje, kad kuolams sudegus liktų skylės, ir liepsna per jas pasiektų krosnies viršų. Degindavo eglines, pušines malkas ir kelmus. Naktimis pasikeisdami degdavo 6–10 parų. Iš pradžių apie parą laiko kūrendavo pamažu, paskui ugnį padidindavo. Kai baigiant degti į krosnies viršų išsimušdavo ugnis, iš jos spalvos spėdavo apie išdegimą. Kur pasirodydavo balta ugnis, akmenis praskirdavo ir geležimi suduodavo į kalkakmenį, – jeigu akmuo būdavo minkštas ir skildavo, tą krosnies

⁷⁵⁵ Juozas Kudirka, „Valstiečių verslai“, Iš Lietuvos kultūros istorijos 12, Vilnius, 1983, p. 12, 14, 15, 21, 33.

vietą užkrėsdavo moliu, kad ugnis nukryptų į dar neišdegintus kalkakmenius, o karšti kalkakmeniai negautų vėjo ir nesutrūpėtų. Degdavo tol, kol apkrėsdavo visą viršų. Tada užmūrydavo pakurą ir palikdavo keletui dienų ataušti. Ataušusių krosnį atidengdavo ir išimdavo kalkakmenius⁷⁵⁶. Kalkių pirkti atvažiuodavo Žaslių apylinkės ir gretimų kaimų gyventojai. 50 kilogramų kalkių kainavo 3 litus⁷⁵⁷. Degdami kalkes naudodavo nesudėtingą inventorių: vežimėlį kalkakmeniams vežti, neštuvus, 5–6 kastuvus, kelerias šakes, žarsteklių, specialių kauptukų su stačiakampėmis skylėmis viduryje kalkių skiediniui maišyti, statinių vandeniui, kibirų⁷⁵⁸.

GELEŽIES APDIRBIMAS Kaišiadorių apylinkėse veikė ne viena kalvė, jų būta ir vienuolynuose. XVIII amžiaus pabaigoje ir XIX amžiaus pradžioje Paparčių dominikonų vienuolyne po vienu stogu buvo kalvė ir stalių dirbtuvės⁷⁵⁹. Kalviai aprūpindavo geležiniais įrankiais ir padargais. Prieš Antrąjį pasaulinį karą ir karo metais Žasliuose veikusi akcinės bendrovės *Miškas* kalvė gamino javų vėtykles (*arpus*) ir vežimų ratus. Sename mūro pastate su dviem žaizdrais ir dviem priekalais dirbo šeši ar septyni kalviai. Karo metais miestelyje buvo per šimtą įvairių amatininkų, tarp jų – devyni kalviai⁷⁶⁰.

Namuose kalvė buvo įrengta viename tvarto gale. Sienoje buvo vienas nedidelis langas. Kitoj pusėj nuo lango stovėjo dumplės, prie sienų – spaustuvas, grąžtas, varstotas, vidury – kaladė su priekalu. Kalvėje lubų nebuvo. *Už dumplės, kurias pasidarėme kartu su tėvu, teko išleisti apie 100 litų. O tuomet 1 karvė kainavo apie 80 litų. Dumplėms padaryti visuomet reikia 2 karvių odos, kuria apjuosia dumplės. Oda paprastai padaroma 5 aršinių ilgio, ji gerokai suvirinama, kad nepraeitų oras, ir tvirtinama prie padarytų rėmų. Pačių rėmų įrengimas irgi sudėtingas. Yra eilė klapanų, kuriuos vadina juškomis, ir pro kuriuos įeina oras. Dumplėms leidžiantis, juškos užsidaro, ir oras nukreipiamas į žaizdrą. Kalvėj dirbo viską, kas po ranka papuldavo: taisė šienapjoves, plūgus, akėčias, kaustė ratus, roges, arklius⁷⁶¹.*

⁷⁵⁶ Stasys Gutautas, „Kalkių deginimas Lietuvos kaime XX a. antroje pusėje“, *Etnografiniai tyrinėjimai Lietuvoje 1983–1984 metais*, Vilnius, 1985, p. 38.

⁷⁵⁷ Juozas Kudirka, *Vindziulių kaimo kalkinė*, Kraštotyra, 1975, p. 204–206.

⁷⁵⁸ Aušra Kargaudienė, „Mikalausko kalkinė“, *Būitis* 7, 1971.

⁷⁵⁹ Antanas Stravinskas, „Lietuvos kalvės“, *Liaudies kultūra* 6, 1994, p. 31.

⁷⁶⁰ Antanas Stravinskas, „Lietuvos kalvės“, *Liaudies kultūra* 6, 1994, p. 27, 28.

⁷⁶¹ VU F81-278 L12-13: Viktoras Liutkus, „Kalvystė, dainos, papročiai, pasakos“, 1969. Pateikėjas Petras Špokauskas, g. 1904 m., gyv. į Grėbliaučiškių k.

Prieš įėjimą, kitame kalvės gale, stovėjo dumplės kartu su žaizdru. Jos užimdavo beveik visą galinę kalvės sieną. Dešinėje įėjimo pusėje, prie sienos, stovėjo nedidelis varstotas su spaustuvais. Vidury kalvės – kaladė su priekalu. Kaladės šone buvo įtaisyta ir kriuka – prietaisas ratams užtraukti. Dumples kilojo specialiai kartis, parišta ant skersinio. Ji maždaug 20-30 cm ilgesnė už dumples, kad kalvis viena ranka (kaire) galėtų dumti dumples, o kita vartyti geležį žaizdre⁷⁶².

KREPŠIŲ PYNIMAS Buityje plačiai naudoti įvairaus dydžio, pavidalo krepšiai ir krepšeliai kam nors rinkti, nešti, laikyti. Krepšiai su dangčiu naudojami maistui – sūriams, skilandžiams laikyti. Žiemarių apylinkėse eidami uogauti nešdavosi *balanines kašeles* iš pušies plėšų: *Nupjaudavo pušį, priplėšdavo siaurom juostelėm, nupindavo kašeles. Kai kada kašeles iš vytelių pindavo (grybavimui)*⁷⁶³.

Pateikėjas iš Nemaitonių kaimo pasakojo: *Reikia nuveit į mišką. Prisiraut plonų eglės šaknų, jas nuskust. Nusipirkt žilvičių, sudėt tokius žabelius, kaip vadina, lankus sulankt, nu ir viską tada supint reikia. Nu kaip lankas nusilankia, susideda, rožytės galuose pasidaro. Tada susideda, vadinama, tie žabrai, supranti, nu ir tada tarp jų lankstai nu ir pini tada. Rožytės pati pradžia vienam gale ir kitam gale, kur jungiasi viskas. Kap rožė. Žabrai nu kaip šonkauliai panašiai toki, ten dedasi ir tarp jų pinasi. Ir pinasi pintinė. Įvairių jų būna. Ir su uždangalu, ir be uždangalo, visokiausių būna.*

*Ir žilvičių dar pina. Ir žilvičių yra, toki žilvičiai auga, karklai auga, tai ten žilvičių būna, o čia būna karnų kaip vadina, medžio karnų. Nu peiliu nulupt, peiliu labai gerai nulupt. Ją perskeli pusiau tą šaknį nu ir lengvai lupasi ta šaknis. Gali ir kelių rūšių. Ir karnų ir žilvičių mišinį padaryt, įvairiausių jų būna. Tie uždengiami tai būdavo dešras sudeda, skilandžius sudeda į juos. Per juos oras vaikščioja, tai sudeda skilandžius, kad pelės nesuėstų. Ir pakabina kur nor. Va ant aukšto krekva, nu ir pakabina*⁷⁶⁴.

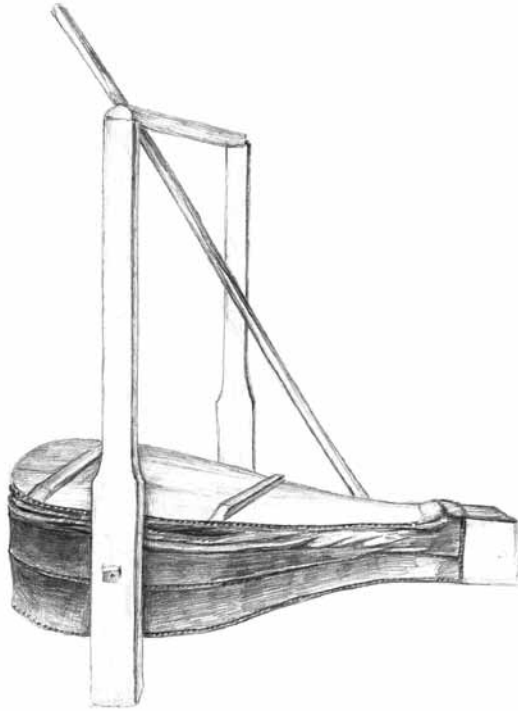
⁷⁶² VU F81-278 L25-26: Viktoras Liutkus, „Kalvystė, dainos, papročiai, pasakos“, 1969. Pateikėjas Antanas Ivanauskas, g. 1908 m., gyv. Dainių k.

⁷⁶³ VU F81-282 L3: Irena Radzevičiūtė, „Liaudies medicina“, 1969. Pateikėja Aniceta Pranckėnienė, 52 m. amžiaus, gyv. Žalvarnių k.

⁷⁶⁴ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

*Kalvis, XX a. vid. Nematonių sen. Varkalių k.
Nuotrauka gauta iš Danutės Jodonienės. KŠM.*

Dumplės kalvėje. Rumšiškės. KŠM.

KLUMPIŲ SKOBIMAS XIX amžiaus pabaigoje ir XX amžiaus pradžioje imta avėti medinėmis klumpėmis. Jas darydavo klumpdirbiai.

Klumpes skaptuodavo daugiausia iš liepų, uosių ar klevo medienos. Medį supjaustydavo į mažus gabaliukus, aptašydavo. Pradėdavo skaptuoti tokiais vadinamais skaptais, panašiais į apvalų kaltą. Paskui glūdindavo tokiais tuo metu labai brangiais šiurkščiais popieriais, kartais net smėliu, kitąkart vėl kuo nors. Žinoma jas darydavo įvairaus dydžio, būdavo net truputį įvairių formų. Pakui nuostabiai jas išmargindavo. Dažniausiai gražiausiais raštais, įvairiomis gyvačiukėmis, paukščiukais ir įvairių įvairiausiai. Mergos, bernai, žinoma, eidavo pirkti pas tą, kuris gražiausiai išmargindavo, nudailindavo. Pradėdavo derėtis, austytis. <...> Sako, jei merga buvo graži, tai reikėdavo mokėti labai mažai ar net tik pabučiuoti⁷⁶⁵.

MAISTAS

XX amžiaus pradžioje Kaišiadorių apylinkių žmonių kasdieniam maistui vartoti įvairūs grūdai, miltai ir pieno produktai: saldus ir raugintas pienas, grietinė, sviestas, varškė, sūris. Pagal išgales valgyta mėsos. Virta kopūstų, burokėlių, raugintų agurkų ir mėsiška sriuba. Per pasninką į barščius dėta džiovintų grybų. Vasarą valgytos šviežios daržovės, žiemą – rauginti kopūstai, burokėliai.

VALGIAI Valgiai paprastomis ir švenčių dienomis buvo panašūs: sriuba, mėsa, sūris, sviestas, kiaušiniai ir kiaušiniene. Šventėms ir pasninkui nusipirkdavo silkės, žuvies. Kvietinių miltų pyragą valgydavo su sviestu, uogiene, užgerdavo pienu, kava. Žiemą gerdavo aviečių kotų arbatą, džiovintų mėlynių šakelių antpilą, čiobrelių, kmynų arbatą⁷⁶⁶.

⁷⁶⁵ VU F81-275 L3: Rimantas Kalpokas, „Amatai, dainos“, 1969. Pateikėjas Vladas Selenius, g. 1885 m., gyv. Nemažionių k.

⁷⁶⁶ KŠM R: Jonas Mardosa, Kai kurios vaišių ir vaišinimosi ypatybės.

DUONOS KEPIMAS Svarbiausias dienos valgis buvo ruginė duona. Kiekvienoje šeimoje duoną kepdavo skirtingai: vienam kepi-
mui reikėjo apie pusantro pūdo miltų, (t. y. apie 24 kg., nes pūdą su-
daro 16 kg.). Kiekviena šeima turėjo duonos gaminimui skirtą diečką
(duonkubilį). Duonos kepimo pradžioje nedidelį kiekį miltų, apie du
gorčius (apie 4 kg) užmaišydavo karštu vandeniu puode ir pašaudavo
į krosnį, kad mišinys pašustų (miltų košė). Po tam tikro laiko košę
pildavo į diečką, atskiesdavo vandeniu, šiltai apklodavo ir palikda-
vo porai dienų rūgimui. Kad geriau įrūgtų gira, diečkoje palikdavo
ankstesnio kepimo tešlos. Po 2–3 dienų, priklausomai nuo kambario
temperatūros, pamentalas (raugas) įrūgdavo iki reikiamo stiprumo
rūgštis. Tada į pamentalą supildavo miltus ir išminkydavo. Tešlą
minkydavo apie pusę valandos. Duoną paskanindavo druska, kmy-
nais. Užminkytą duoną paženklandavo kryžiumi ir užklodavo šiltais
rūbais, kailiniais ar pagalve ir palikdavo, kol ši iškildavo. Tuo metu
iškūrendavo duonkepę krosnį. Baigus kūrenti krosnį, su kažerga liku-
sias žarijas sužerdavo pečiaus pado priekyje, su skujine sušluodavo
pelenus, kad padas būtų švarus.

Iš tešlos, pagal padarytą kryžių, suformuodavo keturis kepalus ir
dėdavo ant ližės. Prieš tai ližę apibarstydamo miltais ir išklodavo aje-
rais ar džiovintais kopūsto lapais. Tuomet kepalus pašaudavo į krosnį.
Duona kepdavo apie dvi valandas⁷⁶⁷. Vargingai gyvenantys į duonos
tešlą įmaišydavo kokių nors daržovių ar net pjuvenų: Kad daugiau
būtų, dėdavo beržo pjuvenas. Kručką tai tą tarkuodavo, arbusus viso-
kius maišydavo, kas ką sugalvodavo dėdavo, kad daugiau tos duonos
būtų⁷⁶⁸. Iškeptus duonos kepalus dėdavo ant suolo, apšlakstydamo van-
deniu ir uždengdavo rankšluosčiu, kad pluta nebūtų kieta⁷⁶⁹.

Duonos kepimas – susikaupimo ir rimties reikalaujantis procesas,
todėl privalu laikytis tam tikrų taisyklių. Sakydavo: *Nerėkauk, netrankyk
durų jei duona užmaišyta – sukris, nesikels*⁷⁷⁰. *Penktadienį negalima kepi-
ti duonos. Jeigu devynis kartus gyvenime iškepsi, tai užsidegs namai*⁷⁷¹.

⁷⁶⁷ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁷⁶⁸ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁷⁶⁹ KŠM R: pateikėja Janina Ivoškaitė, g. 1926 m. Smilgių k.

⁷⁷⁰ KŠM R: Regina Rudytė-Jatautienė, „Trupinys ant pasaulio marškos“. Pateikėjas Zigmantas Rudis,
g. 1892 m. Vilkiškių k.

⁷⁷¹ Olijardas Lukoševičius, Rita Janušaitytė, „Burtai ir prietarai“, Kietaviškės, Kaišiadorys, 1998, p. 288.

Virtuvės reikmenys. Kaišiadorių r. KŠM.

Puodynės. Kaišiadorių r. KŠM.

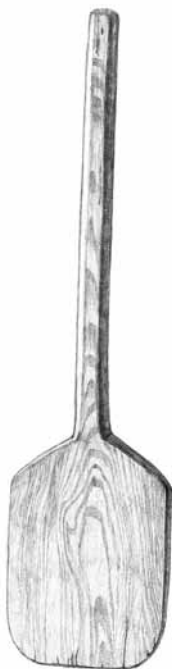

*Karbija miltams ar grūdams laikyti. Žiežmarių
sen. Girelės k. KšM.*

*Puodšakė puodams kilnoti.
Kaišiadorių r. KšM.*

Diečka duonai įmaišyti ir minkyti. Kruonio sen. Gintekiškių k. KŠM.

Ližė duonai pašauti. Kruonio sen. Kalvių k. KŠM.

Rėtis miltams sijoti. Kaišiadorių r. KŠM.

Duonos kepimo paslaptis perduodavo iš kartos į kartą, mergaitės mokydavo dar vaikystėje: *Jau nuo 7 metų pradėjau minkyti duoną kartu su vyresne seserimi. Duoną minkėme diečkoje kūlokais. Nuo 15 metų jau savarankiškai pati užmaišydavau, minkiau ir kepiu duoną. Bakanus padarydavau pati, o į pečių šovė tėvas. Ištekėjusi turėjau savo duonos receptą. Su druska ir smulkiai pjaustytais svogūnais ištrindavau diečką, įvesdavau rūgštį ir maišydavau tešlą*⁷⁷².

Darsūniškyje ir aplinkiniuose kaimuose buvo paprotys *vaišintis* – dalytis duona ir kitu šviežiu maistu su geromis, artimomis kaimynėmis. *Vaišindavosi moterys ką geresnio, ne kasdieniško turėdamos. Duodavo paragauti iškeptos duonos, pirmą kartą išvirtų bulvių*⁷⁷³.

MAISTO ATSARGOS Šeimininkės maisto atsargomis šaltajam sezonui pasirūpindavo iš anksto. Rudenį užraugdavo kopūstus: *Kopūstus geriausia dėti ant pilnačio*⁷⁷⁴. Rumšiškėse manyta, kad *kopūstai reikia užraugti sename mėnesyje – būna drūtesni, negenda. O burokai – būna raudoni ir gražūs*⁷⁷⁵.

Pavasarij, kol varlės nekurkia, nuskusdavo, nuplaudavo pailgų burokų. Į duonkubilio arba kubiliuko dugną paberdavo rugių, rečiau ruginių miltų, sudėdavo burokus ir perpildavo verdančiu vandeniu. Paskui aptektinai užpildavo šaltu vandeniu. Viršų uždengdavo dugneliu, užslėgdavo akmenuką ir šiltai laikydavo kol įrūgs. Įrūgusius burokus padėdavo šaltai.

Raugintus burokus supjaustydavo griežinėliais, sudėdavo į puodą, įdėdavo žegunės, svogūnų, pipirų, lapelių, aptektinai užpildavo vandeniu su burokų skysčiais, virdami pusryčius įstatydavo į krosnį ir šutindavo. Juos valgėdavo su duona ir bulvėmis.

Gavėnioje įpildavo aliejaus, įdėdavo porą gabaliukais supjaustytų riebiųjų silkių, svogūnų, pipirų, lapelių ir šutindavo. Valgydavo su duona ir bulvėmis.

⁷⁷² KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁷⁷³ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972.

Pateikėja Adelė Černiauskaitė, g. 1900 m. Darsūniškyje.

⁷⁷⁴ KŠM R: pateikėja Marijona Noreikaitė-Ditkevičienė, g. 1930 m. Lankakiemio k., nuo 1960 m. gyv. Vilūnų k.

⁷⁷⁵ Jonas Balys, Lietuvos liaudies tradicijos, Vilnius, 1986.

*Duonos kepimas. Kruonio sen.,
Darsūniškis. KŠM.*

Burokų rasalu (skysčiais) moterys vaišindavosi – viena pas kitą nuėjusi, duodavo burokų skysčių paragauti, jei kuri dar duodavo cukraus gabaliuką įsidėti, buvo gera vaišė⁷⁷⁶.

MATINIMASIS *Dažniausiai ryte per pusryčius, ypač vasaros metu, mama keptavo blynus ir valgydavome juos su kiaušiniene. Blynus valgydavome ir su varške, grietine. Rečiau pusryčiams būdavo paruošta ir sriuba, išvirta su gabalu mėsos. Po mėsiškos sriubos ir mėsos, duodavo pieniškos stambių kruopų sriubos, vietoje kavos, arbatos ar kompoto⁷⁷⁷. Pietums pašildydavo sriubą su mėsa, taip pat dažnai keptavo kugelį. Valgydavo sviestą, sūrį, rečiau – vėdarus, cepelinus, virtinukus, riebaluose keptus svogūnus, vasarą – jų laiškus ir agurkų, pomidorų, kopūstų, ridikėlių salotas.*

Keptavo kakorus: bulves sutrini, pridedi morkų vidurin. O ne, tai kopūstų deda kai kas. Ar bent vieny bulvių, tik vieny bulvių, sutrini, išvolioji, pakepi. Su miltais išvolioji, padarai ir kepi pečiuje⁷⁷⁸.

⁷⁷⁶ KŠM B64: Marijona Čilvinaitė, „Kalendoriniai papročiai Darsūniškio apylinkėse“, 1972. Pateikėja Adelė Černiauskaitė, g. 1900 m. Darsūniškyje.

⁷⁷⁷ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁷⁷⁸ KŠM B292: Erika Nenartavičiūtė, „Etnografinė medžiaga apie audimą ir drabužius“, 2000. Pateikėja Adelė Bagdonaitė-Ščerbavičienė, g. 1927 m. Naujos Slabados k.

Indų šėpa. Žiežmarių sen. Liutonių k. KšM.

*Asotis. Žiežmarių sen.
Turloviškių k. KšM.*

Vakarienei išsivirdavo bulvių ir valgydavo su saldžiu ar raugintu pienu. Pieną rauginavo tamsioje kamaroje, maltuvėje ar virtuvėje, kur tam reikalui stovėdavo spintelė arba skrynia⁷⁷⁹. Bulves valgydavo su šaltibarščiais, o per gavėnių užgerdavo gira, apie kurią sakydavo – *tai vargšų valgis*⁷⁸⁰. Trintą bulvių košę pagardindavo spirgučiais ir valgydavo su pienu. Vakarienei virdavo ir *zacirką*.

XX amžiaus pradžioje dar buvo valgoma iš vieno bliūdo. Sriuba dideliame dubenyje buvo pastatoma viduryje stalo, ir kiekvienas semdavo savo šaukštu. Mėsa taip pat buvo patiekama viename inde. Kiekvienas šeimos narys turėjo savo šaukštą, šakutę ir puodelį. Atskirų lėkštučių ir peilių ilgai neturėjo. *Būdavo didelis bliūdas, sudėdavo tuos kūčiukus ar ką nors. Mediniai šaukštai buvo ir iš to bliūdo valgydavom visi. Da vienas kitam į kaktą jeigu naują kokį [valgį] tuo šaukštu samčiu į kaktą, kad navyna, naujas maistas ar kas nors, kad šviežynka. Mediniai šaukštai, vienas samtis buvo. Nebuvo nei šakučių, nei lėkštučių. Čia jau viskas atsirado ne taip jau seniai*⁷⁸¹.

Prie stalo kiekvienas šeimos narys turėjo savo vietą. Tėvas sėdėdavo gale stalo. Maistą dalydavo motina. Tėvui duonos atriekdavo daugiausia. Mėsos duodavo du gabalus. Jeigu būdavo kiaušinių, tai tėvui duodavo du, visiems kitiems – po vieną.

*Atvykusius garbingus svečius: kleboną ar giminaitį iš miesto, soddindavo už stalo ant plataus suolo*⁷⁸². Garbingiausia vieta buvo gale stalo, kur stovėjo suolas su atrama, o pati prasčiausia – stalo kampe⁷⁸³ arba *prie durų ant uslano*⁷⁸⁴ ar prie krosnies. Kartais net ir stovėdavo svečias prie durų. *Taip skirstydavo dėl turtingumo – kas kiek žemės turėjo*⁷⁸⁵.

*Vaišindavo tik labai garbingus svečius arba atvykusius iš toliau. Vaišindavo svečių pautiene – tai buvo geriausia patrova*⁷⁸⁶. Kalvių apylinkėse vaišėms ant stalo padėdavo sūrio, sviesto, kiaušinių, jei turėdavo, papjaustydavo skilandžio ar dešros, lašinių. Rokiškių kai-

⁷⁷⁹ Irena Regina Merkienė, „Gyvulių ūkis Lietuvoje XVI–XX a. I pusėje. Etninės patirties ištakos“, Iš Lietuvos kultūros istorijos, Vilnius, 1989, p. 109.

⁷⁸⁰ KŠM R: pateikėjas Stasys Malūnavičius, g. 1927 m. Neravų k.

⁷⁸¹ KŠM R: pateikėjas Jonas Levansevičius, g. 1936 m. Nemaitonių k.

⁷⁸² KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

⁷⁸³ KŠM R: Jonas Mardosa, Kai kurios vaišių ir vaišinimosi ypatybės.

⁷⁸⁴ KŠM B436: Aurelija Mankevičiūtė, „Vaišių (pobūvių) kultūra“, 2003. Pateikėja Ona Gataveckaitė, g. 1929 m. Rokiškių k., gyv. Kalviuose.

⁷⁸⁵ KŠM B436: Aurelija Mankevičiūtė, „Vaišių (pobūvių) kultūra“, 2003. Pateikėjas Antanas Paškevičius, g. 1948 m. Pirmųjų Basonių k.

⁷⁸⁶ KŠM R: pateikėja Janina Marijona Degutytė-Ališauskienė, g. 1924 m. Medinų k.

me vaišindavo *diečkuose* laikoma gira, duodavo atsigerti sulos. Vaišindavo ir karšta degtine: į arbatinuką įpildavo degtinės, įberdavo cukraus, kmynų, užkimšdavo, aptepdavo tešla ir kaitindavo krosnyje. Kiti cukrumi užpildavo uogas ir laikydavo ant palangės, kol susifermentuodavo⁷⁸⁷.

Per vaišes nesodindavo prie stalo vaikų, jie visada būdavo kur atskirai nuo suaugusiųjų. Greta pasisodinti vaiką motinai buvo negarbė, Kruonyje žmonės netgi sakydavo: *Kiauliuką augini*⁷⁸⁸. *Atėjusių kaimynų vaišinti nebuvo mados. Atėjusių pakalbėti moteriškę sodindavo ant uslano, stovinčio kitoje stalo pusėje, arba ant lovos virtuvėje. Jeigu ateidavo kaimynas ko nors pasiskolinti, sodindavo bet kur, nes ilgų pokalbių nebūdavo. Atėjusiems kaimynų vaikams leisdavo tyliai pažaisiti antrame gryčios gale, tačiau taip nevaišindavo.*

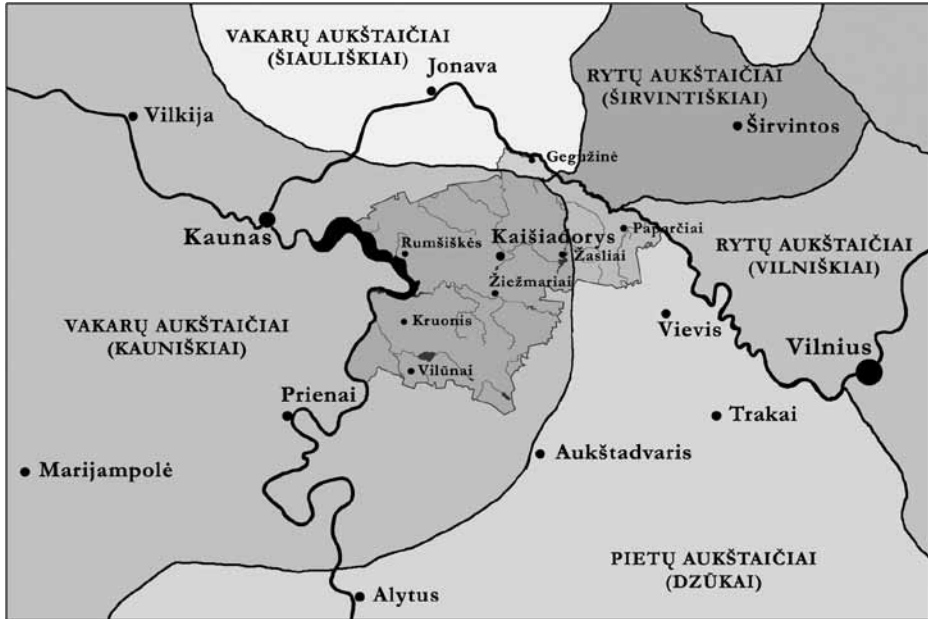
Vaišės, XX a. 4 deš. Kaišiadorys. KŠM.

⁷⁸⁷ KŠM R: Jonas Mardosa, *Kai kurios vaišių ir vaišinimosi ypatybės.*

⁷⁸⁸ KŠM R: Jonas Mardosa, *Kai kurios vaišių ir vaišinimosi ypatybės.*

*Lietuvos etnografiniai regionai (žemėlapis fragmentas).
 Žemėlapis parengtas pagal leidinį „Pasaulio atlasas“. – Vilnius: Pradai, 1999.
 Kaišiadorių rajonas įdomus etnologiniu požiūriu. Šiaurinė rajono dalis ribojasi su
 Aukštaitija, per ją driekiasi mišrus aukštaičių ir dzūkų kultūrai būdingų reiškinų ruožas.
 Pietinė dalis ribojasi su Dzūkija. Netoli ir Suvalkija.*

*Lietuvių kalbos tarmės (žemėlapis fragmentas).
 Kaišiadorių rajone ribojasi vakarų aukštaičių (kauniškių) bei pietų aukštaičių (džūkų)
 tarmių sritys. Žemėlapis parengtas pagal leidinį „Lietuvių kalbos tarmių chrestomatija“. –
 Vilnius: Lietuvių kalbos instituto leidykla, 2004.*

TEKSTO IR ŠALTINIŲ SANTRUMPOS

- a. – *amžius*
- ap. – *apylinkė*
- B – *byla*
- d. – *diena*
- deš. – *dešimtmetis*
- F – *fondas*
- g. – *gimusi, gimęs*
- k. – *kaimas*
- KŠM – *Kaišiadorių muziejus*
- LNB RKRS – *Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos Retų knygų ir rankraščių skyrius*
- kt. – *kitas*
- L – *lapas*
- LII ES – *Lietuvos istorijos instituto Etnologijos skyrius*
- LKI – *Lietuvių kalbos institutas*
- LLBM – *Lietuvos liaudies buities muziejus*
- LLTI LTR *Lietuvių literatūros ir tautosakos instituto Lietuvių tautosakos rankraštnas*
- m. – *metai*
- NČDM – *Nacionalinis Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejus*
- p. – *puslapis*
- pab. – *pabaiga*
- pr. – *pradžia*
- R – *rašytinė medžiaga*
- šv. – *šventoji, šventasis*
- Švč. – *Švenčiausioji, Švenčiausiasis*
- t. t. – *taip toliau*
- VU – *Vilniaus universitetas*

Daunoraitė, Gintarė

Da441 Kaišiadorių etnografiniai bruožai. – Kaišiadorys:
Kaišiadorių muziejus, 2011. – 208 p.: ilustr.

ISBN 978-9986-646-40-2

Knygoje aprašomi Kaišiadorių apylinkių etnografiniai bruožai – verslai, amatai, buitės, šeimos ir kalendoriniai papročiai ir t.t. Medžiaga parengta remiantis tyrinėtojų publikacijomis ir archyviniais šaltiniais nuo XIX a. pabaigos.

UDK 39(474.5)

Išleido Kaišiadorių muziejus
Gedimino g. 85, LT-56144 Kaišiadorys.
www.kaisiadoriumuziejus.lt

UAB „Petro ofsetas“
Žalgirio g. 90, LT-09303, Vilnius
Interneto svetainė www.petroofsetas.lt

